

VIGILIA

SZERKESZTI

JUHÁSZ VILMOS és SÍK SÁNDOR

SCHÜTZ ANTAL
SÍK SÁNDOR
TEMPEFŐI
KALLAY MIKLÓS
BIRKÁS ENDRE
ARAGON
KARDOS KLÁRA
TÜZ TAMÁS
FÜSI JÓZSEF
ÁGOSTON JULIAN
Dr. SPRENGER MERCEDES
NOSZLOPI LÁSZLÓ
LÁNG SÁNDOR
PONGRÁCZ ALAJOS
írásai

1947 SZEPTEMBER

9

XII. ÉVFOLYAM

TARTALOM

	Oldal
<i>Schütz Antal: Boldogasszony-Éve</i>	513
<i>Sík Sándor: Tizenkétcsillagú korona. (Versek)</i>	517
<i>Tempefői: Dolgozók és éhezők</i>	519
<i>Kállay Miklós: Óda a fákhöz. (Vers)</i>	523
<i>Birkás Endre: Infláció. (Elbeszélés)</i>	526
<i>Aragon: Sirató ének Vittoria Colonna felett. (Vers)</i>	533
<i>Kardos Klára: Tolnai Lajos</i>	539
<i>Tűz Tamás: Szent Lajos király, Nyírfák, Gót székesegyház. (Versek)</i>	543
<i>Füsi József: Fényben úszó kolostor</i>	544
<i>Ágoston Julián: Tavaszi halál. (Vers)</i>	548

SZEMLE:

<i>Dr. Sprenger Mercedes: Ernest Psichari</i>	549
<i>Noszlópi László: Az emberi sors lélektani elemzői</i>	553
<i>Láng Sándor: Munka és vallás</i>	559
<i>Pongrácz Alajos: Az Egyesült Államok első szentje</i>	562

KÖNYVEK: *Sík Sándor—Juhász Vilmos: A szeretet breviáriuma* (Doromby Károly); *Graham Greene: Brighton Rock* (Rezek S. Román); *Déry Tibor: A befejezetlen mondat* (Rozgonyi Iván); *John Steinbeck: Kedves csirkefogók, A kék öböl* (Iványi Sándor); *Vidor Miklós: Határom* (Vajda Endre); *Kállai Ernő: A természet rejtett arca* (Vargha Kálmán); *Alfred Neumann: Hatan voltak* (Fodor Béla) 575

Felelős szerkesztő: *Sík Sándor*. Felelős kiadó: *Juhász Vilmos*.

Szerkesztőbizottság:

Perneczky Béla, Rónay György, Thurzó Gábor, Wolsky Sándor.

Kiadja a Vigilia munkaközösség. Kéziratokat *Doromby Károly* segéd-szerkesztőhöz, Budapest, II., Trombitás-út 37. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 30.

Megjelenik minden hónap elején.

Egyes szám ára: 4 forint. Előfizetés: negyedévre 11 forint, félévre 20 Ft.

A lapengedély száma: 2817/1946. T. M.

Stephaneum nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. Felelős: Ketskés János.

BOLDOGASSZONY ÉVE

Olyan a történelem, mint a nagy vízesések. Alant a szakadéokban zuhognak és örvénylenek a vizek, a megtapasztalható események, fölöttük a belőlük kicsapódó párázatban ott lebeg, mint Ég és föld összekötő hídja, a szívárvány — híd abban a hidrodinamikus értelemben is, hogy az Ég erőit folyton átvezeti a földre. Emberélet és történelem viszont *nem* olyan, mint a vízesés. Hisz az események folyása általában halkán csobog, mint a Cedron patakjáról mondja a próféta, csak néha zúg és sodor; a fölöttük lebegő szívárványt pedig nem látja meg mindenki, aki oda-irányítja tekintetét, hanem csak a hit szeme. S a hívő előtt kibontakozik mindenekelőtt az a háromszínű szívárvány, mely fölragyogott Dantenak másvilági vándorlása végén: a Szentháromság, a hitnek is, az eseményeknek is örök sarkcsillaga.

A dantei szívárvány más struktúra-törvényeknek hódol, mint a szemmel látható. Itt a hagyományos hét szín nagyjából egyenlő sávokat vet; ott az uralkodó három szín körül a többi decrescendó-ban helyezkedik el, és különbözőségében is egyneműsége által csodálatos harmóniába olvad. A szentháromságos centrum után közvetlenül következő sáv a teremtés és másvilág, a kezdet és vég dogmája, ezután következik megint erőteljesebb színhangsúlyozással, a széles krisztológiai sáv a megváltás, kegyelem, Egyház és szentségek dogmájával, és a széleken, gyöngéd pasztellszínekben, egyfelől a teremtésbe (különösen Duns Scotus teológiájában), másfelől az Egyház dogmájába olvadó árnyalással a mariológiai dogma.

Ez a történet folyamán, a hit melengető ölen virágzott ki a dantei szívárvány kiteljesedéséből. Az ifjú kereszténység teljesen a Krisztusban megjelent nagy jóhírnék (eu-angelion) szent igézete alatt állott. Lehetetlen volt azonban a krisztológiai lendületes nagy látomásaiban és megrendüléseiben, a kalcedoni dogmában („két természet, valóságos isteni és valóságos emberi, az egy isteni személy kocsánján”) meg nem érezni és észre nem venni ennek a csodálatos szent forrásnak méltó foglalatát, ennek az élő és éltető világölelő szentképnek adekvát keretét.

Persze olvasóim velem együtt nagyon is tudatában vannak, mennyire dadog a nagy valóság színe előtt minden hasonlat. Forrás-foglalatnál, képkeretnél itt többet mondana a gyöngy-szikrázat. De éppen a nagy keresztény titkok színe előtt úgy járunk, mint az ószövetségi bölcs: *Imaginem sapientiae sequimur, at in verbis deficimus*; előttünk tündököl bízatóan a Bölcsesség képe, de szavunk gyarló. Ez a tudat, hogy mennyire utána sántít a titokzatos nagy valóságnak még a hívő elme is, maradt a dogmafejlődés csillaga: irányította, de meg nem állította.

Mikor az efzeusi zsinat kimondotta a „theotokosz” (Isten-anya) dogmáját — amiért az efzeusi nép fáklyásmenetben ünnepelte a zsinatoló atyákat —, voltaképpen a kalcedoni zsinatot elővételezte. Csakugyan, a teológiaiilag nem iskolázott elmének is könnyű belátni, hogyha Jézus Krisztus valósággal Isten és valósággal ember, elválaszthatatlanul, egy személyben, akkor az ember-Krisztus anyja egyúttal az Isten-Krisztusnak anyja. Hiszen emberség és istenség Krisztusban szétválaszthatatlan; jól-lehet két külön valóság. Semmiféle vonatkozásban, sem imádásban, sem anyaságban nem lehet azt mondani: vonuljon félre az emberség. Az nem

vonulhat félre, és a Krisztusra való minden irányulás végelemzésben a „Krisztus”-nál, a személynél köt ki; az pedig isteni. Jól vették észre a hittudósok, hogy Szűz Mária titka a hittitkok rövid összefoglalása, a hittudomány kompendiuma. Az Isten-anyaság a krisztológiai dogma, más „fekvésben”. Csoda, hogy belőle feslett ki, mint bimbóból a virág, Szűz Mária minden kiválósága?

Fiú és anya közt mélységes szálak szövődnek, nemcsak érzelmi, hanem jóval előbb és gyökérszerűen metafizikaiak. A fiatal Nietzsche-nek, a ragyogó bázei görög professzornak van egy szellemes értekezése a görög anyákról. Abból a megállapításból indul ki, hogy kevés történeti adat maradt róluk, nem sok híres görög férfi emlegeti kegyelettel anyját. Gondolatmenete abban csattan ki, hogy nagy férfiak csak nagy anyáktól eredhetnek. Szabad ezt a karakterológiai is igazolt tételt a maguktól értődő szükséges változtatásokkal Szűz Máriára alkalmazni.

Természetfölötti Jézus Krisztus eredete és természetfölötti Szűz Mária kiválósága. A természetfölötti: a kegyelem és Isten külön kegye azonban Szent Tamás ismert elve értelmében „nem rontja le, hanem teljesíti a természetet (gratia non destruit sed perficit naturam), az anya-fiúság természeti viszonyát is.

Ezt a sokszólamú isten-anyai kiválóságot csak meg kell látni és a hunyorgókkal meg kell láttatni. S a hit és szeretet éleslátóvá tesz; hisz a szeretet még a természet síkján is leleményessé tesz, fölfedez sok mindent, amit a közömbösség nem vesz észre. Ez a szeretet csordultig eltöltötte a Mária-tisztelő középkort, amikor a fölséges Salve Regina volt a lovagok és hajósok menetelő dala.

Az égi „Királynő” koronáján bűvös fényben ragyogott három gyémánt: Mária szüzessége, szeplőtelen fogantatása, mennyei megdicsőülése. Ez a sorrend időrend is. Mária szüzességét már a keresztény ókor meglátta. Nem csoda. A Szentírás beszédje nagyon is világos és határozott. Minden Szentírás-tisztelő úgy jár itt, mint Luther a híres marburgi vitakozásban. Szíve őt is hajlította az Eucharisztia ügyében a racionalista álláspont felé: az Eucharisztia csak jelkép vagy emlék. De az Úr szavai előtt kénytelen volt meghajolni: Die Worte sind zu mächtig.

Rejtettebb volt Szűz Mária lelki tisztasága, különösen a „szeplőtelen fogantatás” dogmájának értelmében: Szűz Mária létének első pillanatától fogva mentes az eredeti bűntől és ennél fogva a bűnös hajlamoktól; nem mintha ő is, mint minden ember, alá nem lett volna vetve a bűn törvényének. De Duns Scotus zseniális meglátása szerint mielőtt a létbe lépett, mielőtt érintette volna lábát a föld sara, Isten kegyelmének ölébe hullott: Jézus Krisztus megváltó erejének sugarai ezt a „hajnali csillagot” előbb érték, mint az Ádamból kiinduló „halálsugarak” (praeredemptio). Látnivaló, hogy a szeplőtelen fogantatás dogmája egészen más, mint akár Szűz Mária, akár Krisztus szüzi fogantatása.

A harmadik kiválóság, Szűz Mária mennyei megdicsőülése, Szűz Mária különleges szerepe Isten országának, a misztikus Krisztusnak életében, úgyszólván szemünk előtt bontakozik ki a „misztikus értelmű rózsza”, bimbójából. Ennek az ékkőnek két sugárzata van. Az egyik azon a vonalon helyezkedik el, amelyen tündököl a szeplőtelen fogantatás, a merőben lelkin. Itt Szűz Mária egyetemes kegyelem-közvetítésére kell gondolni: Minden lelki isteni segítség az ő anyai kezén és szívén keresztül jut el a vergődő emberekhez. A másik a szüzesség, a testi megdicsőülés oldalán tündököl. Ez a mennybevitel, Nagyboldogasszony ünnepének tárgya: Szűz Mária elkerüli halála után az enyészet útját, ő itt is elővételezte, amit minden keresztény remél, mikor hitvallását úgy végzi: Hiszem a test föl-támadását és az örökéletet.

Ne tévesszük szem elől, az egyetemes kegyelemközvetítés és mennybevétel nem dogma, hanem jámbor nézet, mely a dogmatizálás útján nem új tanítást állít a katolikumba, hanem ami addig mintegy rejtett és bujdosó életet él az Egyház hitében, azt előhossa a napfényre és a gyertyatartóra teszi, hogy minden hívőnek világítson és minden hívő megfelelő tiszteletben részesítse.

Tisztelni annyi, mint kiválóságot elismerni. Ha Krisztus Egyháza, az igazság erőssége és oszlopa mintegy monstranciában fölmutatja Szűz Mária kiválóságait, amikor dogmatizálja, éled rajtuk és igazodik hozzájuk a keresztény áhítat. S népek és korok vetekedve állnak bele abba a lélekemelő versenybe, amelyben franciák, olaszok, spanyolok, lengyelek mellett ott sir a török idők magyarjainak elégiája: „Boldogasszony anyánk...”, belezúg a barokk áhítat virága, a „Regnum Marianum fölséges hite, a mai fölzaklatott idők „Tenger csillaga”.

Azt mondtam, ez a Mária-tisztelet *igazodik* a dogmához. Igen, mert a szerető tisztelet, lelkesedésében és csimpaszkodásában egyaránt, lendületével kísértve van egyre emelni tisztelete tárgyát. Az Egyház dogmái figyelmeztetnek és irányítanak, hogy a leglelkesebb Mária-tisztelet se emelje Szűz Máriát a teremtményi határ fölé — ami éppen az Úr szolgálójának legegésőbb fájdalma lenne. A természetfölötti vezetés kezesség arra, hogy az Egyház a keresztény kultusz középpontjának mindenkor a szentháromságos Isten, és vele együtt Jézus Krisztus imáadását teszi meg, minden másra nézve tartja magát ahhoz, amit egy angol hívő fejezett ki igen szerencsésen egy honfitársával szemben, mikor ez hangoztatta előtte a Szűz Mária és a szentek „imáadásáról” szóló útszéli vádat: Mi Istent imádjuk, de ezt Szűz Mária és a szentek társaságában tesszük, és úgy gondolom, ez a társaság csak becsületünkre válik.

Igy ragyogtak föl a dantei szivárványban a mariológiai dogmasáv szelíd, szép színei a tülekedő-vergődő emberiség és a zilált szívek fölött és mondhatatlanul gyöngéd fényükből irányító világosság és alkotó erő áradt az egymást nyelő, hullámozó eseményekre és feszingő, szétesett szívekre. Mintha valósággá vált volna, amibe ősidők óta az eget vívó és bensőséges, elmélázó szellemek legmerészebb vágyai sűrűsödtek bele, a régiek „Boldogok szigete”, s méginkább a XIX. századi romantikusok „kék virága”. Ők olthatatlan szomjúsággal kergették a kék virág álmát, és a nép a valóság. boldogító birtokában énekelte:

Ó, dicsőült szép kincs, kiben semmi rút nincs,
Kihez nem fér sötétség,
Jessze termő törzsén, Dávid háza keblén
Felkelt boldog fényesség,
Fényes csillagokkal, nappal és a holddal
Vetélkedő dicsőség!

Jöttek azután blazirt lelkek, akikben ilyen „imponderabilé”-k iránt nincs érzék, és annak a kék virágnak szirmai addig fogdosták össze, addig „elemezték”, míg a vallástörténet és vallápszichológia csinálta művirág lett kezükben. Pedig ha értettek volna a hittudományhoz, könnyen rányitottak volna arra az igazságra, hogy az a finom gyökér, amelyből kisarjadt ez a titkos értelmű rózsa, a Szentháromság és a krisztológia, nem adhat mást, mint ami lényege; csont az e centrális dogmák csontjából, vér az ő vérükből, nem pedig a vallástörténet és vallápszichológia papirosvirága. De ha nem is gázoltak valami mélyen a hittudományban, ha legalább lüktetett volna vérükben egy kis életérzék, ha nem lettek volna merő papirosemberek, akik mindent csak a maguk képére és hasonlatosságára tudnak fölfogni, lelkük megmondotta volna nekik, hogy itt

Isten lelkéből lelkezett élet valósul. A mariológia nem álom, hanem üdvözítő valóság, nem egyszerűen pompázó virág, hanem életbe és gyümölcsbe érő mag.

A hitigazságokat jó nemcsak fölülről nézni, mint a hittudomány szokta, hanem alulról is, amint erre a pedagógia, pszichológia és a társadalmi fiziológia tanít.

Jön majd egy, a szomorú valóságoktól megtépázott, elmélyedő nemzedék, mely szemébe néz ennek a kérdésnek: Mi lenne az emberből, mi lenne a társadalomból Szűz Mária nélkül. Akkor majd fölkel az emberiség nagytanácsában minden kor és minden nemzedék, minden vergődés és minden kudarc, és elmondja a megszenvedés ékesszólásával, milyen tragédiák foglalatja ez a név: nő; milyen értékek mennek veszendőbe, ha ingatlanságok és parttalanságok, biztos érzékük és méltóságuk-vesztett nők hullámozó tengere fölött szeplőtelen és érinthetetlen tisztaságban irányítva és erősítve, áldva és ítélve, bizva és biztatva meg nem jelenik teljes valóságban az eszményi nő, ha tisztulatlan és vak szenvedélyekben őrlődő, züllő családok között nem jár a szeplőtelen Szent Szűz, ha Évát nem ellensúlyozza Mária. Mi kerekednék az emberiségből, ha általánossá válnék az az állapot, amelyet egy munkás így jellemzett: Az én kerületemben az egyetlen tisztességes nő Szűz Mária? S ha őt is kiszorítanák a kerületből...?!

Soradásba esik az anyaság is a Szűzanya eszménye nélkül. Nagy igazság, amivel de Maistre nyugtatja a nők szereptelenségéről panaszkodó leányát: A nő ölen nő föl az emberiség, az anyák döntenek el a történelem sorsát, nem a politikusok vagy hadvezérek. Titkos mélységekben fakad az élet, kifürkészhetetlen törvények szerint nő és teljesedik ki az emberiség életfája. És ha ki van kezdve a gyökere, ha fertőzött a talaja? A szeplőtelen anyaság és a szentül termékeny szűziség eszménye nélkül, Szűz Mária, az istenanya nélkül a züllésbe, enyészetbe hajló természeti erőknél esik áldozatul. Tannhäuser menthetetlenül veszve van Magyar szent Erzsébet nélkül, a nyakló nélküli természetnek és szenvedélyeinek kiszolgáltatott férfi a magasabb régiókba mutató és hívó nő nélkül, végelemzésben Szűz Mária nélkül. Megéreztek ezt a mélyebbre néző világfiak is. Goethe nagy emberség-drámájában az élet ezer szirtjén hajótörést szenvedett, zúzódaiban vonagló Faust számára a mentést és tisztulást csak a fölséges „mater gloriosa” megjelenéséből tudja származtatni.

Két jelentős társadalmi mariológiai szempontra irányítottam a tekintetet, mérhetetlenül többet lehetne kiemelni. De befejezem. Az Egyház nagy ünneplései, az augusztus 20-án megnyílt magyar Boldogasszony éve is módot ad tüzetesebben szemügyre venni ezeket az áldó nagy hitigazságokat, színük előtt végiggondolni legjobb gondolatainkat, elsírni legtisztább könnyeinket, érlelni legszentebb elhatározásainkat. Hisz az ünnepelés maga-megemberelés.

Sík Sándor

TIZENKÉTCSILLAGÚ KORONA

SZÜZEK KIRÁLYNŐJE

A szűzekért könyörgök hozzád,
Akik a port fehér lábbal tapossák
S úgy lejtnek az ingovány felett,
Nem ér fel hozzájuk a dögletet.
Ma még nem ér, —
Ó, hadd maradjon lábuk hófehér!

Nézd milyen szépek, hajnal-harmatossak,
Orcájuk (ó, szeressed, simogassad!)
Most fejt meleg tej, hús rózsaszírom, —
Fiú, leányka, ifjú, hajadon,
Tíz- és húszévesek, —
Meggyfanyarok, barackhús-édesek.

Rád emlékeztet minden mozdulatjuk,
A dudva, túske szétsimúl alattuk,
Ahol járnak a gyom világ között,
Sóhajtanak kicserzett bűnösök:
„Szép volna élni, — jaj!”
Ó, legyen értünk ima e sohaj!

Terjeszd fölējük köntösöd szegélyét,
Ne vesszen el rossz földünkről a szépség!
Hiszen már a bölcsőben keserű
Nyálát köpi rájuk a Hétfejű,
És gőggel, szabadon
Terpeszkedik az iskolapadon.

A korty ital, a mindennapi étel
Morzsáiban is ott lappang a mótely,
A zengő szó, a kattogó betű
Katedráin ő ül, a Hétfejű.
Bőfőgő benedeje
Szűzek és ifjak húzával tele.

Hogy óvjuk őket a szelíd szélről is,
Mikor ellenség a bizalmas ő is,
S a legellenség ő szegény maga,
A balga szűz, — ó, Szűzek Csillaga,
Segíts, vagy újra jön
A vízőzön, jaj, a szennyvíz-özön.

De kit szent ujjaid illet egyszer áldón:
E szép hullákkal balzsamos világon
Szeplőtlen lábbal úgy lebeg tova,
Ha könnyet harmatoz is mosolya,
Mint a májusi szél
Hervadt ibolyák tetemeinél.

BŰNÖSÖK MENEDÉKE

S hadd imádkozom a nem-szűzekért,
Hadd hozom el a bűnösök, a gyengék,
A Barabbás-üvöltők seregét,
A mosdótálás Pilátusok rendjét.
A farizeusok, a vámosok,
Írástudók és papifejedelmek,
Az inaszakadtak, a poklosok
Utánam mind elibéd seregelnek.

Könyörülj rajtuk, ó, könyörülj rajtunk,
Akik magunkon nem könyörülünk,
Utódótt-voltunk mélyéből sóhajunk
A magasság arcába — s itt ülünk,
És szégyeneljük ezt a sóhajunkat,
S szégyeljük azt is, hogy szégyenkezünk,
És ássuk, egyre ássuk le magunkat
A mélybe. Jaj, kezdj valamit velünk!

Ó, hiszen halljuk berrenni az órát,
Állnánk is lábra, csak ne kellene
Elmetszeni a bűn köldökszinórját.
Még mondanánk is bátran ellene,
De cselekedni — cselekedni már nem:
Az imavágy szívünkben fuvoláz,
De az Uram-tól messze még az Ámen,
És bánom nélkül nincsen Megbocsáss!

Úgy tátogunk az égre, mint a szomjas
Békák egy száraz kútban: Hol az Ujj,
Melytől a mindenség e rossz atomja,
Földünk tekéje mozdulni tanult?
Lenyűzött bőre vonagló húsával
Borzong előtte szívünk meztelenje:
Ha izzó késsel, ha tüzes husánggal,
Csak üssön, vágjon, de az elevenbe.

S ha majd a vér szeplőtelenre ázta
Az ideget, amit felzsongatott,
Kezed szórjon a pihegő barázda
Forró szívébe lüktető magot,
Az indulás piros kegyelme magját:
Küldj langy esőt a hulló mag elébe,
Ó, nem-szűzek, ó, betegek, ó, balgák,
Ó, te minden bűnösök menedéke!

DOLGOZÓK ÉS ÉHEZŐK

Hogy senki sem próféta a saját hazájában, azt kétezer éve tudjuk; de hogy senki sem jó próféta a saját mesterségében, az csak ilyen háború utáni időkben derül ki egészen. Mikor még a fegyvereké volt a szó, közgazdasági körökben állandó volt a félelem és a nyomán járó tervezgetés: hogyan, mivel lehet majd levezetni azt a többtermelési válságot, ami biztosan bekövetkezik! S elmondták sorjában, hogy milyen okok és előzmények vonják majd maguk után az áruk felhalmozódását, az ebből folyó árzuhanást s a krízisek szokásos — immár szokásos! — egész menetrendjét. Kiváltképpen, persze a mezőgazdaság és élelmezés terén.

Nehéz évek után — és előtt

Leonardo da Vinci mondotta, vagyis írta furcsa kalligrafiájú naplójában, hogy a háború: „pazzia bestialissima — a legbaromibb örültség”. Hogy ez milyen igaz, azt mi, kortársak, akiknek immár kettő is kijutott belőle, teljes mértékben tudjuk. De nem gondoljuk elég-szer végig, milyen végzetes dolog az, hogy a háború előre és utólag is pusztít. Évekkel előre sorvasztotta a józan gazdálkodást az államok közötti autarhiás verseny. Mindenki mindent akart termelni, mindent exportálni, semmit sem importálni. A gazdák nagyrésze elszokott az önálló gondolkodástól, rábízta magát a mindenható államra, amely büntet és jutalmaz — sajnos, éppen csak az irányzat volt fordított: azt jutalmazta, ami helytelen volt...

S ugyanígy nem tudunk szemet húynyi a háború visszafelé ható átkainak sem: az egyoldalúan kihasznált talaj, erőutánpótlás nélküli földek, a megsemmisült állatállomány, a hiányos, vagy kiérdemesült gépi- és szerszámberendezés — mind tényezői és okai annak az éhezési periódusnak, amiben évek óta vergődünk s aminek a végét csak fokozott optimista szemhunyorítással fedezhetjük fel a horizonton, feltéve, hogy a hajó helyes irányba halad...¹

Pedig...

Pedig az emberek szeretnének enni, jóllakni, annyival is inkább, mert fiziológiai létüknek ez az alapja, kedélyüknek ez a fenntartója — a nagy tam-tamos fasiszta jelszavakkal szerény, de határozott ellentétben! — munkaképességüknek előfeltétele. S amit szintén nem szabad elfelejteni: egyre többen és többen szeretnének enni, hiszen tizenöt-húsz millióval szaporodik az emberiség évente: nem szólva arról, hogy az életformák változása a civilizáció terjedésével nem csak kvalitatív, hanem kvantitatív emelkedést is követel.

A termelés emelkedett, de...

Ha a mezőgazdasági termelés helyzetét úgy nézzük, hogy az utolsó évet — ami egyben az első béke-évnek is nevezhető — egybevetjük a megelőzővel, akkor kétségtelen javulást látunk. De ha a két háború közötti periódussal vetjük egybe, akkor kevésbé kedvező a kép.

¹ Úgy ítt, mint az alábbiakban a világ képét kívánom felrajzolni. Speciális magyar helyzetünk nehézségeit — és előnyeit — nem tárom fel.

Európában a termelő terület 1946/47-ben hat százalékkal állott a megelőző évi felett. A termelésátlagok is magasabbak voltak, úgy, hogy a termelés eredménye gabonában, cukorrépában, gyümölcs-, főzelék- és zöldségfélékben hússzázalékkal emelkedett. Ugyanekkor azonban a húsellátás csak ötszázalékkal javult, noha a növénytermelési eredmény jelentős része takarmányozásra ment. A kedvező befolyású tényezők közismertek: nagy területek szabadultak fel, ahol az előző évben még csaták folytak (ne feledjük, hogy a tulajdonképpeni háború 1945 május közepén ért véget!), a közlekedés javult, a munkaerő egy része ismét békés foglalkozásba állt: ugyanekkor kedvezőtlen tényezőkként kell elkönyvelni, hogy műtrágya, növényvédőszer, szerszám, gép vajmi kevés volt, s ha igen, akkor is alig megfizethető; az állatállomány szintjének helyreállításának szempontjából pedig súlyos gond, hogy a tengerentúli takarmánybehozatalra sem pénz, sem hajótér nincsen.

A szovjetunió államai közül azok, amelyek a barbár német hadviselés következményeit viselték, megkezdték helyreállító, fellendülő munkájukat; az itt adódó kiesést az Uralon túli területek hatalmas energiával megszervezett termelése nemcsak pótolta, hanem felül is múlta.

Azok az országok, amelyek közvetlenül nem vettek részt a háborúban, természetesen magasabb fokra emelkedhettek. A déli félgömb gabona-termelői és az északamerikai kontinens országai rekordra dolgoztak az elmúlt évben, s csak ennek köszönhető, hogy Európa nyomorsujtotta államainak lakossága nem halt éhen. 1946/47-ben Canada és az U. S. A. együtt 21 millió tonna gabonát hoztak át Európába és a Távol-Keletre, ami szemben a békeévek átlagos 5 milliójával, magában eleget mond. A húsfélék exportja lényegesen alacsonyabb fokban, de szintén javulást mutat.

Százkalóriás javulás

A termelés nem öncél: legkevésbé sem az, ha élelmicikkekről van szó. Így hát a termelés adatai egymagukban elégtelenek, ha képet akarunk alkotni arról, hová jutottunk el és hová megyünk.

Európában az átlagos kalóriafogyasztás 2300 volt 1946/47-ben, szemben az 1945/46-os 2200 kalóriával. Ez eléggé megmutatja, milyen lassú és keserves úton haladunk. Persze, az egyes országok között nagy a különbség. Sőt, azt is hozzá kell tenni, hogy a megoszlás aránytalan. A kétezzer-háromszázas átlaggal szemben áll a békeévek kétezernyolcszázas átlaga — az egész kontinensre. Viszont: békében Európa fele, amelyik most 1950-et kap, 2700 kalóriát fogyasztott, tehát sokkal közelebb volt az egyébként is magas átlaghoz. További 13% élt az utolsó évben 2450 kalórián és 37% 2750 kalórián. De nemcsak kalóriával él az ember és bizony a fehérje, meg a zsíradékellátás mélyen alatta maradt még annak a javulásnak is, amit itt feltüntettünk. Tehát azzal kell zárunk a kalóriaadatok terén végzett kutatásunkat, hogy Európa fele alatta élt annak a szintnek, amit a tudósok minimumnak tekintettek. A következmények nem is maradtak el: fejlődésükben megakadt gyermekek, munkateljesítményben gyenge felnőttek, hogy csak a biológiánál maradjunk. A társadalmiak és politikaiak sokkal súlyosabbak...

Még lesújtóbb a Távol-Kelet képe. A fogyasztás szintje 1700 és 2100 kalória között mozgott. Nem vigasz, csak magyarázat, hogy ez a sűrűn népesedett földterület a legmélyebb békében is az éhínségek és tömegbetegségek fészke volt. (1946-ban Kínában tizenöt millió ember betegedett meg, vagy halt meg az éhség következtében fellépő tifuszban és vérhasban.) A táplálkozási színvonalra jellemző, hogy míg a békeévekben az ottani exportállamok 57 millió tonna rizst adtak el, az utolsó évben csak

1'2 milliót. Hozzá kell számítani, hogy a fogyasztott kalóriamennyiségnek a rizs 75%-át adja.

Minden efféle összeállításnál figyelembe kell venni, hogy a statisztika nyers vagy adjusztált számai merevek. Például nem tudnak tekintettel lenni arra, hogy egyazon országon belül a társadalmi tagozódás következtében milyen eltolódások vannak; ez legjobban megmutatkozik, ha a második világháborúban aránylag igen kedvező anyagi helyzetbe került latinamerikai államok fogyasztását vizsgáljuk. A háború előtti 2400 kalóriás szint felemelkedett 2600-ra; ami még a laikusnak is elárulja, hogy mekkora különbségeknek kell lenniük a nagyvárosokban élő jólkereső rétegek és a kukoricakásán élő benschülöttek között.

Csak a teljesség kedvéért álljon itt néhány tengerentúli adat is: az U. S. A. átlagos napi kalóriefogyasztása 1946/47-ben 3400 volt, (háború előtti: 3250), (Canadáé 3300 (3000), Ausztráliáé 3000 (3100). A cukrot kivéve, minden egyéb élelmezési ágban ehhez hasonló arányú emelkedés állott be. A Brit Birodalomhoz tartozó országokban az élelmiszeradagolás egészben vagy részben fennmaradván, a csökkenés — vagy az emelkedés mérsékelt volta — mesterséges tényezőkre vezethető vissza.

Mit lehet tenni?

Bármilyen nagyjában soroljuk is fel a termelés és fogyasztás adatait, egy valami világosan áll előttünk: hogy az emberek élelmezése, az ezt szolgáló termelői munka nem halad előre olyan mértékben, ahogyan kellene. Mert ne feledjük el, hogy az éhes ember minden társadalmi rendnek egyformán ellensége — vagy könnyű azzá tenni —, tehát nincsen állam a világon, amelynek ne lenne érdeke ebben a vonatkozásban javulást teremteni.

A jótékonykodás, a szeretetszomag-megoldások kora lejárt. Világszerte lerongyolódott parasztok állanak s nézik az eget: mi, vagy ki segít rajtuk? Ugyanekkor ugyancsak világszerte gondterhelt háziasszonyok szaladgálnak üres szatyorral a piacokon: mit vegyenek, hogyan fizessenek? S ismét világszerte félig romban álló házak, alig helyreállított vasutak, megreparálásra váró, elakadt gépek várják az erős munkáskezeket, melyek meglódtítják a kerekeket. Bizony circulus vitiosusnak látszik ez a láncolat: csak munka vihetné előre a világot, de a munkához ennivaló kell, amit ismét munka állítana elő ...

Azoknak, akik ismerik a helyzetet, nincsen illúziójuk: az 1947/48. év termése nem lesz megoldás. Odáig pedig — eltekintve, hogy az ezévi termés rossz — Európa, Észak-Afrika és Ázsia együtt minimum 34—38 millió tonna gabonát vár. Aminek fedezésére 30—34 millió áll rendelkezésre¹. Még ha feltesszük is, hogy egyéb termények, mint tengeri, burgonya, növényi- és állati zsiradékok esetleg nagyobb bekapcsolódása segítené a helyzeten — a probléma magva nem került közelebb a megoldáshoz.

Elsősorban azért nem, mert vajmi nehéz a fenti terményekből pluszt várni. Másodszor, mert az egyik oldalon jelentkező „kérek!” szóra nem érkezik a másik oldalról magától értetődően a „tessék!” A jótékonyság, az UNRRA-éra megszűnt: de nem is lehet elvárni, hogy bármily jószívű és nagylelkű emberek éljenek szerencsésebb országokban, azok évek során keresztül állandóan segítsenek egész népeket, már azért sem, mert az ilyen nyomorgókról, akik nem tudnak talpra állani, a végén igen le-

¹ Az ez év júliusában Párizsban tartott búzakereskedelmi konferencia 50 millió tonnára becsülte a hiányt.

sajnáló véleményük alakulna ki, amit legkevésbé az illetők maguk ambicionálnának. Marad tehát az, hogy a termelésre jobban felkészült területek: elsősorban az U. S. A., Latinamerika és részben a feltáratlan Afrika termeljenek és adjanak el nagymennyiségű árut Európának és a többi inséges területnek.

Pénzért? Persze, hogy pénzért! Hát van pénz? Persze, hogy nincs! Hát akkor?...

A világ mezőgazdasági és élelmezési reformtörekvései e percben pontosan ennél a „hát akkor”-nál tartanak. Nem szólva arról, hogy a harmincas évek búzával-tüzelő, kávé-tengerbe-öntő emlékein nevelődött farmer-generáció semmitől nem fél jobban, mint az eladhatatlan, túltermelt készletektől, a fizetőeszközökkel való kiegyenlítés egyelőre áthághatatlan nehézségei, az inflációs, vagy abból nagykinál kivergődő államok szigorú rendszabályai a szállítások kiegyenlítését majdnem megoldhatatlanná teszik. Áruval fizetni pedig, ott, ahol az ellenáru előállításához elsősorban szükséges alap: a munkaképes ember termelőereje hiányzik — újabb bökkenőt jelent.

Igen súlyos periódus előtt állunk: 1947 júliusától számított tizenkét hónap, ami alatt ki kell jönni abból a gyémennyiségű termésből, amit betakarítottak. S előkészülni rá, hogy a következő termés jobb legyen. Elsősorban az élelmezéskorlátozások fenntartásával, sőt esetleg szigorításával — ami nem népszerű feladat, de elkerülhetetlen —, amint Anglia példája is mutatja. S ez nemcsak az importállamokra szól: ha a világot egyensúlyba akarják hozni, úgy a többlettel rendelkező államoknak is rá kell fanyalodniuk, hogy racionalizálják saját ellátásukat. Az allokációs rendszert, bármily nehézkes is, fenn kell tartani.¹

De ez mind nem elég.

Az 1948. évi termést kell fokozni. Amire elég késő van, de nem reménytelenül késő.

A termőterületek maximumra való kiterjesztése, jó megművelése az első feladat, amit az érdekelt — elsősorban európai — országok kormányainak kézbe kell venniük. A gépi megművelés akadály, hogy nincs kellő számú traktor. 100.000 darabot tudnak tengerentúlról exportálni: még ha fel is tesszük, hogy a szállítás és fizetés kérdése rendben lenne — dehogyan van —, számszerűleg kevés. Karácsony előtt Európában kell lennie legalább a felének, a többinek február-márciusig.

Aztán a műtrágya. A világszükséglet erre az évre 3'8 millió tonna lenne, a szállítható mennyiség 2'9 millió. Ha Európában elég szén termelődne, akkor jónéhány gyárral több ontaná a nitrogén-műtrágyát. Így azonban...

Nincs elég és megfelelő minőségű vetőmag Ezt még nehezebb messzi földről ellátni, mert a talaj, éghajlatbeli különbségek sokat jelentenek.

Ugyancsak gondoskodni kell a növényvédelmi szerekről. Itt is nagy a kereslet, annyiival is inkább, mert a tengerentúli államok a háború alatt mérföldes léptekkel haladtak előre új fajták kitermelésében.

Ennyit írván és beszélván a testi táplálék kérdéséről, önkénytelenül felhangzik belülről a szó: „Nem csak kenyérrel él az ember!...” Csakugyan, vajjon helyes-e, ha a szellemi ember ilyen mélyen belemerül a materiális kérdésekbe — makacsul küzdve, hogy emberi értelemmel és emberi erővel teremtsen megoldást ott, ahol — egész tárgyilagos szemlélettel, mint az éppen a fentiekből kiténik — kevésnek látszik minden földi erőfeszítés?

¹ Allokációnak hívják az egyes élelmickek központi elosztását az arra igényt emelő országok között.

„Nem csak kenyérrel...”: de kenyérrel is! És a mindennapi kenyér bizony megérdemli, hogy megszerzéséért, kiküzdéséért töprengjünk és dolgozzunk. Nemcsak a gyermekek arcára kell gondolni, akik, ha megkapják a nekik járó tejet, kenyeret, kigömbölyödnek és kacagnak, míg anélkül időelötti fonnyadásba, sorvadásba, vagy éppen koporsóba esnek: nemcsak a nekilendülő izmos munkáskarok ritmusa, vagy a munkátlan-ságtól elcsüggedt, elkeseredett öklök rázásának a félelme kell hogy vezessen. Van egy magasabb szempont. Éppen az élelmezés és mezőgazdaság vizsgálata mutatja meg, hogy az emberiség ebből a rettenetes kataklizmából, amibe jutott, nem tud egy lépést sem haladni, ha nem vezeti az egymás iránti megértés szelleme. Nem teremhet egy grammal több búza, nem legelhet egy jerkebáránnyal több a mezőkön, ha nem egy egész világ fog össze érte! Az éhség nagy kerítő, de nagy tanítómaster is: talán rávezeti a csüggedés partjain kóválygó embereket arra az igazságra, hogy testvérek vagyunk, akik egymás ellen csak vétkezhetünk, de egymással, egymásért jót is tehetünk! Aminél semmire sincs nagyobb szükség...

ÓDA A FÁKHOZ

Fák, ti bús testvéreim,
Leláncolt óriások,
Ti, kiknek szolgált bére kín,
Bilincse ősi átok,
Álltok, mogorva árbocok
Szélcsendben és viharban.
Tantaluszvággyal háborog
Szívetek vérig martan,
S fenn örlő ívben tántorog
Nap és éj szakadatlan.

De egyszerre jár bennetek
Nap s éj forgása vissza.
A fényt s árnyat rablányetek
Kettős gyökérrel issza.
Gyökértek földalatti lomb
S lombotok égi mélybe
Nyúló gyökér. Fölötte domb
A kék menny rezge fénye.
Egyszerre két harcverte hont
Szánt nektek sanda kénye.

És bennetek színt hogy cserél
Nap fénye s éjjel árnya?
Szívetek izzó délben él,
Ha éjfél hull a tájra?
S ha szurkot szűrő éjtszaka
Fenn fényjelek nem égne,
S oly fekete az éj maga,
Hogy megmoccanni féltek,
Lábatok alatt csillaga
Van-e örök éjnek?

Vastag gyökér vashorgonya
Köt röghöz mint halottat.
Kemény rabsorsotok soha
Nem léphet egy tapodtat.
Lombotok didergőn vacog,
Ha szél korbácsa ver szét.
És türve viharkamaszok
Orcátlan, bamba merszét,
Tartjátok, zilált Atlaszok,
Egy végzet néma terhét.

És élet még rabszolga lélek
Bús hite, az örök remény?
Az lángol millió levéltek
Szomjú színű zöld seregén?
Rabszolgaszívekben fogant bízó
Hitté először a kereszt
És adott tikkadt ínyek izzó
Kínjára írt mint hús gerezd,
Ti zöld zászlók, megérti kínzó
Városán át reménytek ezt?

Súgó, morajló lombzúgástok
Esdeklőn küld-e fel imát
Az égbe, mely esőhullások
Édes vizével inni ad?
Meleggel áraszt, fénybe fürdet,
S fuvalma késfogó fagyot,
Mít zord zimankó rátok ültet,
Csontig csikarni nem hagy ott
És kékje új bizalmat sürget,
Ha minden remény elhagyott?

Ha tél tör rátok, gallyatokra
Meleg fehér bundát takar.
Szélostortól nyögtök jajongva?
Feledni álmot küld hamar.
Mert más nem irgalmas hozzátok.
Álommal csak ő andalít.
De majd ha megzajdul az árok,
S madárdalt hangol a csalit,
Megfújja hívó harsonátok:
Tavasz hajnalharangjait.

Mozdulatlan rabkényszerből
Ágatok kinek integet?
Búcsút bólínt vagy bízón néz föl
S könyörgőn hívja az eget?
A vágy mozdul e lendületben,
Hogy ég gyűrűitek húsa,
Szállnátok és vív rendületlen
A lombtok dúló vad tusa?
Vagy nincs más e bús hevületben
Csak lemondás tört gesztusa?

Szállnatok. S ím bőszi vihar támad
S kitép mély gyökereitek.
S örök vakságuk könnybe lábad:
Fenn nap gyúl s fénytelt fellegek.
Kifordul a szabad szelekbe
A dús gyökérzet s rajzana,
S a földet söpri mélybe vetve
Lombotok kusza hajzata,
Míg fönn szél száguld s szédelegve
Bög a vész baljós ajdala.

Szegény rab elszakadtál végre.
Az örök köldök láncá már
Nem béklyóz. Messze elfolyt vére
Ott, hol sebet mély gödre tár.
Tátong a seb, vak vérereknek
Száz tépett szálától kuszált.
De mily színe van véreteknek?
Ki látja a bomlott uszályt,
Mely omlón hallja vén szeleknek
Részeg szabadsághimnuszát?

Szabad fák, ki tanít meg járni?
Szállnotok szárnyat ki nevel?
A béklyót széttörhette bármi,
A nagy súly földhöz köt, lever.
Szabadság szólít, hív a távol.
Szíveteken vad dobbanás
Zúg át a szabadság dalától,
S nincs röptötök, szent rohanás.
Tél csap le rátok s fagya gátol,
Vagy lassú, néma rothadás.

Örök rabok, vak Sors cselédi
Sosem lehettek szabadok?
Nem tudtok csak vágyban elégni.
Olnak az ölelő karok.
Csak jajt várhattok, pusztulást, vért
A szabadság szűz térein,
De meghaltok a szabadságért,
És gyáván nem nyom térdre kín,
Hősök, kikre Sors nagy bírást mért,
Fák, vértanuk, testvéreim.

Kállay Miklós

INFLÁCIÓ

Irta Birkás Endre

— Képzeld, azt beszélik, hogy könyvkereskedőseged volt Kolozsvárott — jegyezte meg váratlanul Rudnóy Géza, ahogy álltunk a Széll Kálmán-téren és vártuk a villamost. Keményvonású arcán gúnyos mosoly feszült s rámszegezte állatszeliidítő tekintetét, lesve szavai hatását. — Gondoltad volna róla! Fene se ismeri ki magát ebben a világban.

Nem tudtam követni gondolatait, fogalmam se volt, kiről beszél. Előbb még balatoni villája miatt kesergett: hogy még az ablaktáblákat is elhordták, most meg kezdik bontani a cseréptetőt.

— Jenőről van szó — segített s bosszús fintor suhant át merev arcán. Nem tudom, mi okozta, az emlékezés vagy afeletti bosszúsága, hogy agyam ilyen lassan működik. Tehát még mindig foglalkoztatja Murányi Jenő. S úgy látszik, neki még mindig csak Jenő. Úgy beszél róla, mint egy züllött unokaöccsről, aki bemocskolta nevét, mert kiderült róla, hogy vendégségben ezüstkanalakat lopott. Haragszik rá, de mégse tagadhatja meg s nevetségesen hangzanék, ha most egyik napról a másikra vezetéknevének emlegetné. Elnéztem a hatvan felé járó ősz férfit. Remekül összeszedte magát az elmúlt hónapokban. Visszaszerzett kis pocakját ismét a régi gögös nemtörődomséggel és méltósággal viseli s bajuszát is festi megint.

— Nézd, nem azért mondom, ne érts félre... Tudod, nem vagyok társadalmi előítéletek rabja — mondta később hangosan a villamosban, hogy mások is hallják. Nem válaszoltam, eszembe jutott, hányan ismételték ezt ma Magyarországon. Ugyanígy, mint Rudnóy Géza, könnyedén, szemrebbenés nélkül, majdnem önérzetesen.

Az új hídnál leszálltunk.

— Állítólag nemsokára lesz autobuszunk... Szombat délután gyere át hozzánk... Régen láttunk már. Lesz nálunk néhány ember.

Megígértem neki, hogy meglátogatom őket, azután elváltunk...

* * *

Rudnóyék a Pasaréten laktak egy nagy családi villában, nem messze a mi házunktól. Több, mint húsz esztendeje ismertem őket, egyszer régen azt is kisütöttük, hogy távoli rokonok vagyunk. Két gyerekük volt, a velem egyidős Kálmán és a huszonhatéves Maca. Ostrom alatt két kisebb belövést kaptak, komolyabb kárt nem szenvedett a villa.

A budapesti harcok lezajlása után Maca vette kezébe a család sorsának irányítását. Az ijesztően lefogyott, bánatos képű szőke leány volt az első a környéken, aki átjutott Pestre, ahonnan élelmiszerekkel megpakott hátizsákkal és zsebében pártigazolvánnyal jött haza. Mialatt apja és Kálmán borús arccal, sopánkodva rótták fel és alá naphosszat a lakást, anyja pedig ideges fejfőrcséivel egyik karosszékből a másikba vándorogott, Maca főzött nekik, rendbe szedte a lakást, tüzelőt szerzett, oroszokkal tárgyalt és kalandos vidéki batyuzó utakra indult.

Az volt a legkülönösebb a dologban, hogy mindezt Macától vártuk legkevésbé. A Pasaréten híre volt, milyen iszonyúan fél a bombázásoktól, milyen pokolian szenved a pincében. Az ostrom alatt is gyakran jártam náluk. Pincéjükben víg élet folyt. Rudnóyné reggeltől-estig főzte a feketekávé, gramofón szólt, szesz is akadt, sokan odajártak a környékből s néha regelig kártyáztunk és ittunk náluk. Maca undorral vett tudomást hetyke vidámságunkról. Rosszkedvűen elbújt egy homályos sarokba

és egész nap szomorúan nyöszörgött, mint egy beteg macska. Haja elvesztette selymes fényét, arca megnyúlt, megcsunylt.

— Idegroncs, nem bírja — mondogatták az emberek. — Nem való ez ennek az elkényeztetett fruskának. Az kellene neki, hogy most is ágyába hozzák a reggelijét — tették hozzá néhányan rosszmájúan, ellenségesen.

Maca átváltozása mindenkit meglepett. Zavarban voltunk, nem értettük, mi történt vele s engedelmesen hagytuk, hogy becsapjon gyanús üzleteivel, dollárt és aranyat szedjen el tőlünk krumpli és zsír fejében. Mert Maca nemcsak főzött, mosott és takarított, hanem vadul, szenvedélyesen feketézett is. Házuk előtt sötétedés után gépkocsik álltak meg, amikből lisztet és cukrot hordtak Rudnóyéék éléskamrájába.

De nem tartott sokáig Maca önfeláldozó felbuzdulása. Körülbelül félév múlva újabb meglepetéssel szolgált. Ekkor már elintézte apja igazolási ügyét a minisztériumban s bátyjának, aki mérnök volt, de a gyár, ahol dolgozott, a háborúban elpusztult s így munka nélkül maradt, áliást szerzett. A két férfinak megint volt elfoglaltsága, kerestek. Persze keveset, rossz inflációs pénzt, ami dohányra is alig volt elég.

Emlékszem, egy meleg szeptemberi este történt. Vacsora után átmentem Rudnóyékhöz. A terraszon ültünk s Macát vártuk. Mindhárman idegesek és türelmetlenek voltak, nyugtalanul kémlelték az utat, mikor tűnik fel a leány. Rámragadt idegességük, én is aggódtam már, valami baja történt Macának. A város felől bágyadt szél fújt. Hullaszagot hozott.

— Tekintettel lehetne ránk — szólalt meg Rudnóyné és könnyzacskós, vizslaszerű szemével szemrehányóan nézett férjére. — Maca önállósága kezd idegesíteni.

Sértődött, bosszús vonás jelent meg elszáradt, sovány arcán, jellegzetes mozdulatával felszegte fejét s fonnyadt, eres kezével végigsimított színtelen szőke haján. Rajta látszott meg legkevésbé az ostrom. Ugyanolyan volt, mint azelőtt: előkelő, gyomorhajos öregasszony. Pedig idén mult csak ötvenéves. Rudnóy Géza idegesen bajuszát ráncigálta, Kálmán bambán maga elé meredt s cipője orrára szegezte tekintetét.

Féltizenegy felé a fordulóban feltűnt egy világoskékre festett hatalmas személygépkocsi. Hangtalanul, osonva jött s a villa előtt halk nyikorgással megállt. A következő pillanatban Maca ugrott ki a kocsiból. A férfi a kormányülésnél kezét csókolt a lánynak, majd nesztelenül nekiéresztette a kocsit a lejtőnek.

— Buick — jegyezte meg Kálmán szakszerűen.

Rudnóy és a felesége egymásra néztek, vonásaik megenyhültek.

— Szervusztok — kiáltotta felénk Maca, ahogy jött fel a villa kertjében és meglátott minket a terraszon. Kis idő múlva megjelent. Fodrásznál volt. Vajszínű haja lágyan omlott vállára s körmein friss, vörös lakk ragyogott.

— Már vacsoráztam a városban — vetette oda. — Bejárónőt vettem fel. S holnap eljön egy kőműves, hogy megnézze a két belövést. Azt hiszem, három kiló zsírért megcsinálja.

— Cipőt vettél? — kérdezte az anyja fájdalmas hangon.

— Igen — felelte a leány s szomorú kis arcával ártatlan csodálkozással nézett anyjára. — Olcsó volt. Hét dollárba került. Varrott talpú...

Ámultan néztük, ahogy könnyű macskalépteivel ide-oda lépegetett a terraszon. Vékonyszálú s a fodrász mesterkedései ellenére is kócos haja úgy lebegett utána, mint egy fátyol; nyugtalan, elmosódott vonalú arcán különös árnyak suhantak át. Volt lényében, légies libegésében valami valószerűtlen, mindnyájan éreztük nincs még köztünk egészen, gondo-

latai máshol járnak. Aztán egyszerre, mintha hirtelen magára eszmélt volna, nagyot huppanva beledobta magát egy karosszékbe.

— Gyujtsatok rá! — Táskájából előszedett három csomag Chesterfield cigarettát és az asztalra dobta őket.

Unnepélyes pillanat volt. Néhány másodpercig csendben ültünk. A kertekben őszi bogarak muzsikáltak s a János-hegy mögött felbukkant a sápadt hold. Rudnóy Géza nyúlt elsőnek a cigarettá után. Idegesen feltépte a celofán burkolót, rágyujtott, majd odanyujtotta feleségének a csomagot. Rudnóyné is kivett méltóságteljes mozdulattal egy cigarettát, aztán Kálmán és én gyujtottam rá. Megelégedetten füstöltünk, hónapok óta nem volt a szánkban tisztességes cigarettá.

Maca halk, trillázó nevetése törte meg az áhítatos csendet. Nem tudom, rajtunk nevetett-e, vagy valami más, ami hirtelen eszébe jutott. Kényelmetlenül éreztük magunkat, Rudnóy Géza arca megkeményedett s felesége ingerülten eloltotta a cigarettáját.

— Mitől van olyan jókedved? — kérdezte az asszony bosszúsan.

— Semmi — felelt a leány zavartan és felállt. — Lefekszem. Szer-vusztok. — Az ajtónál megállt és felénk fordult. — Elfelejtettem szólni, állásom van. Egy kis magáncégnél. Export-import; ez a legjobb mostanában. Titkárnő leszek — világosította fel szüleit szárazon, távirati modorban.

— Komoly, tisztességes vállalat? — kérdezte az apja szigorú hangon.

— Persze — nevetett fel Maca és otthagytott minket.

Körülbelül egy hónap múlva egy vacsorán megismerkedtem Maca főnökével. Mikor Rudnóy meghívott, közölte velem, hogy már járt náluk Murányi Jenő, de szeretnék, ha én is megismerkednék vele.

— Kitűnő koponya, remek ember — jegyezte meg önérzetesen. — Tudod, én mondtam Macának, hogy hívja meg hozzánk. Gondoltam, akár-milyen ember, nem árt, ha megismeri titkárnője családját, a mi világunkat, egy úri magyar otthont.

Bőlintottam. Rudnóy Géza nem sokat változott. Valószínűleg azt hiszi, nagy hatással van vendégére apjától örökölt csibukgyűjteménye, a kézímunkákkal, népi szöttesekkel és egyéb csecsebecsékkal csúfolt vidékies hangulatú lakásuk s feleségének leereszkedően előkelő modora.

Mikor megérkeztem, Murányi Jenőt már ott találtam náluk. Vöröses arcbrű, hirtelenszöke fiatalember volt. Nem lehetett több harminc évesnél. Csontos, sovány arcából hegyes orr és áll meredt ki s vékony, nőies csuklóján aranylánc fityegett. Kezet ráztunk.

— Tehát a világgazdasági tényezőket nem lehet figyelmen kívül hagyni — magyarázta fölényesen, folytatva a félbeszakadt beszélgetést.

Körülnéztem. Maca nem volt a szobában. Rudnóyné elbűvölten, rajongó figyelemmel hallgatta a férfi szavait. Férje időnkint rámnézett, bajusza körül büszke mosoly bujkált. Mit szólsz hozzá, milyen nagyszerű ember! — ezt mondta mosolya.

Finom vacsorát kaptunk, szobalány szolgált fel. Ha Murányi megdicsért egy ételt, Rudnóyné zavarba jött s könnyű pír futott végig sovány arcán. A téstáig Murányi tartotta szóval a társaságot, akkor Rudnóy Géza elkezdte ostrom alatti élményeiket mesélni s körülbelül másfélóráig más nem jutott szóhoz.

Maca majdnem egész este hallgatott. Úgy ült a vacsoránál, mintha nem is tartozna hozzánk s utána, mikor átmentünk a másik szobába, egy pillanatra se maradt nyugton, ide-oda járt a lakásban, légiesen könnyű lépteivel, holdkóros kifejezésű arccal suhanva, mint egy kísértet.

Időnként találkozott tekintete Murányiéval. Nem a szerelmesek szeméztetése volt ez, hanem inkább a cinkosok baráti pillantásváltása. Mintha titokban mulatnának rajtunk s Maca intene a férfinak, vigyázz,

apám mindjárt belekezd tíz év előtti olaszországi nyaralásuk történetébe, Kálmán pedig ki fogja jelenteni, hogy Rooseveltt volt a világ legnagyobb államférfia, mire anyám leintí, hogy hagyjátok már azt az örökös politizálást. Rólam pedig talán elárulta, hogy bár egymásután szívom az amerikai cigarettákat, az este folyamán egy alkalommal bizonyára megjegyzem majd, hogy mégis a békebeli Szimfónia volt a legjobb cigaretta.

Majdnem éjfélig maradtunk. Mikor elmentünk, hiába mondtam Muráyninak, hogy csak pár házzal lakom arrébb, ragaszkodott hozzá, hogy üljek a gépkocsijába, hazavisz.

Mielőtt beindította a motort, meglepetésemre elővett hátsó nadragzsebéből egy revolvert s a kapcsolótábla melletti kis rekeszbe helyezte.

— Jobb, ha kéznél van — mondta mosolyogva és rámkacsintott. De mikor látta zavart meglepődésemet, sietve hozzátette. — Persze nem igazi fegyver, csak ijesztgetésre való.

Hazudott. Voltam katona, láttam, hogy az ott a rekeszben nem riasztópisztoly, hanem honvédségi fegyver. Úgy éreztem, csak azért akart mindenáron hazavinni autóján, hogy megmutathassa revolverét.

Ettől kezdve majdnem minden este ott állt a gépkocsija Rudnóyék háza előtt. Lassankint a szomszéd villák lakói is megismerkedtek vele. Rudnóyék villája volt a környékbeliek találkozóhelye. Idejártak a hadifoglyok feleségei, az összes hadiözvegy és állás nélkül maradt emberek meg egyéb facér férfiak. Murányi Jenő segített, akin tudott. Hozzá jártunk, aranyat és dollárt beváltani. Sohasem csapott be, valamivel mindig többet fizetett, mint mások. Üzleti tanácsokat adott, akinek volt pénze, annak megmondta, mibe fektesse, mit kezdjen vele. Mindenkit ismert, mindent el tudott intézni.

Lassankint én is megkedveltem kihegyezett, vörös rókaarcát. A nagyon sokat kereső emberek gyanúsak voltak akkoriban, minden jobban öltözött férfinak feketézőt sejtettünk. Reménykedtünk, Murányi kivétel. Tulajdonképpen egyikünk se tudta, mivel keresi a pénzét. Hiába faggattam Macát, nem lettem okosabb.

— Export-import — ismételte rejtélyes arccal, mint egy varázsigét. Részletesebb felvilágosítást nem akart adni.

Annyit tudtunk, hetenkint külföldön jár. Bécsbe, Prágába és Bukarestbe szokott utazni s gyakran Maca is elkísérte útjaira.

— Az ember igazán örül, hogy rendes magyar emberek között is akadnak ilyen tehetséges, élelmes üzletemberek — szokta mondogatni Rudnóy Géza.

— S milyen úr! — tette hozzá ilyenkor Rudnóyné átszellemült arccal, fölényes hangon, mint akinek ítélete csalhatalan ebben a kérdésben.

November végén megkérte Maca kezét. Rudnóyné egy fokkal még előkelőbb lett. Láttam rajta, kezdi unni a szomszédokat, a hozzájuk járó sok embert, akik jöttek a nap minden órájában amerikai cigarettát szívni, feketekávé inni és sopánkodni az árak eszeveszett emelkedése miatt. Nekik mostanában nem voltak ilyen gondjaik, úgy éltek, mint a békében. S ha náluk volt Murányi Jenő, egy percig se hagyták békében, faggatták az arany és a dollár árfolyama felől s telebeszélték a fejét sirámaikkal. Újabban szó volt arról is, hogy Kálmán otthagyja az állását s Murányi maga mellé veszi az üzletbe.

— Szabad pálya, ez az igazi — jelentette ki időnként Rudnóy Géza.

December közepén Rudnóyékkal együtt engem is meghívott vacsorára svábhegyi villájába, Maca leendő otthonába. A villáról már sokat hallottam Rudnóyéknál. Maca segített berendezni s emlékszem hetekig vitakoztak, milyen legyen Maca hálószobája. Végül úgy döntöttek, hogy

falát világoskék tapétával vonják be s ugyanolyan színű bútorokat, szőnyegeket és függönyöket vásárolnak.

Félnyolcra értünk küldte kocsiját. Öt perc alatt fent voltunk a Sváb-hegyen. Az előszobában inas és szobalány fogadott minket. Hirtelen úgy éreztem magam, mintha moziban ülnek s egy magyar film kockái peregének le előttem. S én is ott csetlek-botlok a vásznon, mint egy gyakorlatlan, rossz statisztá. A szobaleány és az inas, miközben lesegítették rólunk kabátjainkat, titkos pillantásokat váltottak, amiből semmi jót nem olvastam ki. A lapított fejű, hullámos hajú inas, mikor felakasztotta viseltes kabátomat, csak pár ujjal nyúlt hozzá, mintha attól félt volna, hogy tetves vagyok.

Mosolygós ábrázatával hamarosan Murányi Jenő is megjelent. Azonnal körülvitt minket a lakásban. Rudnóyék jártak már itt, de teljesen berendezve ők is csak most látták először. Hét szobát számoltam meg. Maca kék hálószobáját is megcsodáltuk. Gyönyörű volt, Macának való. Elképzeltem, ahogy Maca valószínűleg kék hálóingben lebeg majd ide-oda a szobában, mint egy óriási lepke. En úgy véltem, pár nap múlva megbolondulnék, ha ebben a hupikék hodályban kellene élnem.

A legszebbek a szőnyegek voltak a lakásban. Néhány pompás darabon akadt meg a szemem. A bútorok javarésze utánzat volt. A háború előtti években tucatjával gyártottak Budapesten csigáslábú asztalokat, karosszékeket és egyéb mű-antik berendezési tárgyakat. Mikor Murányi észrevette, hogy megakad szemem a hallban a pohárszéken, a legjobban sikerült utánzaton, odajött hozzám és megjegyezte:

— Reneszansz... Természetesen korabeli.

Macát kerestem tekintetemmel, őt akartam segítségül hívni. De elkapta pillantását.

Volt a lakásban télikert, beépített orgona — valószínűleg Maca kívánságára —, bárnak berendezett sarok s egy másfélméter magas rádió szórnyeteg, amiből halk tánczene recsegett.

— Amerika — jegyezte meg Murányi. — Remekül jön. — Odament a rádióhoz s lehajolt a világítóáblához, hogy ellenőrizze magát. — Mexico City!

Azt hiszem, rádiójára volt a legbüszkébb. Talán Budapestet nem is lehetett hallgatni vele.

A körséta után, kifáradva a sok látnivalótól és az ámulattól, vacsorához ültünk. Egy hosszú, nagy asztalon volt terítve, gyertyák égtek és másfélméterre ültünk egymástól. A vacsora nagy eseménye a malacpecsenye volt. Csak az inással és a szobaleánnyal nem tudtam sehogy se kibékülni. „Zabáljatok, ilyet egyhamar úgyse esztek” — ez volt az arcukra írva, ahogy sunyi mosollyal körülhordták a tálakat. A vacsorát szőlő, narancs, mandarin, ananász és egyéb Budapesten évek óta nem látott déli gyümölcs fejezte be.

Végül pezsgőt bontottak és Murányi néhány szóval felköszöntötte Rudnóy Gézát. Születésnapja volt. Utána zsebéből elővett egy kis dobozt és átnyújtotta az ünnepeltnek. Rudnóy Géza kíváncsi arccal kinyitotta s boldogan felcsillant a szeme. Később körbejárt az ajándék. Azt hittem, gyűrű van a dobozkában. Tévedtem. Egy Napoleon arany volt benne.

A feketét a társalgóban fogyasztottuk el. Rá akartam gyújtani, de észrevettem, öngyújtómat az ebédlőben felejtettem, vissza kellett mennem érte. Amikor beléptem az ebédlőbe, Rudnóynét az asztalnál állva találtam. Éppen két mandarint sülyesztett táskájába. Kellemetlen pillanat volt. Még kínosabbá tette, hogy az inas is éppen ekkor lépett be egy másik ajtón s ő is tanuja volt a jelenetnek. Az döböntett meg legjobban, hogy Rudnóyné egyáltalában nem jött zavarba.

— Vigyél te is az anyádnak — súgta oda nekem. — De várd meg, míg az inas elmegy — tette hozzá jóindulatúan, majd méltóságteljes léptekkel eltávozott.

Békésen ittuk feketénket, Mexico City rendületlenül tovább recsegett, amikor egyszerre harsány csengetés riasztott fel minket. Néhány pillanat múlva megjelent az inas és kihívta Murányit. Ekkor már sejtettem, valami baj van. Murányi rövidesen három férfival tért vissza. Detektívek voltak, Murányiért jöttek. Először megmotozták s elvették revolverét. Úgy látszik, állandóan magánál hordta. Minket is igazoltattak, majd hozzáfogtak a házkutatáshoz. Rudnóy Géza egy alkalmas pillanatban hozzám somfordált és kezembe nyomta az ajándékba kapott Napoleon aranyat. Kénytelen voltam zsebrevágni. Az egyik detektív kis idő múlva közölte velünk, hogy mi elmehetünk. Némán, zavart főbólintással búcsúztunk Murányitól, aki faarccal állt a szoba közepén s mereven maga elé bámult. Orra és álla még hegyesebbnek tűnt, mint máskor.

Az ebédlőn át kellett elhagynunk a lakást. Nem fogom soha elfelejteni azt a látványt, ami az ebédlőben fogadott minket. A szobaleány és az inas az asztalnál álltak, a férfi narancsot hámozott, a leány pedig unott arccal, kényelmes mozdulattal egy szőlőgerezdet szemeztetett a tálból. Bambán, gúnyosan bámultak a levegőbe, ránk se hederítettek.

A villa előtt Rudnóy Géza megállt.

— Mire vársz? — kérdezte Maca.

— Az autóra!

— Nincs autó, gyere! — A leány hangja ingerülten csengett s megfogta apját kabátja ujjánál és húzta maga után.

— Bizonyára valami félreértés — motyogta maga elé Rudnóy Géza, ahogy bandukoltunk lefelé a hegyről. Azt hiszem, ő se hitte, amit mond.

Faggatták Macát, mi baja a rendőrségnek Murányival. Nekiestek, mintha a lány felelős lenne a történetekért. Maca végül elvesztette türelmét.

— Lebukott! Értsétek meg! — kiabálta rikácsolva. — A bécsi zsír vagy a gyógyszerek miatt. Mit tudom én! Multkor Bukarestben is majdnem elkapták. Hagyjatok békében! — Hirtelen sírva fakadt s otthagya minket, futásnak eredt. Egyideig láttuk lobogó hajával, ahogy rohant le a lejtőn, de csakhamar eltűnt szemünk elől a sötétben.

Szótlatlanul, tompa csendben botorkáltunk le a hegyről. Rudnóynét ájulás környékezte, férje és fia támogatta.

Amikor a villához értünk, láttuk, Maca szobájában ég a villany. Otthon volt. Viszaadtam Rudnóy Gézának a Napoleonját.

— Ne haragudj — mondta. — Minisztériumi ember vagyok, mindenki ismer, nem keveredhettem ebbe a piszkos ügybe.

Nemrég volt Murányi tárgyalása. Tizenkét évet kapott.

A svábhegyi kirándulás után egy hét múlva benéztem Rudnóyékhoz. Komor, borus arccal fogadtak, mintha egy családtagot gyászolnának. Rudnóyné elsötétített szobában feküdt, fejfőrcsei kínozták, a szobaleány ötpercenként vitte neki a friss borogatást. Maca egy sarokban gubbasztott. Megfogyott, arca színtelen lett, penész színű. Olyan volt, mint ostrom idején a pincében. Rudnóy Géza a drágulásról beszélt, ideges volt, egyik cigarettáról a másikra gyujtott. Magyar szívtott. Murányi Jenő nevét egyikünk se ejtette ki.

* * *

Igéretemhez híven szombat délután elmentem hozzájuk. Nagy társaság gyűlt egybe náluk. Csupa környékbeli, a megszokott arcok. Úgy láttam, a család a Murányi-ügyet lassan kiheverte már. Több, mint negyedév múlt el a svábhegyi baleset óta.

Leültettek és cigarettával kínáltak.

— Svéd — jegyezte meg könnyedén Rudnóy Géza. — Jobb, mint a Chesterfield.

Ekkor dudálás hallatszott s megállt a villa előtt egy autó.

— Ez biztosan Sigurd lesz — állapította meg Rudnóyné és felragyogott az arca.

Kálmán az ablakhoz hívott, nézzem meg a gépkocsit.

— Cadillac — mondta büszkén, mintha az övé lett volna.

Az autóból egy csomagokkal megrakott nagy szál szőke férfi mászott ki és megindult a villa bejárata felé.

Olyan volt, mint egy kölyökkutya. Miután lerakta csomagjait az asztalra, sorra kezelt rázott velünk. A csomagokból tejpor, babkávét, cigarettát, csokoládét került elő.

Otthonosan mozgott, látszott rajta, hogy nem először van a házban. Fiatal volt, húszegynéhány éves s körme alatt vékony piszokcsik feketedett. Öt percig ült, aztán felállt, odament a gramofónhoz és feltett egy tánclemezt.

— Imád táncolni — magyarázta Kálmán.

Macával átvonultak a szomszéd szobába, hogy ott táncoljanak. A fiú vad rángatózásba kezdett. Maca engedelmesen és önfeláldozóan utánózta.

Három lemez után Maca pihenőt kért s leült mellém egy sarokba.

— Ki ez? — kérdeztem.

— Svéd. Egészen biztosan svéd — mondta és felnevetett. — Egyébként soffőr. De nemcsak itt Budapesten, játékonyságból. Otthon is. Stockholmi taxisoffőr. Most valami vöröskeresztes svéd nagyágyút visz ezzel a kocsival. De az öregeknek nem szabad ezt megtudniok. Azt mondtam nekik, hogy mérnök és jómódú ember. Mama arról álmodozik, hogy megkéri majd a kezemet. Nézd, milyen boldogok megint. Lassankint kezdik elfelejteni azt a csunya ügyet Jenővel. S igazán aranyos fiú ez a Sigurd. Multkor megcsinálta a rádiókat. Mindenhez ért...

Újra megszólalt a gramofón. A svéd úgy látszik megelégedte a szünetet, jött Macáért. Nem maradtam sokáig. Elköszöntem. Rudnóyné rám se nézett, úgy nyujtotta kezét. Nem tudta levenni szemét a táncolókról.

Kint az utcán tavaszi szél csapta meg az arcomat. S érezni lehetett megint a hullabúzt.

Aragon:

SIRATÓ-ÉNEK VITTORIA COLONNA FELETT

Mily édes itt nekem kövek álmát aludni
A szobrot-ringató álom be mély be mély
Ha gaz kor kényszerít szemünk héjját becsukni
Nem-látás s nem-hallás a legdicsőbb erény
Csitt Fel ne költs tehát Kérlek halkan beszélj

Aki szól e helyen hol csendet a halál tart
Az nem a hallgatag s révült képfaragó
Flórenc romlását mondd Ūrnöm nem éltem átal
S mért kellett lássalak előbb a Fennvaló
Előtt mint magamat s mint Michelangelót

Rá féltékeny vagyok mint egykoron a virágra
Mellyel ékesítéd aranyos-szép hajad
Rómában is hányszor nem sírtam mint az árva
Ott sír csak igazán a párjától szakadt
Belőlem még ezért sok-sok könnycsepp fakad

Alvó Viktóriám kit kendőz az öröklét
S kit már míg a világ nem ölelhet karom
Csupán jeges kezéd érintém s most örökké
Mardos a vád hogy miért nem homlokon
Csókoltalak Örök vágy üldöz most vakon

Colonna asszony itt a mennyezetes ágyon
Im arcod színt cserél e szívtépő napon
Míg majd végzetül a síri éjszakákon
Meg nem jelen az „Éj” vonása arcodon
Ki más kort álmodik nagy-álhatatosan

Ámor Ámor tekints szegény öreg fejemre
Hisz egy kisideig kegyelted is valék
Bár sír ölén bolond számít új szerelemre
Óreg szívem itt is, tovább is égten-ég
Érted Viktória s elvesztett honoméért

Jékely Zoltán fordítása

TOLNAI LAJOS

Úttörő szerepét a realista regényirodalom történetében, híd-voltát Eötvöstől Szabó Dezső és Móricz Zsigmond felé az irodalomtudomány Császár Elemér óta tisztán látja. Mégsem igen olvassák könyveit, még a céhbeliak sem; Németh László tanulmányrészletén kívül jóformán egy kongeniális írásunk sincs róla; esztétikai jelentősége igazában máig megálapíthatatlan.

Kétségtelen: Tolnai nem tartozik az egyenletes, kellemes és vonzó írók sorába. Ő maga vall nekünk ennek okáról: „Ha regényeim, rajzaim, elbeszéléseim zordak és sértők, sötétek és élesek: forrásuk szívem, kedélyem”. (Eladó birtokok I. 237.)

Önéletrajzának, a Sötét világnak elején előttünk áll induló életének kerete; azok a döntő adottságok, amelyeket robbanó vérmérsékletű, elkallódott életű apjától, nyomorgó, egymást-maró családi életükből hozott magával. Egy vézna, túlfűtött fantáziájú, egyszerre félnék és dacos, nagy-öntudatú, ígéretes, zárkózott fiatalember: így fest az ifjú Tolnai. Aztán jön a szerencsétlen marosvásárhelyi lelkeszkedés tízéves pokla, a pesti írói szélmalomharc és keserves életküzdelem esztendői. Mindig és mindenütt azokat az embereket támadja és ingerli maga ellen elsősorban, akikre legnagyobb szüksége volna. Teljes meghasonlottság önmagával és a világgal, féktelenül áradó haragos szenvedély, a „sötét világ” gyűlölködő korbácsolása: ez a férfi Tolnai képe. Végül pedig sértődött magababozás, a józan megalkuvás és beletörődés látszata alatt parázsló elfojtott keserűség: íme az öregedő Tolnai. Ez Tolnai Lajos, az ember; a „ressentiment”-élmény tökéletes megtestesítője. Ilyen annak az írónak lelki arca, aki először lép fel nálunk a modern értelemben vett művészi realizmus tudatos igényével! Ki ne érezné meg az első percben az ellentmondást emberi egyéniség és művészi program között? Vagy úgy is mondhatnánk: a művészi program két része között. Mert Tolnai esztétikai elméletében a regényírótól kettőt követel. Az egyik az „empirikus realizmus”: életigazság, a mindennapi élet rajza; a másik a szatirikus társadalombírálat és erkölcsi iránymutatás. Amaz azonban írói objektivitást követel, ez viszont személyes érdekeltséget jelent. És a kettő harcában Tolnainál a második hovatovább felfalja az elsőt. Írói elkallódásának okát tehát objektív oldalról úgy is megfogalmazhatjuk: a két program-elem — realizmus és szatíra — belső meghasonlása. Ezt a benyomást teszi ránk írói pályafutása is, a tapogatózó, hagyományos kezdeti próbálkozásoktól a nagy szatirikus és tragikus kísérleteken át a megélhetési kényszer és nyers tendencia táplálta hanyatló korszakig.

Realizmus

Tolnai első novelláskötetei egyikének előszavában azt mondja alakjairól, hogy „alant járó világban” élnek, a mindennap emberei; s amikor önéletrajzában visszatekint pályájára, ismét ugyanezt állapítja meg: „Sohasem akartam mást, mint igaz lenni, a való életet adni szívemen át”...

A realizmus az író tárgyválasztásában, magatartásában — ábrázolás és jellemzés terén — és kifejezőmódjában érvényesülhet. Tolnai már

első novelláiban következetesen kisemberek kisszerű történeteit mondja el; a színhely többnyire falu vagy kisváros, az alakok polgárok, kisbirtokosok. A történet vége legtöbbször egyszerűen az, hogy a hős eltűnik, belefut a mindent megőrlő hétköznapiakba. Kis, szürke tragédiák, a Gogoly híres Köpeny-e módján. De nem kívülről-jött programról van itt szó: Tolnai írói tulajdonságai maradéktalanul megmagyarázhatók saját egyéniségéből és korbéli helyzetéből. Később regényeivel kora legelevenebb társadalmi kérdéseibe, vagy legföljebb a történelmi „félműltba” (Az urak, A báróné ténsasszony) markol. És a reális tárgyat reális módon festi: életközben, életszerűen. Elég egy mozzanat: „A hármashegy megyeház szemetes folyosóin fontoskodó arccal jártak-keltek”... (Az új főispán III. 46.) „Haladt egyik nap a másik után, nyikorogva ugyan, hanem azért csak haladt mégis.” (Az én ismerőseim 55.) Valaki leszámol ábrándjaival: „Egy kézmozdulattal letörölte a kúriai bíróságot, valamint a diszes főispánságot is, míg egyúttal az ócska polgármesteri széket gondosan leporolgatta”. (A polgármester úr II. 67.) De fő területe az írói realizmusnak az emberábrázolás, a lélekrajz. Tolnainak alig van regénye, amelyben ne kapnánk viszonylag teljes, de legalábbis gazdag társadalmi jellemképet. Emberei típusok, utólag könnyen rendszerezhetjük őket; de olvasás közben, a megjelenítés gazdag változatosságában, nem érünk rá a sémán eszmélkedni. Csak éppen eszünkbe villan egy-egy rokon név, egy-egy hasonló fordulat, akár a valóságos életben; s épp ezek az asszociációk adják egy önálló, külön világ ízét és érzését. Az emberben ő a szó köznapi értelmében vett embert keresi elsősorban; épp ezért a realizmus úttörője. Ez magával hozza a pszichológiai törekvést, de egyszersmind annak mélységi határait is. Mint nagyszerű megfigyelő a külső apróságokkal való jellemzés művésze elsősorban: A hiú ember „sebesen néhány lépést tett a szobában — mindig szemben az egyetlen tükörrel”. (A báróné I. 33.) Kedves fogása az, amit „az alak leleplezésé”-nek mondhatnánk: „... ujjain hirtelen szerzett vastag, köves gyűrűkkel...” (Nemes vér I. 68.) Jellemző Tolnai expanzív egyéniségére, hogy alakjai lényegük szerint társaslények. Ritkán vannak egyedül; a környezethez való viszonyukon át ismerjük meg őket. Ez a „közösségi” jellemzés bizonyos benyomás-szerűséget, impresszionizmus-félet hoz magával, s már egymagában kizárja a lélektan Kemény-szerű mélységeit. De azért találkoznak a lélekelemzés egészen finom példáival is. Főleg a motiválásnak művésze, nagyban és kicsinyben egyaránt. Ahogy A báróné ténsasszony Schwindlere lassan belopja magát a jó magyarok bizalmába; ahogy a Dániel pap lesz Máthé Dániele megpuhul felesége rábeszélésére; ahogy Tarczali, a „polgármester úr”, rászánja magát addigi életformája feladására: remekbekészült pszichológiai láncok.

Témán és jellemzésen túl a realizmus tudatos szűrkesége leginkább a stílusban mutatkozhatik meg. Tolnai alakjainak beszédében teljes, olykor szinte megdöbbentő a mindennapiság, az „életből kivágott” jelleg. Az elbeszélő részek stílusa sem üt ki ebből. Legföljebb — de erről is csak utólag adunk számot magunknak — talán egy kicsit túlságosan is életizű ez a stílus: ahogyan egy erős, vérmes, erőszakos ember látja, éli az életet, egész közlőről, roppant konkrétsággal és egy kicsit túlfeszítetten. A kifejezésmódnak ez a tömör konkrétságu, fogalmilag szinte meghatározhatatlan erő-árnyalata Tolnai nyelvművészetének sajátos, egyéni jellemzője: „Nincs, — s akkorát koppant ez a szó, mintha valaki egy súlyos terhet ejtett volna a földre”. (A polgármester úr II. 219.) „Mellettem nem álltál. Mellettem senki sem állt, csak a nyomorúság.” (Jégkissasszony 39.) Ha ez tovább sűrűsödik, akkor valami döbbenetesen erős, egy-
lökésben-robbanó dinamikához jutunk: „A mit kívánunk, azt az ujjaink-

kal is meglátjuk és a mit szeretünk, azt a vérünkkel is meghalljuk". (Szegény emberek útja II. 116.) Az élet „csontok közé rekesztett tűz”. (Az én ismerőseim 93.) „A szétlőtt koponya, mint a cserépcsupor a fenekén, ott tartogatta a megsebesített észet”... (A mai Magyarország II. 113.) Olykor szinte szétfeszíti a telítettség ezeket a rövid mondatokat. Ezt azonban az érzelmi töltésre érjtük, nem stilisztikailag; nem a romantika „formátlan formá”-járól van szó. Persze, ez már nem csak a realista Tolnai hangja!

A megjelenítő realista erő telje: a drámai stílus. Drámai erőnek, népies zamatnak egyaránt felelthetetlen példája pl. a fiatal gyilkos, Joó János halála A falu urai c. kis regényében. Csak az első sejtető akkordokat idézzük:

„A ló megállott, villogó szemeivel keresztül akart törni a ködön, mely a Dunára ereszkedett, de nem boldogult. Fényes nappal, vagy holdvilágos éjjel könnyű munka volna az egész, hanem így? Így szélesebb a víz, meg ragadósabb.

— János öcsém — szólott valaki valahonnan csöndesen —, nem lenne-e helyesebb, ha te most megfordítanád annak a lónak a kantáriját, mert az az állat tudja, mit akar — és elkerülnél Új Telek felé, bezörgetnél egy százas bankóval Huszár Béninél, adhatnál neki egy pár jármás jószágot néhány darab földet, — mert a fejsze ott van (t. i. amivel a gyilkosságot elkövette), s amíg az a fejsze ott van: minden éjjel beködösödik a Duna.

János figyelt és rettenetesen dobogott a szíve, mert minden ember, még a legerősebb is, egyaránt megérzi az utolsó elhárít-hatatlan veszedelmet”. (I.m. 187—88.)

Szatíra

Tolnainak tehát csakugyan sikerült megvalósítania célkitűzése első részét: életvalóságot ad, mégpedig művészi. Csak valóságot? Nem: „a való életet szívemen át”. Másutt „a szív örök törvényei szerint” való ábrázolásról beszél. Ime a másik alapvető elem: a líra. Nemcsak arról a természetszerű személyes érdekről van szó itt, amellyel az író alakjait kíséri, nem is csak a benszülött magyar regény meleg, de objektív színezettségéről, amikor az író személyisége mintegy beleolvad az alak, a helyzet érzelmes-odaadó festésébe. Tolnai lírájának igazi, legfőbb forrása saját maga: a maga élményei, elvei, viszontagságai, szapora keserősége és ritka örömei, s mindennekfölött: szilaj indulata. Így aztán végigjárja az egész skálát: a legigazibb líra fölséges, áradó lendületétől — ilyen A falu urai kétoldalas nagy szerelmi vallomása szülőfalujáról — a brutálisan nyers, stílustörő beleszólásokig. Ábrázolás és nyers élményszerűség élet-halál harcába mélyen belevilágít a következő részlet:

„Háromhegy határát majdnem mindenfelől erdők veszik körül, elpusztíthatatlan, jóféle cserfaerdők. Voltam mindenik erdejében, mert a fák nem bántottak; nem akarták elvenni a békességemet, kenyeremet, eszemet... Ittam csörgő patakjaiból, melyeknek partjain a vörösbecy, a gerlice, a feketerigó olyan közel mert hozzám jönni, hogy szinte embert láttam fénylő fekete szemében, kétszínű, rossz embert, aki mosolyog és sokért nem adná, ha torkon szoríthatna... néztem a messze, messze kék égen át azokra a homokos tájakra, a hol gyermekekedtem, ahol ösmertek, szerettek és talán még ma is megösmernének, mikor már megkopaszkodtam és kész vén ember lettem idegen utonállók kergetései miatt; ahol annyiszor elgondoltam, lehet-e ember, akit bolond álmaiért tizenhat esztendő

alatt többször kikötöttek volna a szégyencölöphöz, mint engemet, mert nem akartam beösmerni, hogy a tisztátalan állat is „ember” s a buta fajankó is hódolatra méltó!” (Az új főispán II. 3—4.)

Az erdő fontos itt? Dehogyan az erdő! Egyfelől egy meleg, lírai-reális látás, másfelől a realitás érzett keserű-sötét élményi elem. Az író még azt hiszi, hogy a valóságot adja, de igazában messze távolodott tőle. Az életből átcsúszik a maga életébe, s úgy gondolja, biztos talajon áll, hisz az csak valóság, ami vele magával történik! Csakhogy az a szív, amelyen át Tolnai a „való életet” akarta adni, túlságosan tele volt indulattal, keserűséggel; s a szemet torz tükörré tette.

A szatíra genezisének másik ágát a „szív törvényével” szemben a „lelkiismeret törvényének” mondhatnánk. Palágyi Menyhért szerint Tolnai két alaptehetsége a szemléelőerő és az igazságérzék. „Az egyik festővé teszi őt, a másik agitátorrá. A két tehetség szoros kapcsolatban van; az egyik a másikat neveli, de egyszersmind veszélyezteti is. Festészeti és szónoklati folyton küzdenek egymással Tolnai regényeiben.” (Koszorú, 1886. 51.) Hol a legmagasabb „ítélő líra”, hol szerzetlenségbe csukló szatíra és durva támadás:

„Két rongyos vándorlegény jött szembe mezítláb, fakó-sárga arccal, rezes orral, csekély batyuval s a jó Isten tudná minő reményekkel — hó, de ez is az övék, a Serédy grófoké — ez a két polgár. Övék az a lyukas, poros cylinder-kalap, a sárga-veres foltos, kurta kabát, a térdig felgyűrt (hogy ne kopják!) színtelen, szakadozott nadrág, a régi, elnyűtt ócska zöldes mellény s azon belől az éhes, elerőtlenedett nyomorult testen a cafat ing.

Hát a szívben a nyomor? Az kié?

Az ajkon a sóvár vágy — egy kis meleg étel után — kié?

A szemekben a portól, a széltől, reggeli őszi hidegtől s a gondtól kisajtott öreg könny — az kié?

A lábakban az örökös gyaloglástól sajgó fájdalom, a meztelen talpakon a feltört és megújult vérhólyag — az kié?

Ezek az ingó és ingatlan birtokok is a megyéhez tartoznak-e? Igenis oda! No akkor a tettek, gróf Serédy úr, ez is mind”.

(Az új főispán I. 122—23.)

Íde tartozik főképp a tendencia egész veszélyes területe. Ez a kényes fegyver Tolnai kezében is kétélű kardnak bizonyul. A szószerkről mennydörgő erkölcsprédikátor, a kérlelhetetlen erkölcsbíró diktálta lapok nem válnak művei javára. Alkotása selejtes részében, főleg utolsó időből való munkáiban világosan tettenérhető a művészetén kívül, tendenciózus genezis; hogyné lenne kimondva rájuk már születésükben a halálos ítélet! Ennek az agitátor-magatartásnak gyökere Tolnai mély erkölcsi érzéke és magas erkölcsi igénye; formaelemeit pedig szónoki és tanári gyakorlatában kell keresnünk. Két stílusváltozata van: az egyik a patetikus árnyalatú prédikátor-hang, a másik nyugodt, néha szinte értekező magyarázás.

Persze a reális látásnak ez a két veszedelmes vetélytársa ikertestvér. Tolnai sértett lelkében kiismerhetetlen gomolyagba fonódik érzelmi keserűség és erkölcsi felháborodás, személyes megbántottság és általános ítélet, — s így születik meg alapvető műformája, a haragos ressentiment-ember és egysúlytalan íróegénység mindenben előmlő kifejezősmódja, mondhatnánk világnézete: a szatíra. Mintha ez a „túlságosan temperamentumos szemlencse” — Alszeghy szava — nem is tudna másképp látni, csak a felháborodott szenvedély kódán át, vagy a gúny kegyetlen villogásával. Nem is bírja tartósan más hangnemből. A pátosz, a líra hangja

hirtelen megcsuklik, s nyersen közbekiált a szatirikus. Éltető lelke a szatira a cselekménynek a tendencia útján. Főeleme az alakrajznak: emberek, osztályokon, az egész társadalmon végigsuhog félelmetes korbácsa. Árad, minden változtatban, a kifejezés terén. Olykor elég egy gyilkos szúrás, egy mondat, egy szó vagy szójáték. De jellemzőbb rá a fékezhetetlen, haragos áradás és a telhetetlen, keserű gúnyolódás. Hangja sötét, erős, gyilkos.

Szatirikus művészetének csúcspontja egyfelől A báróné ténsasz-szony (1882), ez a cselekmény, líra és szatira közt még szerencsés egyensúlyt tartó munka, középpontjában Schwindler-Hunyadi Gusztáv úr kicsinyes gazemberségében nagystílű alakjával; másfelől két, falusi életből vett kisregénye, A falu urai és A jubilánsok (1885—86: Tolnai „nagy éve”). Első nagyobb műve, Az urak (1872) még átmenet kezdeti idill felé hajló és későbbi szatirikus korszaka között; a nagy szatira ígéretével indul, de egyre inkább idilli-erkölcsi hangnemben köt ki, éppen nem előnyére.

Végeredményben, minden sötét ereje mellett, szomorúan tehetetlen ez a szatira: az író meg van győződve igazáról, de mind kevésbé bízik sikerében, a javítás, kiengesztelés, megoldás lehetőségében. Azért lesz olyan végtelenül keserű. Ongyilkos tűz: magát égeti el legelőbb.

A tragikum felé

Nem szorul magyarázatra, hogy ilyen ember és ilyen író nagyságát csak a tragikum irányában nyomozhatjuk.

Tragikum felé mutat mindenekelőtt a tépett lélek mélyéről felbúgó líra. Néha csak csendes nosztalgia, mint pl. a falusi paplak visszavisszatérő idilli leírásában. Máskor a „jóság síró vágya” tör föl belőle, a megértés, szeretet utáni sóhaj. Fordítottja ennek, legalább látszólag, a szenvedők, a sors katasztrofái iránti mély részvét; valójában a saját sebeit hűsítgeti itt is. A csúcson pedig ilyen felejthetetlen mondatokat találunk:

„... itt-ott megcsillant előtte a remény édes sugara, mint egy igen távoli pici-pici csillag a futó felhőben...” (Beszélei II. 159.)

„... ó, ki tudna Istenen kívül belátni a megcsomósodott ideg-szálak közé, ki tudna odaferkőzni a vergődő szívhez, melynek pedig minden dobbanása egy-egy nyilatkozó szó, ki volna képes határozottan olvasni ott, hol a nyomorult ember még Isten előtt is elrejtőzik”... (Dániel pap lesz 97.)

Gondolhatunk itt tulajdonképeni lirájára is, arra a pár disszonáns, keserű versre; bár Tolnai nem igazi költő. Versei semmi lényegeset nem tesznek hozzá emberi és írói képéhez.

De szemelláthatólag tudatosan is tör a tiszta tragikum magaslata felé. Hiszen éreznie kellett, hogy csak itt lehet igazán nagy, már pedig ő lázasán akart nagyvá lenni. Pályája elején és végén szinte szimbolikusan áll — sok hasonló között — két remekbe készült novella ebben a nemből: Az „öt-forintos”, a bankóhamisításba sodródó kishivatalnok története, s A Tógyer farkasa, ez a sötétizzású magyar paraszttörténet.

Dániel pap lesz c. művében már regénnyé szélesedik a tragikus becsvágy. A becsületes, korlátolt falusi kántortanító és felesége történetében a nagyravágyás átkát bogozgatja, s intim keretezéssel — a regénynak alig van más szereplője — minden érdeklődést erre a lélektani problémára irányít. Csakhogy az ígéretes kezdet után nincs elég ereje

valóban a jellemekből fejleszteni ki a tragikumot; sorra ízeletti a megoldási lehetőségeket, s a végén valamennyit elejt egy egészen külsőséges vég kedvéért.

Teljes mértékben sikerült azonban a tragikus jellem rajza főművében, A polgármester úrban. (1885.) Tarczali Tamás története apró lélektani láncszemekből fejlődő mesteri tragédia, s ami még jelentősebb, magatartása tökéletesen a tragikus hősé. Ezt a művet egy hajszál választja csak el a „nagy regény”-től. Hogy mégsem az, annak valami furcsa ketősség az oka. Érzésünk szerint ez a mű genezisében rejlik. Szokása szerint szatirikus-prédikáló szándékkal fog bele; de az írás során érdekelt-ségét, művészi szándékait egyre jobban leköti a főalak — akibe persze világosan sajátmagát vetíti —: a tragikus jellem rajza. Csakhogy Tolnai sértettsége nem tud megmaradni a művészi eszközök korlátain belül, s valahányszor Tarczalit a regény cselekménye alkalmas körülmények közé viszi, megint csak kibicsaklik a nyers élmény világába. Mintha az életből vett jelleg pozitív és negatív oldala, művészi előnyei és hátrányai összecsapnának ebben a munkában. — Az a bizarr ötlet különben, amellyel a belső tragédiát külsőségesíti: Tarczali megőrülése Lear király bolondszerepében, még Császár Elemér kitűnő szemét is megtévesztette. Pedig a hős tragikuma teljes lenne e nélkül is, s ezt az író művészi kevésszavúsággal, de hiánytalanul meg is érezteti belső összetörésének megelőző rajzában.

De ami itt az alkotás egy egyszeri, szerencsés pillanatában sikerült, a művészi oeuvre egészében csak töredezett elemekben található fel. Pedig úgy látszanék, hogy egész tehetsége erre képesíti. Feszülést, ellentét, küzdelem mindenütt, s mögöttük a leselkedő nagy: hiába! Világlátása, életfilozófiája tisztára tragikus. Félelmetes erkölcsisége is ide mutat. És mégsem tesznek igazán tragikus hatást ezek a művek, épúgy, mint élete sem, amely inkább csak a tragikus pózig jutott. Csak egy- valamin múlik ez, de a legjelentősebben: a katharsis, a kibékítő, feloldó, fölemelő elem hiányán. Nem volt honnét beleadnia műveibe: lelkéből is hiányzott. Tragikus tehetsége, akárcsak nagy szatírája, belső meg hasonlásokban vérzik el.

A „merő negatívumból álló ember”

Ez a szomorú „nincs” Tolnai emberi és írói zsákutcájának titka. Nem meglevő tulajdonságai a döntők elsősorban művészetére, — Móricz Zsigmond hasonló adottságokkal lett naggyá, s Kemény rokon lelkialkattal a legnagyobbak közül való —, hanem az, ami hiányzik belőle. Tolnai negatív jellem. Maga mondja, hogy „véralkata” elsősorban a rossz-szat veteti vele észre. (Sötét világ 7.) Belőle is az hiányzik, amit egyik novellahősnőjéről vall ítéletül: a szeretet. Láttuk, hogy szatírája maró; erkölcsisége rideg; ítélkezése kérlelhetetlen; indulatossága megértést nem ismerő. Természetes, hogy ez a negatív jellem az életnek is elsősorban negatív oldalaira rezonál. Így lesz életlátása minden élessége és rengeteg igazságot tartalmazó volta mellett is alapjában hamis, hiszen a modern lélektan rég igazolta, hogy csak a szeretet tekintete objektív. S ez a negatív lélek tüzi mag elé az élet egyetemességének visszaadását; ez az egyoldalúan torzító szem akar a teljes valóság tükre lenni.

A szeretet hiánya más szóval önzést jelent. Szeretet nélkül az ember, következésképpen az író is, mindjobban önközpontúságba merül. Az egoizmus művészi látása pedig kétszeresen is hazug: lassan elveszti képességét a rajta kívülálló világ reális befogadására, ami realista írónak a legnagyobb veszedelem; sőt odáig jut, hogy a saját törekvéseit, esztétikai kifejezés-

sel tendenciáját fogja, akár erőszakkal is, a valóságba olvasni. Amikor Tolnai erkölcsi célzatú sátírárt követel, voltaképpen önmagát teszi törvénné... ha elvileg az ellenkezőt hiszi is. Ime, Tolnai tragikum a belülről, lelki gyökérszálaiban nézve!

Jól látja ezt a negatív irányú egyoldalúságot Várkonyi Nándor az író jellemző eljárásában: „Kiválaszt egy-egy alakot, akiben elhelyezi az emberi aljasság néhány vonását, s aztán különös adománnyal olyan élő személyt formálja, akin kizárólag ezek a tulajdonságok uralkodnak. S ebben még sincs komikus túlzás, mert az így megalkotott természetek jellemrajzát, cselekvését kiváló lélektani következetességgel tudja végig kifejteni; ez a különös, egyoldalú tárgyilagosság és emberismeret teszi őt mégis realistává”. (A modern m. irod. 52.)

Negatív lelkialkata magyarázza legigazabban írói sorsát. Szorosan összefüg ezzel magyarságának problémája. Nemigen szokás tudomásul venni, hogy Tolnai legmagyarabb íróink közül való. Gogoly, Thackeray, s a többi vele kapcsolatban emlegetett név csak iránymutatók, bátorítók, tudatosan tanulmányozott rokonok. Akár magyarságföltésének elemi erejű gondolati élményét, akár pompás falusi és kisvárosi alakjai sorát, akár hol Tömörkény kedves körülményességét, hol a népi közmondások tömörségét idéző stílusát nézzük, tisztán csendül felénk a nemzeti hang, mint alapadottság, mint átélte erő. De ez a mélyréteg ránézve szinte elvesz a támadó, tendenciózus felszín áradatában. Így lesz magyarságlátása, korfestése is egyoldalú, igazságtalan, túlzottan sötét. És itt nem számít, hogy mindig van azért alapja annak, amit mond; nem számít az sem, hogy történeti távlatból, sajnos, sokban neki vagyunk kénytelenek igazat adni. Ez a „szeretetlen szeretet” visszariaszt olvasót és kritikust egyaránt; ezért nem hisznek neki akkor sem, ha igaza van, ezért nem ér célta ott sem, ahol használhatott volna kortársainak, sőt nekünk is. Hát még ha hozzávesszük a kortársak és közvetlen utódok millennium-ízű magyarságillúzióit; milyen halálra sebzetten fordulhattak ezek a rideg ostromozó ellen!

Esztétikai lebegés

Tolnai esztétikai értékelését helyzeti adottságaiból kell megközelítenünk. Itt Németh László jutott el legmélyebbre. (A Nyugat elődeiről írt tanulmányában. Tanu, 1932.) Szerinte írónk elméleti és kifejezésbeli adottságaival belesimul az Arany-iskolába, a klasszicizmus tanítványa. De nem ez határozza meg irányát, hanem a kor. „Az eszköz, a lélek szövete, meghasonlik a figyelem mindennapi tárgyával, a naiv író a felháborodásával.” S minthogy már későn, felnőtt korában jut ebbe a meghasonlásba, „a jószág igényét és a romlottság látomását, mint író nem tudta többé egy szemléletbe hangolni”. Naiv és naturalisztikus szemlélet között ingadozik; az előbbinek maradványai már hitelüket veszítették az ő kifejezésében, az utóbbi még nem érett meg sem stilisztikában, sem lélektanban. — Az ember Tolnaira nem egészen talál ez az elmélet, hiszen ő sohasem volt naiv lélek; az írórt illetőleg azonban roppant termékeny. Tolnainak, az írónak ugyanis meghasonlott emberi életszemlélete kifejezésére hiányoznak a megfelelő eszközök. Ő már túljutott Tompa álszemérmén: nem akarja titkolni vívódásait, de még nem tudja hogyan elmondani. Kirobban a nyers élmény hangján; ez azonban nem művészi megoldás. Ezen túl csak a hagyomány, a Petőfi—Arany-iskola formái állnak rendelkezésére; honnan is lett volna akkora ereje, amilyen Vajdának, Madáchnak sem volt, hogy a forrongó új szemlélet kifejezésére egyszeriben megtalálja a hozzávaló stílust?

Annál is inkább, mert éppen meghasonlottságánál fogva egyfelől jól is érzi magát ebben a hagyományban. Legközelebb áll hozzá a nagy regényíró előd: Eötvös József. Csábító lenne Tolnai egész tendenciózus szatíráját: „A falu jegyzője” írójának örökségeként felfogni. Csakhogy Eötvös szatírája a szív emberéé, ezért meleg és meggondolkoztató minden kegyetlenségében is; s ez alapvető különbség. Azonfelül a stilustanulmány arra a meglepő eredményre vezet, hogy nem annyira a szatírán, mint inkább az idilli részekben és a nyelvi stílusban érzik Eötvös hatása, még egészen késői műveiben is. Vagyis más szóval: Eötvös elsősorban a magyar prózai hagyományt képviseli Tolnai számára, a nemes erkölcsiség mellett.

Felszívódott Tolnaiba a romantika is, mégpedig két változatban. Az egyik, főleg érett alkotásaiban, Kemény Zsigmonddal kapcsolja mélyről össze. Indulat-torzította sivár életlátás: az életben a gonoszok uralkodnak, az emberek nagy többsége pedig gyenge, tehetetlen báb a sors kezében. Kérlelhetetlen, félelmesen szigorú erkölcsi szemlélet: egy apró gyengeség, mulasztás, sőt maga a jó is romlásba sodorhatja az embert. (Kell-e jellemzőbben keményi, mint amit a becsület-bolondja somvári Fényes Ádám úr fiai mondanak életük végén: „Mi úgy halunk meg, mint egy igen becsületes ember áldozatai?”) Végül az alakfestés, cselekménybonyolítás, kifejezés bizonyos bizarrsága; ilyen elemekkel gyakran és szívesen él. — A másik változat, amit nem is hinnénk: a Jókai-féle naiv romantika. Legharmonikusabb hatású műve, Az új főispán a tanuja ennek. Fekete Ézsauban, a parasztfőispánban Tolnai azt a mesealakot álmódja meg, aki az ő eszméit diadalra vihetné. Ez a regény Tolnai „jóság-igényének” terméke; az író maga sem érzi jól magát sötét világában, és szívesen menekül vissza a klasszikus hagyomány világ-szemléleti és formai adottságaihoz. A kísérlet sikere pedig igazolja, hogy valóban otthon is találja itt magát — egy pillanatra. Aztán újra kezdődik a kibillent lélek küzdelme.

Beszéljünk-e arról, hogy a szenvedélyesen ellenzéki Tolnai nem egyszer még programszerűleg is tökéletesen ugyanazt vallja, mint ellenfelei, a klasszikus hagyomány képviselői? — A vízvíasztó különbség a jellemzés modern értelmű, tudatos realizmusában van, s a sötétlítésű szubjektivizmusnak abban az elemi erejében, ami a naturalizmus nagyjaival: Móriczcal, Szabó Dezsővel hozza mély lélektani rokonságba. Viszont puritán, kemény erkölcsisége ezekkel ellentétben megint az elődökhöz kapcsolja.

Ennek az átmeneti helyzetnek esztétikai következménye egy bizonyos lebegő állapot. Már elhagyta a régít, de vissza-visszanyúl feléje; az újat pedig még nem tartja egészen kezében. Az „esztétikai lebegés” áruló jele az is, hogy Tolnai nem tud szerkeszteni. A szerkezet formarendszer, próbakristály, amely visszatükrözi az író lelkének belső töréseit, — és benne volt ilyen elég. Különben is túlságos érdekeltséggel fordul az élet felé, túl közelről látja, már pedig a szerkesztés mint rendezés művészi távlatot követel. — De leginkább a kifejezésmódon, a stílus érzékeny szeizmográfján mérhetjük ezt az egyensúlytalanságot. Tolnai stílusának valami sajátságos vegyes jellege van; ez a legegységibb ismertetőjegye. Legtisztább, nagyon gyakori formája az ellentétes hangulatok: tréfa-sötétség, szatíra-elérzékenyedés, gúny-részvétel egymásmellettisége vagy egymásbajátszása. Jelentős tényezője a vegyes hatásnak stílusának említett bizarr elemei: „... úgy állok, mint az ujjam, s most erről is le akarja Kondor, a gaz Kondor rágni a húst”... (A falu urai 68.) „Én gyűlölök, utálok mindenkit. Ez az én pályám. Húsz év óta működöm ezen a téren.” (Dániel pap lesz 135.) Innét már csak egy lépés a tragiko-

mikum hangja. Tragikomikumot mondtunk, nem humort, hiszen Tolnaiból éppen a humorista lényege hiányzik: az ellentéteket egységesítő felsőbb erő, a megnyugvás és szeretet ereje. Az alkotás egy-egy titokzatos pillanatában azonban ezek az ellentétek mégis valami sajátos és felbonthatatlan vegyülékbe forrnak össze. Fanyar, kesernyős-gúnyos íze nem a megszokott, meleg íz; a nemes ital alján ott karcol a seprő, de azért humor ez, mégpedig a javából, a nagy oroszok fajtájából. Ez Tolnai vegyes stílusának esztétikai csúcsa. A következő felejthetetlen példában egy törvényszéki bíróból lett komikus színész beszél. Jellemző, hogy a hatás vegyességét magukra a szereplőkre is kivetítik

„Nevetem magamat uram, és látom, mások is tudnak rajtam nevetni... Először minden szerepemben olyan voltam, mint az örült, — és ezzel mindenkor igen megnyertem a közönség tetszését. Nem győztek nevetni, még ha sírtam is, kacagtak. Isten ugye, uram; a közönségnek ez a nagy kedve mentett meg az igazi megtébolyodástól.

A komikus nagy szája olyan sajátságos fél síró alakot vett fel, hogy Tarczali urat leküzdhetetlen kacagásroham fogta el.” (A polgármester úr II. 85.)

Ha ebben a mindenirányú emberi és írói meghasonlottságban Tolnai mégis értékes műveket, s a gyöngékben is annyi oázist tudott megalkotni, ez csak annál inkább igazolja tehetségének erejét. Tud elbeszélni; meséi rendszerint néhány alapsémán épülnek, de pergetésük ügyes, érdekkeltő. Tud jellemezni; pszichológiai éleslátásán túl megvan benne az alakteremtés titokzatos írói karizmája. Tud írni; akart szürkeségében sok nemes stíluszépség bújik meg. Csak egy valamit nem tudott: emberi adottságaiban méltó lenne saját tehetségéhez.

Abból, ami fojtogatta, keveset élhetett ki, sokat írt meg. S ez a sok lassan elnémitotta a többet, amit tehetségénél fogva adhatott volna. A művészt. Így sorakozik Tolnai Lajos a magyar irodalom szomorúan nagyszámú letört tehetsége, tragikus sorsú szenvedély-emberei, a Besenyeiek, Berzsenyiek, Katonák, Madáchok, Szabó Dezsők mellé. Ezek a párhuzamok természetesen csak lélektaniak, nem értékelők. Tolnai nem volt akkora tehetség, hogy akár csak egyszer is teljes győzelemmel került volna ki az alkotó harcból. Töretlenül nagyot nem adatott létrehozni. Szomorúbban tanulságos írórsort nehéz elképzelni, mint az övét.

SZENT LAJOS KIRÁLY

Királyi fecske, súlytalanul sikló,
szárnyként zizeg páncéla pikkelye.
Megáll, lenéz a mennybeszálló hídról
az ódon város mintha intene.

Ráhagyja még rubintos koronáját,
melyet halálig hűséggel viselt,
vár rá az új már, fényből kalapálják
régől lerótt, határtalan hitelt.

Ezt nyerte hát a nyalka földi tornán
a pajzsot és a kardokat letolván,
babér helyett az égiek kegyét.

Egy rózsza hull alá a nézőtérről...
Mélázón csak a végső jelre néz föl
s az égi táltos kengyelébe lép.

Tűz Tamás

NYÍRFÁK

Nem szülte őket földi égöv,
messzi világból jöttek ők,
félig halottak s mégis élők,
ki tudja, merre törtetők
s hány égitest tüzeiben égők.

Ki látta őket elhagyott
utak szegélyén egyesével
vagy szűz csapatban szebb napok
szálltán merengve, míg az éter
ezüst bárkákat úsztatott?

Lombos haját simítja ujjal
egy szőke lány, ki tudja hol,
álmát a tűnő éjbe fujja,
ásit kicsit s talán dalol.
Ki hallja meg, hogy itt szól újra,

egy nimfalány itt futkos át
s arany gitárt szorongat egyre.
Csak nézik őt s állnak tovább
hallgatván számkivetve
az öröklét mély himnuszát.

Tűz Tamás

GÓT SZÉKESEGYHÁZ

A kő legyűrve ösztönét repül,
lazán lebeg a lázadó körökben,
hol rózsák nyílnak lágy szövétnekül
kilenc sugárzó körcikkekben kötöttek.

Alant a város tündököl, piheg,
csatákat vív az angyalok karával
ám itt az égre lendülő ívek
zsoltára zsong körül, felhőkbe szárnyal.

Anyagtalan anyag: zeng, zajlik, árad.
Kürtjelre induló kőcsipke-század.
Nyujtóznak már, ki tudja merre mennek

a nyurga tornyok és a néma szentek
s az égi ujj a sípokon dalolván
vizet fakaszt a vízöntő csatornán.

Tűz Tamás

FÉNYBEN ÚSZÓ KOLOSTOR

Korareggel indultam el Perugiából fiatal olasz barátommal, Giuseppe Capecchi-val, hogy gyalog menjek el Assisiba. Ha a katonaságnál annyiszor meggyőörték az edzés és a fegyelmezés ürügyén napi húsz-harminc kilométeres gyaloglásokkal, hátamon minden elképzelhető hadiszerszám, a fegyvernemek „királyának”, a gyalogságnak minden fortélyos eszköze, a mult hagyatéka, a borjú, a jövőendő győzelem biztos zálogával, a gyalogsági ásóval és egy köteg kézigránáttal egyetemben, — akkor Szent Ferenc hogyan érdemelte volna meg, hogy könnyű bakancsban, nagyszélű, olasz szalmakalapban meg ne tegyem azt az utat, amelyet az egykori gazdag posztókereskedő könnyelmű, virtuosos katonafia nem is egyszer járt meg, amikor a félelmetes hadjárat Assisiból megindult a gögös Perugia ellen! Talán lehettek kétszázan (vagy ötszázan is) az assisi hadrakeltek, akik közül elsőnek Francesco Bernardone esett fogságba és került Perugia börtönébe.

A nap mint valami óriás gyémántmadár tollászkodott a pattanásig feszült, hártavékony palakék égen és kiterjesztett szárnyaiból szállt a perzselő pihe lüktető homlokunkra, alélt szemünkre és nehezen váltó térdeinkre. Mikorra ama hegy termékeny lejtőjére értünk, amelyről Dante szól (Aquinói szent Tamással mondatván el Ferenc életét), s ahol a szegénységgel jegyezte el magát az ifjú egykor, a szegénységgel, mely „Krisztussal a keresztfára szállt fel és ezeregyszáz évig kellett várnia, hogy új vőlegénye legyen”, — itt már úgy vonsoztam lábamat a botlató kövekkel kirakott meredek úton, mintha minden léptemmel századok nehezékét tépném fel a sűrű porból!

Nem hiszem, hogy fölös erőmből telt volna a pózra, ahogy a fordulókön meg kellett kapaszkodnom, hogy össze ne roskadjak a valaha is végigremegett gyerekes képzelgések felzúdult emléktől, de még inkább a lassan belém tóduló valóság terhe alatt. De szívesen hagytam volna magam mögött a pörölő városi népet, az utcán vágató gyerekek éktelen zsváját, a jelen bizonyosságát, hogy csak a régít lássam. Ezért még egyszer visszanéztem a nap fényében remegő umbriai lapályra, amelyen végigjöttünk és amely hajdanán hátára vette ezt a sziklás meredélyt: úgy kapaszkodnak rá a házak, mintha valami nagy történeti áradásból menekültek volna ide, és egymásba csimpaszkodva évszázadok óta itt állanak egymásnak simulva, lábujjhegyen, felszegett állal és megkopott hátukkal: széltől-esőtől vert gerincük messzi világít a tájra.

Még megvannak a város falába metszett kapuk. Ha ezeknek valamelyikén áthalad az ember, soha nem érzett erővel kapja el a régiség hatalma, hiszen e roskatag és omló, de mégis konok falakon túl nem jutott, s lassú pusztulásának minden elgurult kis köve, elszórtan, széttörve is a régi egészet mondjavallja: a falak közé szorított élet változatlanlanságát. Csak egy régi kútnak támaszkodj, s egyszerre szamaras embert látsz a vergődő napfényen, amint ős gonddal lehajol és szomjas állatának vizet merít. A sikátorok kifeszített kötelein száradó fehérnemű ringatódzik az utcaközön szűkülve rohanó széláramban: a békének e mindennapos fehér zászalai mióta lengenek itt, minden felforgató történeti ármány ellen?... És hát ezek az izgatott olasz mozdulatok; a porban maszaszkodó gyerekek; a kétvedrű vízfordó leány, aki mezítláb megy el itt melletttem: nem az örök példaadó élet vérében muzsikáló ütemére ballag-e?... Sziklás oldala gödreiben, kiemelkedő buckóiban, az egész Assisira és a Monte Subasióra feszülő csendben minden rendezőnél hívebb mester: máris betelt vágyam indít

tovább utamon, amely a kopott és primitív szépség első és talán utolsó vallo-mása lesz életemben.

Fontos-e, hogy előre tudjak mindent, amit itt most látni fogok? Nem, éppen nem! Ezért mindent: művészetismeretet, különösebb kíváncsisággal firtató tekintetet, indokolt mohóságot, a nagy összefüggések keresését megadón a kapura függeszttem, levetem magamról, mint az igaz hívő, hogy csak néhai való tiszta vágyam és alázatom ragyogó meztelenségében haladjak be a zömök, zord szemöldökű templomajtn.

Vigaszul és mindjárt biztatóul is: alacsony boltozat szegi meg felsőhajtó tekintetemet. Ridegen fénylő pápasírok. A vastag és színes üvegablakokon ezerszer meggyöngült napfény permetezik szét, finom és szálkás, csak annyi éppen, hogy ne legyen sötét. Nem a barokk-templomok mesterkelt homálya ez, hiszen itt *belülről* fénylik minden, a Nap is talán csak a *láthatón* túl való sugarait bocsátja be ide.

A kóruson, kopott-könyöklőjű, füstös-fekete székek merev támlái között, köröskörül legalább ötven barnacsuhás barát ül, a kolduló rend serege, s valami csengőhangú zsoldáron dolgozik, mozdulatlan áhítatban. Mint egy láthatatlan orgona sípjai: hol ez a rész, hol meg a másik, a mélyebb hangú, csap fel a zsolozsma hullámain, amelyek végigtapadnak a régi falfestményeken, megremegtetik az ablakok sarkába bűjt csend, felkúsznak a csavaros oszlopokon, és egy lépés közelségéből is: valami elérhetetlen magasság visszhangját zúgatják alá a kerek boltozatról.

Hol van ebből az ősinél is ősbibb gregorián-dallamból a pátosz?... Keményen és elfogódottság nélkül szállnak fel a hangok, külön-külön, mint fészük-ről ellibbent madarak, hogy néhány rövid szárnycsapás után visszahullanak az egyszerre nyíló ajkakra. *Cimabue* torzonborz és elkinzott arcú Ferencének hangja ez: minden kétségtől megtisztult, a hajlott mennyezet zárt kalitját ércesen kitöltő lelki szabadság hangja.

Nem is kell jobb útbaigazító: már értem minden áhítatos vonását e gyengédvonalú és mégis csupaerő freskóknak: látnivaló, hogy bennük egy ősbibb és őstönösebb élet lehelletnyire vékonyodott vad indulata lüktet: szent örületekben, bódult, öntudatlan rabságon és jókedvű aszkézisen meghiggadt életmámor.

Ilyen az egész kolostor is! Mint valami óriás fecskéfészek, hosszú idők szeszélyes és makacs munkája. Nehézkés, egymásra-javított, egy adott szűk kis területen mindent egybezsúfoló: néhol, ahol a tér megengedte, kitörésszerűen nagy, másutt: miniatűr fapadfaragásokban, bűnbánóan és eszelősen kicsiny.

Megyek fel a lépcsőn, a Felsőtemplomba, és ezt gondolom: lám, erre a zárt területre nyugózott eszme- és lélekindulat csak *belel* és *föllel* tágitotta magát: templomot, újat, csak a régi *föllel* emelt, új freskókat csak a régi helyén festett, újra és újra próbára téve az idegzet, az építő kisiparosság és a képzelet erejét. Mint valami nemzedékről-nemzedékre öröklődő céhbeli mestermű, mindig az eredetit, a régít tökéletesítették, alakították. És így rándult egyirányba a nehezékeitől lassan megszabaduló őstön és fegyelem: nem terült szét a földön, nem terpeszkedett szét kényelmesen és pompázó imperiálizmussal, hanem mindig csak a meglévőt formálta tovább, akárha csak egy fafaragás próbájában is öröklítve meg az egymásra következő nemzedékek névtelenségét.

Ez bizonyos: bizonyos, hogy ez az ugyanazt akaró, csak egyirányú sugárba terelt lélekhullámlás sugallhatta *Giotto* ecsetébe azt a félelmetes erőt, amely egy-egy vonásában, a durva és vaskos szimbolizmus egy-egy rejtett hajlatába a régiség minden földöntúli báját rejtette el. Aligha lehet nagyobb és tanultságát jobban elrejtteni tudó művészet, mint amely a holt Szent Ferenc kezére hajló Santa Clara-rendi apáca szelíd és mégis önkívületig fokozódó vad mozdulatában van!... És a pápa régi fogadóterme! Majdnem népi képzeletre vallóan primitív, a padló, amelyen terebélyesen áll maga a trónszék, mint valami falusi bírósé, tapinthatóan durva csempe, a házi égetőkemence kézjegye minden kockáján!...

Ez a terem nem rokona a világ egyetlen fogadótermének sem, vagy ha igen, a legtávolabbi, a legszegényebb rokon. Olyan, mint valami tekintélyesebb meseterember vendégfogadó szobája, amelyet ráérő gonddal a maga gyönyörűségére épített meg... Az egész duplatemplomos épületen is gondos és gyámolító kéz munkája látszik, amely naponként igazít valamit rajta, nem hagyja nyugton motozó és alakító kedvét a bevégzett mű, amely sose lehet egészen kész, amíg lelki és szellemi világának pontos vetülete nem lesz, — de lehet-e, ha folyton a jobbra, tökéletesebbre vágjuk? Mindenesetre: babráló keze, harsány hangja egyaránt kielégül, ha a szem, hosszas építkezés után, a mintákon és formákon meg-megnyugszik, és időnként úgy érzi, hogy most már jó, akár az örökkévalóság idejére is...

De ha ilyen a templom, amelyet Szent Ferenc emléke ihletett ilyenén az utána következő névtelenek munkájában, milyen lesz a régi templom és a kolostor, ahol a *Poverello* élt, ahol minden falbaépített kő őrzi még érdes zsákruhájának érintését (a többi anyagot, drága kelméket és posztókat szétosztogatta a szegények közt, amikor az egyéves perugiai fogságból hazajött), ahol rozoga padokban, foszlott karingekben, homorúvá kopott garádics-fokokban, nyikorgó ajtóban, elmállott falakban, szuvas gerendákban, a templom mögött suhogó évszázados ciprusokban mindenütt az ő lelke sóhajt!... Ó, hogy szégyellem nehézkes, nagy testemet, ahogy elcsüggedten cipelem a kis padok között, a likas imázsamolyok mentén, a hullámzó, göcsörtös téglapadlón, piciny ajtókon át, köröskörül a kis templomon, amelyet mindenestül el tudna húzni egy pár bivaly, — olyan kicsiny!... Vándor, aki itt jársz, hozzá ne érj valamihez: a kalauzoló barát mutat egy nyílást, ahová a kistermetű Ferenc bújt meg, amikor üldözték (vagy ideállították, amikor mértéket vettek róla a koporsójához): nekem a mellem közepéig sem ér, s pirulva elfordulok.

A kolostor udvara négyszögű: benne kertecske és közepén kerek kút. Apró rózsabokrok nyujtogatják kontyukat a négyszögű, langyos égdarab felé... Oldalt van az étkező: a barátok éppen ebédelnek. A hosszú asztalon kerek, könnyű bádogtányérokon lencsefőzelék, mellette hosszúkás, fonott kenyér és: egy-egy félliteres palack minden barát előtt, csordultig töltve sötétvörös umbriai borral! Semmi kétség: az összekarcolódott falú boltívek alatt így ettek elődeik hétszáz évvel ezelőtt is... Nem egyszerre étkezik minden bentlakó barát. Egyrészüik kiint bolyong a kertben. Nagyon élénk valamennyi, beszédük gyors és fesztelen, az ismert zsirosszájú kenetességnek árnya sem szennyezi be szavukat és mozdulataikat. Egyikkel szóba elegyedem: elmondja, hogy nemrég jött vissza térítőúttjáról az arabok közül (már ősök, Szent Ferenc is megjárta Egyiptomot és Szíriát); majdnem megölték, öt nyelven beszél tökéletesen, köztük három arab nyelvjárást. Mikor idáig érünk a beszélgetésben, egyszerre fölkapja csuhája szárnyát és elcsattog kopogó fapapucsán: egyik társa hívja élénk jelekkel: vajjon mi lehet olyan sürgős ebben az időtlen időben?!

Kár volt még ennyi pironkodó alázattal fizetni meg e drága és kedves hajlék látványát, a nagyranőtt barbár embernek alig járható épületecske ajándékát, mert most a kalauzoló barát apró lépcsőkön le-felszállva Szent Klára kis virágos kertjébe vezet.

Lehajolva, a szűk ajtón úgy bukom be a félig leomlott falú kis helyiségbe, amely elől és felül szabadon lehell a tájra és az égre kicsiny virágai-val és puszpángbokraival, — úgy esem be, mint aki végre odajut, amit valójában keres, s ami eddigi csodálkozásai alján hiányzott. Ilyen helyre életében csak egyszer juthat el az ember, mint a mesehősök kiengeszteltetésük helyére. Megkérem a barátot: hagyjon magamra, hadd pihenjek meg itt egy kicsit. A barát mosolyog és elmegy.

Leülök a vékony deszkapadra és mereven nézek előre. A párhuzamos két fal között, ahogy a tekintetet előrefele tereli, napsütötte tájra látok. Végtelen lapály ez, az umbriai síkság, amelyet a nehéz, dús pikkelyekben hulló

fény önt végig: csillogó szőnyegnek rémlik, amelynek vége az égbe görbül fel. Az alacsony szőlőbokrok vastag levelein olajosan ring a fény, a táj fölé vékony s gőzölgő páraréteg húzódik, mintha a szikrázó világosságra előcsalt növény-lelkek, az animális lét örömeinek sűrű felhője ringana állandó rajzásban az ég felé, magával emelve a földet. Két karcsú nyárfa nyúlik fel a keskeny sávba, olyan mozdulatlan egyenességben, mintha megrezdülésüktől az ég boltja inogna meg. A két nyárfa fémcstillanású levelein is végigcsurog a fény és körülöttük lassan forog-hullámszik a környék.

Nem is kellene oldalt pillantanom az omladék-falra, amelyen egy tábla hirdeti, hogy itt írta, vagy mondta tollba Szent Ferenc élete tanításának summáját, költői végrendeletét: *A Teremtmények Énekét*. Csakis itt mondhatta el, ezen a helyen, ég és föld között, ezen a virágos kis erkélyen, mely az umbriai ós-tájakra hajol ki, s amelyet naponként végigcsókol a Nap, a Hold, a Csillagok fénye, szeliden öblöget a szél és hajnalonta friss harmat öntöz meg.

*Mindenható, felséges Atyánk, hozzád száll a
dicséret, magasztalás, tisztelet és hála.*

*Minden a te tulajdonod, s nincs ember, aki
méltó lenne nagy neved kimondani.*

*Áldott vagy, Uram, s kezéd minden műve áldott,
legifőképpen öreg bátyánk, a Nap:
az égből néz ő le és tőle világos a nappal,
és ékes, szépséges ő, tündökletes,
ő, felséges Atyánk, mint te magad.*

*Dicsérjen téged nénénk, a Hold, meg a Csillagok,
te formáltad őket s mind oly gyönyörűen ragyog.*

*Uram, dicsérjen téged bátyánk, a Szél,
a levegő, meg a felhő, a derűs ég s a vihar,
te táplálsz teremtményeid ezek áldásával.*

*Dicsérjen téged kedves húgunk, a Víz,
aki hasznos, alázatos és tiszta is.*

*Uram, dicsérjen téged öcsénk, a Tűz,
vele gyujtasz fényt napszállat után,
szép és félelmetes ő, erős és vidám.*

*Uram, dicsérjen téged jóságos Földanyánk,
ki hátán hordoz minket s áldásait árasztja ránk:
mienk pompás virága a réten s gyümölcse a fán.*

*Boldogok, Uram, akik szerelmedért másoknak megbocsátanak,
akik betegséget szenvednek el és keserű kínokat,
boldogok, kik békén türik a föld nyomorát,
mert elnyerik őket, felséges Atyánk, fényes koronád.*

*Dicsérjen téged testvérünk, a testi halál,
akitől emberfia nem menekülhet, —
jaj annak, kit a végső perc halálos bűnben talál!
Boldogok, kik szent akaratodban megnyugosznak:
a második halált nem kell elszenvedni azoknak.*

*Dicsérjétek Urunkat, ég s föld seregei,
áldjátok őt és nagy alázattal szolgáljatok neki!*¹

¹ Képes Géza fordítása.

Véletlen-e, hogy ezzel a költeménnyel kezdődik az olasz költészet, és hogy éppen ennek az umbriai tájnak az ölen kelt szárnya, amelyben az ős-latinság bölcsője is ringott? Aligha. Vannak vidékei a világnak, ahol az élet születik, vagy újjászületik. A háborúdúlta Itália földjén ez a hang az első, amely keresztény misztikát a koraközépkor barbár hadainak nyomán rombadőlt és eltemetődött latin világ pogány panteizmusával elvegyítve: a nép egyszerű, világos és tisztá képletű nyelvére fordítja...

Sokáig elüldögéltem a kis kertben, a sandamianói kolostor kertjében, s elmélkedésemben akkor sejdítettem meg először — tizenöt éve már ennek —, hogy minden forradalom kezdete — mert Szent Ferenc forradalmár volt, aki szembeszegült a korával a maga módján —: az egyéni megigazulás.

Estefelé fölkerekedtem és megkerestem fiatal olasz barátomat. Egy kiskocsmában leltem rá. Ott aludt, üres pohara mellett, az asztalra borul-tan: nagy haja, mint virágjával lefelé fordított napraforgó, szétterült álomba pihent keskeny arca körül. A söntés mögött, a sarokban, a korcsmáros aludt, nagy hasa, mint valami behemót íújtató, vastag ajkára csordult nyálból íúlt ökörnád-szálakat. A söntésen csak a fekete kandúr ébredt fel, amikor a gyöngyökből szőtt függönyajtón beléptem, hosszú farkavége begörbült, amint telpüpozott háttal kinyújtózkodott, olyan volt, mint egy antik őszállat, akit az umbriai pogány istenek felejtettek itt. És mégsem volt félelmetes, hiszen Szent Ferenc, aki amellet, hogy az Egyház szentje, ennek a vidéknek Génusza is: minden állatot megszelidített errefele, intő például az embereknek, akiket sokkal nehezebb volt. Erről a csodáról már jókor figyelmeztette a magyarokat az a névtelen magyar barát, aki a legrégibb nyelvméleink egyikében többek között reánk hagyta „Az fordolt farkasról” szóló históriát, vagyis a gubbiói vad farkas meg-térítésének történetét. Ez a farkas, Szent Ferenc jóvoltából, elkerülte a népitéletet, amelyet a középkorban a veszedelmes állatokkal szemben is alkalmaztak, és mint civilizált, gubbiói polgár halt meg. A Földgömb-utcá-ban nemrég kerültek elő tiszteletreméltó csontjai.

TAVASZI HALÁL

Tavaszi csicsereg kinn... A messzi égen
illanó felhőnyájak siklanak,
napfény remeg... Megejtő pillanat:
amint szellő indul a messzeségben.

Amíg merengve, eltűnődve nézem,
hajamra lágyan sugaraz a nap,
s a vérpezsdítő sugarak alatt
nekilódulva kacag szívverésem.

Ez az tán, az utolsó pillanat,
a várt tavasz halálos érkezése,
amikor meghalnak a sugarak,

s bennem is meghal itt a fák alatt
valami, tán szívem legszebb meséje,
s letört utamra szirmok hullanak.

Agoston Julián

SZEMLE

ERNEST PSICHARI

Renan unokája. Pál testvér Szent Domonkos harmadrendjében. E két mondat között ível egész élete. A rue Chaptal-i otthon intellektuális és toleráns légkörétől a rossignoli katonai temetőig, — 1883 szeptember 27-től 1914 augusztus 22-ig. A századvégi szellemi anarchiától az Isten gyermekeinek békéjéig.

* * *

Életének már egész irodalma van: *Henri Massis* lendületes, szép könyvei át- meg átszöve egyéni élményekkel, *Mlle Goichon* gondos, minden részletre kiterjedő, filológiai pontosságú életírása, *P. Noble* kis összefoglalása, a jó barát-
nak, *Jacques Maritain*-nek szép fejezete az Antimodernben, s előszava a Goichon-
életrajzhoz¹ stb. Ezek és főleg saját művei szinte túlságosan sok anyagot szolgáltatnak ahhoz, hogy meglássuk és megrajzolhassuk éles kontúrokkal ezt a nagyon rokonszenves és érdekes egyéniséget.

Anyja Noémi Renan, apja Jean Psichari, a bizánci filológia és az újjörög nyelv professzora. Anyai ágon francia, gascogne, kelta és holland,² apai ágon görög és véleneci, helyesebben parosi. Sokféle hagyomány szakadt rá: déli és latin kitérttség és breton melankólia, holland protestantizmus, francia katolicizmus, kelta miszticizmus és bizánci merevség: „héritier de toutes parts, héritier de toutes maines”, mint Péguy mondja.

1883-ban született Párizsban. A nagyapa akkor állott hírének delelőjén, akadémiai tag, világhíresség. Ernest a legidősebb a három gyermek között, élénk, tehetséges, igen kedves. — A szülői ház légköre különös módon szűrte meg a századforduló izzó, kereső, szellemileg zilált légkörét. Az előkelő tudomány, az udvarias jólneveltség lecsiszolták mindennek az élet úgynyira, hogy ebben a liberális s mindent megértő légkörben még azok a kilengések is elviselhetőek voltak, melyeket a kamasz Ernest, barátjával, Jacques Maritain-nel produkált, hogy nem engedték magukat kiszolgáltatni, ők szaladgáltak az asztalnál a tányérokkal s tálakkal, kétségbeejtve a személyzetet, akiknek ez nem jelentett semmi könnyebbséget, — vagy vacsora után azonnal bársonynadrágban és vörös övben (munkásjelmezben) rohantak a különböző külvárosi nép-
egyetemekre előadni, vagy hallgatni.

De nemcsak ez a szociális vonás volt egyetlen jellemzője a fiatal Psichari-nak: a szocializmuson és dreyfusizmuson éppen úgy átment mint Péguy, hogy átlendüljön az antiintellektualizmusba, majd a tradicionálizmusba, hogy a sok izmuson át hazataláljon a keresztyénységbe. Falusi tartózkodásai kitágították lelkét a természet felé, — az irodalom szinte családi tradíció volt számára. Verseit, melyeken rajta volt a századvég és a nemes dilettantizmus bélyege, maga adta ki néhány példányban baráti köre részére. A nemesen elfogulatlan családi légkörben vajmi kis helye volt a vallásnak, de ez is csak mint szellemi jelenségnek és irodalomnak. Vallásos görög nagyanyja óhajára annakidején orthodox ritus szerint megkeresztelték — de ezzel be is végződött minden érintkezése a vallás világával —, hogy gyengén és egyoldalúan, mint irodalom térjen később vissza. Családja sohasem volt harcos értelemben véve antiklerikális, ezt a művelt, liberális atmoszféra lehetetlenné tette, de teljesen vallás nélküli. — Az Evan-

¹ Terres de Soleil et de Sommeil.

L'Appel des Armes.

Le voyage du Centurion.

Les voix qui crient dans le désert.

² Anyai nagyanyja unokahuga volt a híres holland festőnek Ary Scheffernek.

géliumokat olvasta, s egy vakáción a Krisztus követését, később atyja biztatására Bossuet beszédeit, majd Pascalt és de Maistre-t. „Mindent olvasott” ebben az időben: Ovidiust és Villont, Stendhalt, Chénier-t és Rimbaud-t. Tanulmányai rendszertelenek voltak és sokfélék, s ő a rendszertelenségben valami rendet, a szellemi összevisszaságban valami szilárd alapot szomjazott. Mindenki nagy csodálkozására hirtelen elhatározással belép a hadseregbe. Ebben a lélek önfenntartási ösztöne nyilatkozik meg, amint a kaoszban rendet, az anarchiában fegyelmet keres és a szubjektivizmus ingoványos talaján keres valami objektivitást, valamit, ami köré élete kijegecesedhetik. — Nagy meglepetés volt ez intellektuális családjában, de a rue Chaptal ezt is elfogadta: ott mindenki elhatározását és nézetét tisztelték.

A katonaság a renden kívül egy másik nagy ajándékot adott Psicharinak: most fedezte fel Franciaországot, a francia történelmi multat. Későbbi művének az *Appel des Armes*-nak hőse, Maurice, nagyon is ő, mikor felkiált: „Franciaország, milyen nagy vagy és milyen szép! Sirni lehet az örömtől ennyi nemes-ség láttára...” A talaj megszilárdul alatta, kezdi megszeretni a történelmet és szenvedélyes szeretettel hazáját. Kialakul benne az a hivatás, melyet sokkal később, amikor már a kegyelem megérintette a lelkét, így formulázott meg: „Jól tudjuk, hogy a mi földi hivatásunk: megváltani vérünkkel Franciaországot...” Talaj van már a lába alatt, de csak éppen talpalattnyi, a félelmetes, zavaros, ellentétes eszmék, rendezetlen, félkész világképek benne és körülötte kavarnak, — nyugtalanság, keresés, belső üresség, céltalanság.

1906-ban Afrikába kerül a gyarmati tüzérekkel, helyesebben a Csád és Kongó közötti medence kikutatására alakult katonai misszióval.

Első impresszióit megírja a *Terres de Soleil et de Sommeil*-ben. Élvezi ezt az életet, a vakító fényt s az oázisok hűsét, a nagy kirándulásokat s a csendes semmivét, „távol az érzelmes és világi élettől”. Visszater szabadságra, elvégzi a versaillesi katonaiskolát, megírja az *Appel des Armes*-ot.¹ Ekkor már Péguyt csodálja, „akiben ma Franciaország lelke él”. Később meg akarja tagadni ezt a könyvét, mert ez csak lépcsőfok volt fejlődésében és mint mondja, abban az időben írta, amikor bár vágyakozott a világosságra, de távol volt a keresztény élettől és igazságoktól. Jóbarátja, Maritain már eljutott az igazságig: La Salette-ben imádkozik barátjáért, de az onnan hozzá Afrikában küldött lapja még zavaros visszhangra talál benne.

Az Egyház, melynek küszöbét Maritain átlépte, távoli, idegen fantom számára. „Házad vonz, de nem lépek belé” — válaszolja barátjának, aki azt reméli, hogy az afrikai egyedülvalóságban megtalálja Ernest az Istent, s benne mindenre a várt feleletet.

Egyelőre számára csak Franciaország létezik. Rendet csinált magában, eszményt tűzött ki, szolgálatába állott, de a belső nyugtalanság tovább űzi.

Újra Afrika, már nem felfedezés, hanem új terület organizálása, a francia befolyás erősítése. 1910—11—12, ez volt az a három év, melyet Mauretániában töltött, s melynek egyedülvalósága, belső szomjúsága, meditációi meghozzák számára a békét és az Istent. Az ágostoni nyugtalan szívét, egy részlet, még ha olyan szép részlet is, mint a haza, nem töltheti be.

Itt indul meg benne az a lelki harc, melyet két könyvében a Centurionban és a Voix-ban próbál vázolni. Valóságos harc volt ez „olyan brutális, mint az emberek harca” (Rimbaud), s valósággal az, amit a lelki könyvek a tisztulás folyamatának, via purgativának neveznek. A magány, csend kemény életmód, a hívő muzulmán környezet, mind valamilyen módon Isten felé terelik. Megszégyenül, amikor azt a feleletet kapja az egyik mór harcostól, mikor a Port Etienne-i szikratávíró mutatja neki nagy francia büszkeséggel, hogy „franciák, tiétek a föld, de az ég miénk, móroké”. — Erről ír a dakari katedrálisra

¹ Először más címet szánt könyvének: *Connaissance de Sol natal*.

küldött adományának kísérőlevelében Henry Bordeauxnak, amikor rájön arra, hogy „francia” és „keresztény” egyet kell hogy jelentsen, mint ahogy az a mórók szemében is egyet jelent. Ebben a levelében megemlíti Foucauld atyát is. Milyen különös ez a szellemi láncolat a nagy francia megtérőknél! Psichari sem áll egyedül, ott áll mellette Péguy, Maritain, és Charles de Foucauld imái is áramlanak feléje a Szahara felől.

Fivére azt írja róla, hogy az igazságot akarja, „erőszakkal is”. A meny-nyek országa erőszakot szenved... Milyen távol van már az irodalmi Párizstól, mennyire mélyebb rétegekbe ásott már! Mint a kezdődő század élő lelkiismerete írja: „Mi is tudnánk 'irodalmat' csinálni, ha a szívünk erre készítené bennünket. De nagyon keserű a szájunk íze, túlságosan erősen érezzük hűtlenségünket...”

Az igazságot keresi, a teljes igazságot, az élet értelmét, valóságát. „Ime, az egyetlen alap: ellent nem állani az igazságnak, bármilyen legyen is az, várakozni rá türelmesen, idegesség nélkül, nyugtalanság nélkül, várni azt a Vendéget, akire annyira vágyakozunk, s akiről semmit sem tudunk.”

Csodálatos, ez a Vendég, akit Psichari ennyire vár, eljön mindenkihez, aki vágyakozik rá, az igazságra rátalál mindenki, aki keresi, csak egyfajta emberhez nem jön el soha, ahhoz, aki mint Pilátus, vállvonogatva, cinikusan mondogatja: „mi az igazság?”

Mennyire igaza van Psicharinak abban is, hogy: „Amint az ember egyetlen lépést tesz a középszerűsége túl: meg van mentve, és biztos lehet arról, hogy nem áll meg a belső tökéletesedés útján, — kikötött az Abszolútumban”. — Most van ő ezen az úton, — túllépett a középszerűsége, s az Abszolútum elérése nem lehet kétséges.

Az afrikai embertelen hőségben, amikor katonái kimerülten alusznak, sátorában ül, hallgatja szíve dobogását és gondolkodik. — Este a csillagokat nézi, az Orion csillagra szegezi szemét és az igazságot forgatja fejében. — A morális kérdések megoldását is a csillagokon túli világból várja, az apostolok, szüzek, mártírok világából, akik „erőszakkal felemelnek engem egy magasabb erkölcsi világba, mint amilyenben ma élek”. (Les Voix. p. 95.)

Megfogta szívét „a különös élet szorongása” és nem eresztí.

A Számum eltemeti őket, zsoltársorok ötlenek eszébe, és hitetlenül is imádkozik. — Mohamedán szolgájának Jézus Istenségét bizonyítja, torka össze-szorul, szemeibe könnyek gyűlnek, kérdezi önmagától, hogy ugyan hogyan mondhatta mindezt, amikor nem hisz, hiszen így nem mondott igazat... de érzi, hogy képtelen lett volna az ellenkezőjét mondani, mert azzal még inkább vétett volna az igazság ellen.

Valóságra vágyó lelke fellázad a századvégi materialista tudomány és filozófia ellen: „Megcsalnak bennünket azok, akik íróasztaluk mellől hirdetik, hogy az élet, a mozgás, a világnak minden realitása nem más, mint hideg mechanizmus. Mi az igazság teljességét akarjuk... meg akarjuk találni a világ misztériumának magyarázatát, melyet a hiú gőg meg akart semmisíteni...”

A nagy csendben újra és újra szinte megtapasztalja saját lelkét. „Elég nekem ez a csoda, hogy van lelkem a világ közepette, és olyan mély, hogy megreszketek, ha föléje hajlok”. (Le Centurion. p. 165.) Még nem tudja kimondani, hogy hisz; de a becsületesen kereső lelkek magától értetődő keresztény teológiájával tudja, hogy csak a kegyelemnek egyetlen szikrája hiányzik ehhez, s ha ezt megnyerheti akkor olyan nagy lesz a boldogsága, „hogy abba szinte belehal”.

Honnan ismeri ez a soha hittant nem tanult fiatalember a kegyelmet és titokzatos működését? Hogyan írhatja ilyen precizitással Maritain-nek: „... annyiban különbözöm csak tőled, hogy engem még nem érintett meg a kegyelem...”

És azt is tudja, hogy ezt a kegyelmet kérni kell. Az anima naturaliter christiana pontosan mutatja az utat, mert az egyedülvalóságban és csendesség-

ben nincs, ami zavarja hangját. Így imádkozik: „Én Istenem, ha már addig eljuttattál, hogy láthatom arcodat, ne hagyj el többé. Nyilatkoztasd ki magadat, mert ezt csak Te tudod tenni, én semmi sem vagyok. Amint megmutattad Tamásnak vérző sebhelyeidet, küldj nekem is jelet, jelenlétednek imádatod jelét...” S megkezdődött „az isteni működés távoli előkészülete egy még bezárt szívben”: megérzi a kegyelem felderengését lelkében. Valami *mást*, ami más, mint Afrika hatása, s más mint saját gondolatai. Folyton imádkozik, várja a bizonyosság pillanatát, azét a bizonyosságát, mely átjárja egészen arról, hogy „Jézus Krisztus valóban a testté vált Ige, hogy az Egyház az Igazság tévedhetetlen őrzője és hogy Mária valóban az Ég Királynője”.

A „bizonyosság” megérkezését maga írja le, — midőn egy forró déli órán a belső hangokra figyelve árnyékot keresve bolyong az Oued kiszáradt partja mellett: letérdel és imádja azt a Hatalmasságot, mely térdre kényszerítette és akarja, hogy kérő szívét megnyissa előtte. Nincs semmi drámai mozzanat: egy folyamat befejeződött, egy kapu kitárult. „Hogyan, Uram, ilyen egyszerű ez, szertni Téged?” — tör fel szívéből. Minden felolvad benne és minden elrendeződik benne a szeretet rendjében. A hitetlen, a kereső, a vágyakozó hívővé lett, meggyökerezve, megalapozva „radicatus et fundatus” az Igazságban, az Istenben.

1912 végén tér vissza Párizsba, hogy végre megtapasztalhassa „teljes nagyszerűségét és édességét annak a szónak, hogy keresztény”, s hogy letegye. 28 évének minden nyomorúságát és tévedését s új életet kezdjen. Elgondolhatjuk, mit érzett a már rég megtért jóbarát Maritain, aki annyit imádkozik és kolostorokban imádkoztat érte, s akinek La Salette-ből Afrikába küldött lapja sokszor megérintette Psichari szívét. Ez a jóbarát kézenfogja, elviszi szentmisére, s megismerteti Clerissac dominikánus atyával. Míg ők ketten a versaillesi parkban sétálnak (1913 február 3-án), Maritain és felesége térdrehullva imádkoznak otthon. Jó két óra múlva térnek vissza kitűnő egyetértésben, P. Clérissac rövid és katonás programot ad: holnap gyónás, azután, amint lehet, bérmálás, vasárnap első áldozás, azután hálaadó zárandoklat Chartres-ba. — Maritainék kápolnájában teszi le a hitvallást s ott végzi el gyónását is. — Boldog, mikor megtudja, hogy görög rítus szerinti keresztsége érvényes. Első áldozása olyan örömmel tölti el, hogy azt mondja P. Clérissacnak: „érzem, hogy mindent odaadok az Úr Istennek, bármit kérjen tőlem”. — Bérmanevél Pált kéri, hogy expiálja nagyatyja, Szent Pál könyvét.

Háttra volt még a rue Chaptal. Psichari kimondhatatlan gyengédséggel szerezte anyját és szenvedett attól, hogy anyjának fáj lépése. „Mama, meg kell mondjam neked... én katolikussá lettem... és elvégeztem első áldozásomat... Ez bizonyára nem tetszik neked...” „Ellenkezőleg. Ha te azt gondold, hogy ezt kellett tenned, akkor jól tetted...” A rue Chaptal nemes hagyományai ezen is átsegítették.

Péguyt, aki megtéréséhez annyi indítást és segítséget adott, nagy lépésekkel elhagyta, mert ő szegény, megmaradt kívülállónak. Útjaik elváltak, mint ahogy elvált Péguy útja Maritainétól is, csak Maritain anyj, Mme Génévienne Favre maradt meg Péguynek, mint régi-régi szellemi barátnője.

Psichari *egészen* adja magát, fenntartás nélkül, s így árad beléje a kegyelem, fenntartás nélkül. Évekkel ezelőtt érthetetlen és „kemény beszéd” volt számára az Oltáriszentség, most szinte himnuszt énekel „az eucharisztikus élet elmondhatatlan világosságáról”.

Barátja, Henri Massis azt írja róla, hogy egyetlen gondolat foglalta le teljesen: életének teljes odaadásával jóvátenni nagyatyja bűnét. Szolgája akart lenni annak az oltárnak, melyet az hűtlenül elhagyott. Elmegy Issybe, meglátogatja azt a szemináriumot, melyet a teológus Rena elhagyott; különös látogatás! Nagyon foglalkoztatja nagyatyja túlvilági sorsa, s boldog, amikor Père Janvier megnyugtatja, s Isten irgalmasságára hivatkozik. — Régen, Afrikában

mondta egyszer Patey generális, mikor a fiatal tisztet minduntalanul morális kérdések foglalkoztatták: „még megérjük végül is, hogy Renan unokája katolikussá lesz...”

1913 őszén belép Pál testvér néven Szent Domonkos harmadrendjébe. Még a hadseregnél szolgál, visszament cherbourgi garnizonjába, de élete teljesen befelé fordul, egyetlen imádság és meditáció már, órákhosszat imádkozik mozdulatlanul a tabernákulumra szegezett szemmel.

• Az emberek között egészen felolvad szolgáló szeretetében: szegényeket látogat, és gyermekeknek mesél, pedig mindig sietős a dolga, a lépcsőket mindig hármásával ugorja...

P. Clérissacnak írja: ...Egyetlen vágyam ezen a földön, hogy meg legyen bennem a szentek hite, reménye és szeretete, — egyetlen vágyam, hogy Urunk imádott nevéért haljak meg, ha ő mártíroknak akar bennünket. Egyetlen vágyam és egyetlen gondolatom a mennyország!

A tökéletesség vágya, a szentség vágya egészen eltölti. Ingadozik Szent Domonkos rendje és a világi papság között, de papi hivatásában egészen biztos. Ősszel Rómába készül a teológiára, de nyáron kitör a háború. Teljes lélekkel és áldozati vágygal indul útnak. A kis belga falut, Rossignolt augusztus 22-én erősen támadják a németek, ütegével utolsó percig tüzel, csak parancsszóra vonul vissza altisztjével, Galganival, aki egyetlen tanuja halálának: egy golyó homlokon találja. Másnap katonái visszajönnek érte, hogy eltemessék. Galgani fogságba kerül, de mint Henri Massisnak elmondta, ötévi fogsága alatt nem múlt el egyetlen napja sem, hogy ne imádkozott volna hadnagyáért... Valaha Psichari a hadseregért való imával kezdte imaéletét. Cherbourgban az ő kedvéért leszoktak a katonák a káromkodásról, sőt tüzérei rózsafüzér imaszöveget alakítottak, az ima-hullám visszatér s Galgani nem tud nem-imádkozni hadnagyáért...

* * *

Harmincegy éves fiatal életével betöltötte azt a hivatást, hogy Franciaországot a vérével is segítse megváltani. De ez a hivatás folytatódik, könyvek, cikkek jelennek meg róla s éppen úgy mint Péguy, most kezdi meg második földi életét Ernest Psichari is, „örök virágzás sorsa” az övé, és él tovább „ifjú szívekben” Franciaországban s az egész kerek, katolikus világban.

Dr. Sprenger Mercedes

AZ EMBERI SORS LÉLEKTANI ELEMZŐI

Freud megértője és tisztelője, Thomas Mann, fogékony a pszichoanalízis tanításai iránt, és az a véleménye, hogy a lélekelemzés humanisztikus és erkölcsi irányzat. Meg akarja tisztítani az emberit a zavaros és eltorzult szenvedésektől ez a szellemi mozgalom, és így túlnő eredeti orvosi, gyógyító törekvésén, noha e törekvését továbbra is megőrzi. Módszere a bátor őszinteség. Azt kívánja, hogy merjük tudni azt, amit tudunk.

Amit Thomas Mann a pszichoanalízisről mond, az csak az érem egyik oldala. Egyfelől így van, mondhatnók, de csak egyfelől, csak félig áll így a dolog. Mert mindezenközben a pszichoanalízis félreismerhetetlen megértést tanúsít a betegség és az undorító baromiség iránt. E ponton tehát egy végzetes „ambivalencia” mutatkozik nála, hogy saját kifejezését használjuk.

Ugyanis ez a szó: ambivalencia, telivér és sokat koptatott pszichoanalitikus kifejezés. Bizonyos kettős értékűséget, ugyanannak a törekvésnek ellentétes értelmét jelenti. Azonban a pszichoanalízist azért foglalkoztatják annyira a lelki ambivalenciák, mert maga is nagy mértékben ambivalens. Nincsenek

véletlenek. (Megint egy pszichoanalitikus gondolat.) Az sem véletlen, hogy az ambivalencia fogalmát a pszichoanalízis alkotta meg.

A pszichoanalízisben ellentétes törekvés kettős színe csillan meg. Állítólag azért ereszkedik le a sötétségbe, hogy ezt kifürkéssze emberbaráti felvilágosítás céljából. Azért érdeklődik az alacsony, kezdetleges, beteg és állatias iránt, hogy feloldjon és gyógyítson. E ponton azonban veszedelembbe kerül és csapdába esik, illetőleg veszedelembbe sodor másokat. Az érdeklődés ugyanis mindig ambivalens természetű. Lehet, hogy csak a tárgy megismerésére törekszik, de lehet, hogy igenli tárgyát. Az érdeklődés könnyen az együttérzés, rokonszenv viszonyába kerül tárgyával. Ki akarja üzni az ördögöt, és e célra Belzebubot választja eszközül. Tehát ki akarja-e üzni valóban?!

Mihelyt a cél szentesíti számunkra az eszközöket, letértünk az erkölcsi alapról. A pszichoanalízis ezt nem óhajtja, legalább is nem teljesen. De úgy véli, hogy az erkölcsösség olyan ösztönkorlátozás, amely a társadalom érdekében történik, anélkül, hogy a társadalom az embert az ösztönkorlátozás mértékéért képes volna kellő kárpótlásban részesíteni. Továbbá úgy véli, hogy meg lehet maradni erkölcsi alapon akkor is, ha 50%-os megalkuvást és kiegyezést hozunk létre az erkölcsi személyiség és az ösztönlény között. Csak arra kell ügyelnünk, hogy a kecske is jóllakjék, és a káposzta is megmaradjon, mert a sikertelen kompromisszum nem más, mint az idegesség, neurózis.

Mi a következők? Hogy analitikus kezelés útján elérhető-e valódi gyógyulás, az erősen vitatható orvosi szakkérdés. Az analitikusok állítják, de ők is csak az eseteknek mintegy 30–40%-ában. Hogy azonban analitikus kezelés közben számos esetben következik be a páciens megtévelyedése, az vitathatatlan tény. Az sem tagadható, hogy a páciens imádatra és szerelemre szokott lobbanni az analitikus iránt. Hozzá tartozik ez a szerelem a kezelés lényegéhez. Mindazt a hitet, csodálatot, tiszteletet, többreértékelést, szeretetet, amit eddig vallása, eszményei és hozzá tartozói iránt érzett, egy indulat-áttétel (Übertragung) útján ráruházza az analitikusra. Túl nagy árat fizet a kérdéses gyógyulásért. Fellázad régi eszményei ellen, odaadja magát egy tagadhatatlanul materialisztikus és bizonyos szempontból pánszexuálisztikus világnézetnek, sőt a világnézetet képviselő analitikusnak.

A pszichoanalízis összes alapvető sajátosságai megtalálhatók az új és eltérő utakon járó tanítványok irányzataiban is.

Freud nagy fontosságot tulajdonít a tudattalan lelki élet felderítésének. Sajátos feladatát a tudattalannak az emberiség számára való meghódításában látja. Másik alapvető gondolata és élménye Freud-nak a betegség megtermékenyítő jelentősége a tudomány számára. Lombroso óta a lélektan számos művelőjének különleges érve van a betegség iránt, szellemi rokonságban állnak a betegesszel. Úgy veszik észre, hogy a betegség tanulmányozása vezet el a lelki működés általános megértésére, az egészséges lelki élet megértésére is, ha ugyan van igazán egészséges az emberben és a lélekben. A betegség a megismerés eszköze. Nincs megismerés a betegség tapasztalata nélkül, és a magasabb egészséghoz csak a betegségen át juthatunk el. Az ember beteg állat. Embervoltát tehát a betegségnek köszönheti. További lényeges vonása Freud tanításának az ösztön alapvető szerepe a lelki életben. Érdekes párhuzam kínálkozik itt Freud és Marx között. A szellemi élet mindkettőjük szerint csak Überbau, ráépül egy alacsonyabb rétegre, mert ez az alacsonyabb hozza létre és ide vezethető vissza. Freud az alacsonyabb réteget ösztönnek nevezi, Marx pedig gazdasági tényezőnek, a termelési eszközök fejlődésének. De mind a kettő az alacsonyabbat tartják hatalmasabbnak és elsőnek, sőt talán egyedülnek.

Végül még egy alapvető sajátosságot kell megemlítenünk Freud tanításában. A személyiség és a világ nála titokzatosan egybefonódik. Az igazságot és valóságot a lélek hozza létre. A lélek tehát sorsdöntő. Sorsunkat ösztön-

alkatunk határozza meg. A lélektan maga az igazság és tudás. Mindazt, ami látszólag történik velünk, valójában magunk állítjuk elő. Az álomban a tulajdon akaratumk, anélkül, hogy sejtenők, mint objektív végzet jelenik meg.

E ponton tapintottunk a pszichoanalízis hódító és vonzóerejének egyik titkára és forrására. A mágia ébredt benne új életre, álmaink és vágyaink kivetítése. és valóságos hatalommal való felruházása, én és világ egysége. A legkiválóbb mélypszichológusok mágusok. Csakhogy Freud a tüzet és vizet akarta összeházasítani, fából vaskarikát óhajtott létrehozni. Mágikus materializmust.

Egy-két nagy és önálló tanítványa akadt. Önálló irányzatok megalapítói. Ezek az irányzatok a pszichoanalízis eddig tárgyalt alapvonásai közül egyiket vagy másikat kilovagolták, középponti szellemi tengelyükké tették. A tudattalan fontossága középponti gondolat Jung pszichológiájában, szinte a tudattalan istenítése és vallása vált itt belőle. Ugyanakkor Jung is sorsdöntő hatalmat lát a lélekben, sorstudományt a lélektanban. De középponti gondolattá a magyar Szondi Lipót teszi meg lélek és sors összefüggését, ösztöntanában. Jung határozott érdeme, hogy szakított Freud elgondolásával az ösztön lelki túlerejéről, és nem tekint a többé az ösztönt a lelki élet ősforrásának, hanem alárendelt, másodlagos és részleges szerepet tulajdonít neki. Szondi ellenben szinte vallást csinál az ösztönből, mint Jung a tudattalamból. Hitét és bizalmát az ösztönbe veti.

Mindez hit és nem is mindig tudományos hit. A tudományt Freud-nál néhol mégis pótolja, lemondás tényekről és logikáról. Csak azokat képes meggyőzni, akik nem akarnak tudni, hanem hisznek. Pontosán így áll a dolog Jung és Szondi esetében is. Munkájuk útja és módszere részleteiben nem eléggé pontosan tudományos. Tanításaik néhol zseniálisak lehetnek, anélkül, hogy a tudományos utakon szerzett ismeretek bizonyítóerejével rendelkeznének. Ha vannak is néhol mély felismeréseik, ezek olyanfélék, mint lelkeken keresztül-látó művészeknek, költőknek és regényíróknak pszichológiai megfigyelései. Tudományosan még nem kielégítően igazolhatók.

E sorok írója szakszerű elméleti és gyakorlati ismerője Szondi Lipót kísérleti ösztöntanának. Jól tudja tehát, hogy abban sok a gyakorlatilag hasznavehető felfedezés. Volt alkalm a saját gyakorlata útján kipróbálni Szondi analitikus módszerét. De soha nem találta eléggé tudományosan megalapozottnak, és nem tudta elfogadni az ösztönök túlzott jelentőségébe és sorsdöntő erejébe vetett hitet.

Azonban itt és most nem tudományos, hanem világnézeti vonatkozások érdekelné minket. Előző két cikkemben a pszichoanalízist kísértem meg a keresztény igazságok szemszögéből mérlegelni. Most Jung és Szondi irányzatát tárgyaljuk hasonló szempontból.

Mennyiben mindenható a tudattalan Jung szerint és mennyiben tartja kezében sorsunkat az ösztön Szondi szerint? E két kérdés tárgyalásakor eltekin-tünk attól a tényállástól, hogy tudományosan még nincs teljesen tisztázva a tudattalannak sem fogalma, sem fennállásának problémája, továbbá, hogy igen kérdéses, van-e tiszta, elszigetelhető ösztön az emberben?

Tudat és tudattalan Jung szerint egymással kiegészítő viszonyban állnak. Ami túlkeves az egyikben, annak megfelel egy „túlsok” a másikban. Így például ellentétes lelki funkciók: érzelem és gondolkodás. Ezért az érzelmi ember gondolkodása csak érzelmeinek rabszolgája, önálló gondolkodását ellenben elnyomja, tudata alá szorítja. Innen intéz támadásokat a tudat ellen, amely az érzelem uralma alatt áll. Ilyen támadás néha ama tárgy vagy személy ellen irányul, akit vagy amit az érzelmi ember a legjobban szeret. Ötletek, megfigyelések alakjában törekszik a tudattalamból az önálló gondolkodás a szeretett tárgyat értékétől megfosztani. Akinek tudatos egyénisége komoly, magános, kötelességtudó, természet- és könyvbarát, annak az embernek tudattalanja

vidám és közönyös, szórakozásért bolonduló, a komoly ügyeket nem szerető stb. (Introverzió —extraverzió ellentéte.)

Az egyéni-tudattalan azokat az elfelejtett vagy elfojtott lelki tartalmakat foglalja magában, amit az egyén a születéstől fogva szerzett. De van mélyebb rétege is a tudattalannak: a kollektív tudattalan. Itt az ősök hosszú sorának tapasztalataiból lecsapódott elvek, öröklött lelki alkalmazkodásrendszerek találhatók, többek között szellemi tartalmak, abszolút érvényű igazságok is, hasonlóan a plátói ideák világához. Ez a Goethe által említett „anyák” birodalma.

Ami egyéni és tudatos, az csak kis sziget a kollektív tudattalan óceánján. Az élet az egyéninek és a tipikusnak, konvencionálisnak elegye. Az egyénit a tipikus és sematikus teszi hitelessé, valóságossá. A tipikus és sematikus az ősből, más szóval: a mítikus. A mítoszokban nyilatkozik meg a kollektív tudattalan tartalma, az emberiség közkinccse. Minden felismerésünknek ez a lényege: megtalálni a meghittet az újban, a tipikusat az egyéniben és egyszeriben. Az egyén életének szabadsága összekapcsolódik bizonyos kötöttséggel, mert nem más, mint már át- meg átélit sorsok, hivatások ismétlése. Freud tanításaiban megvan a kollektív tudattalan gondolatának csirája. Az Oedipus-monda például olyasmi, amit az egyén vadonatúj élete megismétel, megújra. Freud szerint, tehát átvezet az egyéniből a mítikusba és tipikusba. Sorsunk irányítója tehát a kollektív tudattalan, a lélek, illetőleg az a mítikus életerv és hivatás, amely rólunk bele van írva, el van rendelve, a „mindig így volt ez” értelmében. A lélek egészsége és megelégedettsége abban áll, hogy alkalmazkodik, összehangban, a tudattalannal. A betegségek és katasztrófák eredete azonban nem más, mint a saját legmélyebb lényünkben való elszigetelődés, a tudat elidegenedése a lélek ösztönösségétől, elszakadása bizonyos lelki alaptényektől, oly vélekedések érdekében, amelyeknek a szívhez semmi közük.

A lelki élet Jung szerint egy energetikai rendszer, és áthatja az élet folytonos célratörékvése. Az élet első felében a cél az érvényesülés, kibontakozás ebben a földi világban. Az élet második felében a halál a cél, nem mint értelmetlen megszűnés, hanem mint olyan valami, amiben legmélyebb lényünk beteljesülést lát. A tudattalan olykor a lelki teljességet, tökéletességet, mindenoldalú kifejlődést igentli.

Jung kiemeli a lélek valóságát, függetlenségét a fizikai létől. Épígy kiemeli a mai ember lelki életének eleven és elszakíthatatlan keresztény gyökereit is. Amint említettük, nagy vívmány még nála az ösztön túlértékelésének és alapvető lélektani adottság gyanánt való felfogásának eljötté is. A mágikus és aggályos a tudattalannak bálványozása, mítosza. Nem tudomány ez többé a mítoszlól, hanem mítosz a mítoszlól. De egészben véve Jung lélektana örvendetes fordulat a materializmustól a lélekhez és szellemhez, az ösztön undorító érzékiségétől tisztultabb szemléletmódhoz. A kollektív tudattalan fogalma azonban olyan kalap, olyan gyűjtőfogalom nála, amely nem magyaráz meg semmit, de még mindig alkalmas a metafizikai mélységek és erkölcsi tényállások elmosására. Kissé még mindig elkendőzi, hogy az ember metafizikai lény, és bármennyire is ránehezedjenek akár az ösztönszükségletek, akár a gazdasági kényszerűségek, nem szűnik meg magasabb valóságok után sóvárogni.

Szondi Lipót ösztöntana először is szintén energetikai rendszer, de abban az értelemben, hogy főleg az energia megmaradásának fizikai elvét viszi át a lelki életre. Ösztön nem veszhet el, de átalakulhat. Ha túl nagy az ösztön megnyírése, az egyén belebetegszik. Az elmebetegségek nem egyebek ösztönbetegségeknek. Úgy keletkeznek, hogy az egyén képtelen valamely ösztönét ennek túl nagy adagja miatt kiélni. Az ösztönök átalakulása azt jelenti, hogy ugyanazt az ösztönt eltérő utakon és módokon élhetjük ki. Lehetséges őseredeti, vagy pedig kerülő úton való ösztönkiélés. Már Freud tanítja, hogy az ösztön megváltoztathatja eredeti célját, és szellemi célokat választhat. Így kiélhetjük valamely ösztönünket megfelelő életpályán, foglalkozási körben, de kiélhetjük kellő

jellemvonások alakjában, jellemkörben is, úgyszintén ösztönlélektanilag rokon barátok, szerelmes, élettárs és ellenségek választása útján, sőt eszményeink választását is ösztönünk határozza meg, de az ösztön dönti el betegségeink, bűneink, sőt halálunk „megválasztását” is. Az ember nem véletlen, hanem meghatározott terv szerint születik meg, e szerint választja meg szüleit, barátait, életpályáját és élettársát, sőt e szerint betegszik és hal is meg.

Szondi Lipót ösztöntana másodszor nem tekinthető szaktudományos rendszernek, hanem világnézet. Irányítható fatalizmus. Fatalizmus azért, mert ösztöneinket örököljük. Az ösztönök a bennünk továbbélő ősök. Sorsunkat nem kerülhetjük el. De irányítható ez a fatalizmus, mert tőlünk függ, hogy ugyanazt az ösztönt célszerűen, pozitív úton, vagyis az egyén szempontjából is kielégítően, de a társadalom szempontjából sem kifogásolhatóan éljük-e ki, vagy pedig negatív utakon, betegség vagy bűnözés alakjában. A boldog vagy legalább is megelégedett élet titka: kibékülni őseinkkel, a bennünk továbbélő ősökkel, a tőlük öröklött ösztönkettőségekkel. Nem az ősök sírjára kell eledelt kivinnünk, amint az egyiptomiak tették. Nem a totemállatot kell követnünk egész nap útjában, ha reggel találkoztunk vele, amint az ausztráliai bennszülött teszi, mivel őst tiszteli az állatkertben. Nem a meghalt ősöket kell tisztelnünk, mint a kínaiak vallása előírja. Hanem jól kell lakatnunk ösztöneinket. Ki kell békülnünk a bennünk rejlő ösztönkettőségek mindkét tagjával. A legtöbb ember csak az egyiket éli ki, a másikat elfojtja. Itt a betegségek forrása. Az ösztön őseredeti kiélése nem mindig lehetséges. De van bennünk egy ismeretlen instancia, voltaképp egy ösztönnellenes hatalom, a szellem, és ez az ösztönök kiélését egyre magasabb síkokra vonja. Ha valakiben a harc és férfias kezdeményezés ösztöne, szélsőséges fokon a szadizmus és gyilkolási kedv nagy mennyiségben van meg, akkor talál számos olyan kiélési módot, amely ellen senkinek semmi kifogása nem lehet. Kíélheti pályán, mint mérsáros, vadász. Sőt a sebészet is szadisztikus pálya, de magas szellemi fokon. A sebész is vért ont, de nem azért, hogy öljön, hanem hogy gyógyítson. Kíélhetjük jellemvonások alakjában is. Minden önfegyelem, aszkézis, önuralom, önmegtartóztatás, lovaság, áldozatkészség előfeltétele és lényege bizonyos mennyiségű szadizmusnak önmagunk ellen való fordítása. E nélkül nincs kultúrálódás és humanizálódás. Célszerűtlen kiélési mód ellenben harci ösztönünk számára, ha agresszívek, élesek vagyunk, ha szeretet és gyengédség köntösekben gyötörjük hozzátartozóinkat, ha úgy fordulunk önmagunk ellen, hogy öntudatlanul is rontjuk a saját sorsunkat, és így tovább. Ugyanilyen példákat minden más ösztön körében is mondhatnánk.

Kereteink nem elegendők ahhoz, hogy Szondi ösztönelméletét részletesen kifejtjük, csak röviden soroljuk fel azt a 8 ösztönt, illetőleg ösztönszükségletet, amelyeknek mindegyike ellentétes igényeket egyesít magában, és páronként egymással is elentétesek. A 8 ösztönszükséglet jórészt Freud tanításai szerint van leírva. Ezek: 1. az ősi biszexualitás, 2. a harci ösztön, 3. a durva indulatok kiélésének szükséglete, egyúttal érdekes módon az erkölcsi jóság és gonoszság forrása is, 4. a finomabb érzelmek kiélésének szükséglete, a megmutatkozás és elrejtőzés igényével, 5. az önimádat és „én”-beszűkítés szükséglete, a szabadság vagy és alkalmazkodás igényével, 6. az „én”-kitágító és -felnagyító ösztön, egyúttal önmagunk kicsinynek, selejtesnek, fogyatékosnak érzésére is lehetőséggel, 7. a piszoknak és tisztaságnak szeretete, a gyűjtésnek és harácsolásnak, de a pazarlásnak vágya is, 8. az örömforrásokba való belekapaszkodásnak, támaszkeresésnek és szerető lelki egyesülésnek, de leszakadásnak és magánosságnak is igénye.

Ami Szondi Lipót legértékesebb felfedezése, az egy régi és egyszerű keresztény igazság. Ez az igazság úgy hangzik, hogy az ösztön, mint Isten minden alkotása, önmagában nem rossz, hanem jó. Az ösztön kiélése is jó addig, amíg az erkölcs követeléseivel nem ütközik össze. Az erkölcs pedig nem jelenti

az élet elszegényítését, amint Nietzsche vélte. Bizonyára ki kell az embernek élnie önmagát és ösztöneit is, mert ki kell bontakoznia, olyan erősen és gazdagon, ahogyan csak lehetséges. Az elfojtás és ösztönkorlátozás korlátoztá tesz. Azonban az ember nem áll egyedül a világban. Más emberektől és berendezkedésektől függ élete. Aki ezekkel az erőkkal nem számol, azt maga az élet semmisíti meg. Nem mehetünk fejfel a falnak. Az erkölcsiség nem akadály a kiélésnek, hanem inkább megmutatja a kiélés egyetlen lehetséges útját. Megmutatja, hogyan és milyen irányban élhetjük ki magunkat, anélkül, hogy akár a valóság sziklafalán zúzódnánk szét, akár pedig benső sivárságban sorvadnánk el. Aki az élet egyetemes rendjére való tekintet nélkül akarja kiélni magát, annak élete mindig ezzel a benső vallomással végződik: „Bárcsak ne születtem volna!” Ez a józan és egészséges felismerés Szondi Lipót tanításaiban is.

Másik felfedezése sem új. Ez a felfedezés betegség és egészséget, aljasat és nemeset, jót és rosszat hoz veszedelmes testvéri közelségbe egymással, mint ú. n. genotropizmus, mert a lappangó betegségszírak sorsdöntő pár-, pályas és jellemmeghatározó hatásáról szól. Itt tudományosan még nem tisztázott, nagyon is kutatóndó érdekes problémák állnak fenn, azzal a veszedelemmel együtt, hogy azt, akit gyógyítani akarunk, visszarántjuk a betegségbe vagy az erkölcsi leépülésbe.

Csak fokozza ezt a veszedelmet, hogy Szondi Lipót tanítása szuggesztív erővel rendelkezik és hatásosan magával ragadó. Nem nélkülözi a bölcseséget és mélységet sem. Súlyos baj azonban, hogy hitét és reményét az ösztönbe veti, az ösztöntől várja a megváltást. Csak féllábbal kerül ki Freud materializmusából, sőt egy ponton Freud elgondolásával szemben határozott visszaesést mutat. Freud ugyanis ismeri a valódi lemondás fogalmát, szemben az ösztön elfojtásával. Aki az ösztönt elfojtja, az nem mond le vágyáról, de eltitkolja önmaga elől, ájtatja önmagát. Szondi ösztöntanának megragadó és megkapó benyomása mögött sivárság és ridegség van. Bölcsesége nyárspolgári: a kecske is lakjék jól, de a káposzta is maradjon meg. Elégítsük ki ösztönünket, de úgy, hogy ne vétsünk a társadalom igényei ellen sem. Nem veszi észre, amit Freud is észrevett: hogy ösztönkorlátozás, tehát ösztönkielégülésről való lemondás nélkül nincs erkölcsiség. Szondi szerint csak az ösztönkielés a fontos, minden egyéb ennek eszköze. Embernek kell lennünk, ez a nagy tudomány, hirdeti Szondi, és ő maga is humanista, emberbarát hírében áll. Ha azonban csak az ösztönkielés a fontos, minden egyéb csupán eszköz, akkor soha sem lehetünk emberré, sőt lesüllyedünk az állat fokára. Az ember ott kezdődik, ahol magasabb értelmet, jelentést is tudunk adni az életnek, mint az ösztönkielés. Problematis és felelőtlen dolog azt hirdetni, hogy az a helyes, ha valami úton-módon kiéljük minden ösztönünket. A kiélés által a tilos szükségletek egyre erősödnek, és csak akkor sorvadnak el, mint a nem használt izmok, ha tartózkodunk kiélésüktől. Hogy magasabb síkra vigyük és úgy éljük ki őket?! Ehhez is előbb az szükséges, hogy lemondjunk alacsonyabb síkon való kiélésükről.

Szondiban megvan a pszichoanalízis ambivalenciája. Emberré-válás, magasabb síkokra emelkedés a vágya, tehát ki akar emelkedni az állatiasságból, az ösztönök zsarnokságából. Ugyanakkor — az ösztönökben látja sorsát!... Úgy hangzik ez, mintha egy erkölcsi hajótörött borzasztó önvallomását hallanók. Szondi nyilván nem így akarja érteni. Nyilván belevisz sok olyasmit ösztöntényezőinek tartalmába, ami már nem ösztön, hanem az a — számára ismeretlen — instancia. Ilyen az erkölcsi jó és rossz, a boldogság és boldogtalanság, az élet értelme, a szeretet. De ezek a dolgok már egy olyan világból valók, egy olyan életfeladatról beszélnek, amelyet határozottan többre kell értékelnünk és fontosabbnak tartanunk, mint az ösztönt, ha igazán el akarunk jutni a boldogsághoz és megelégedéshez.

Noszlopi László

MUNKA ÉS VALLÁS

Az ember munkateljesítménye egyaránt függ külső és belső tényezőktől. Külső tényezők a különböző munkafeltételek, a munka megszervezése, megfelelő műszaki felszerelés, a munkahely célszerű berendezése. Alkalmas külső munkafeltételek révén hatalmasan fokozni lehet a termelést; példa erre korunk egész gyáripára. A dolgozó ember munkabírását azonban nemcsak külső tényezők szabják meg, hanem belső tényezők is. Amikor az ember munkába kezd, szervezetében bizonyos ellenállás jelentkezik ezzel szemben. Ennek az ellenállásnak oka részben a test tehetetlensége, amit a munkába lendülő szervezetnek le kell győznie, részben pedig érzelmi tényezők, melyek a munka kellemetlenségeivel, nem kívánatos voltával függnek össze. A szervezet belső ellenállásának, főleg az utóbbi okokból keletkező gátlásnak legyőzésére elsősorban az jön számításba, hogy milyen az ember lelki beállítottsága a munkával szemben. Aki az étellel velejárónak tartja a munkát, az szívesen dolgozik és örömet találja benne, meglesz a munkaakarata is. Aki a munkában kényszert és kellemetlenséget, sőt kizsákmányolást lát, az nem találhatja kedvét a munkában, annak számára a munka nem nyújt örömet. A munkaöröm hiányában nem születik lelki kapcsolat a munkához s ekkor az ember csak mint gépautomata végzi munkáját. A jó munkavégzéshez szükséges még az akarat is. Ha nem is találja az ember kedvét a munkában, ha nincs is meg a munkaöröm, sőt valamilyen okból a munka belső ellenállásba ütközik, akkor is meglehet az akarat a munkavégzésre és biztosíthatja a munka jó elvégzését. A munkát úgy kell alakítani és a dolgozó embert úgy kell nevelni, irányítani, hogy kedvét lelhesse, örömet találjon a munkában és erős akarata legyen annak jó elvégzésére. A munkás ilyen irányításában az újkor sokat hibázott. Elfelejtkeztek az ember lelkéről, mint géppel akarták bánni vele. Az eredmény: az embergép nem dolgozott jól és nem tudták megtalálni a fogantyút, ami működésének megjavulásához vezetett volna.

Az ember belső tényezői fölött kormányzó erővel rendelkezik a vallás. A vallás ad útmutatást arra, hogy életünk célját, értelmét megtaláljuk. Célunk Isten keresése és szolgálása itt a földön is. Az Istenszolgálat egy neve a munkavégzés: a dolgozó emberiség folytatólag résztvesz Isten teremtő tevékenységében és hozzájárul a világnak, mint az emberiség lakóhelyének kifejlesztéséhez az igaz, jó, szép és szent értékei szerint. Ilyen fölfogás alapján földi tevékenységünk, munkánk mélyebb értelmet, magasabb célkitűzést, erkölcsi alapot nyer, sub specie aeternitatis tekinthetjük.

A vallásos ember a munka elvégzésében földi hivatásának részbeni teljesítését látja. Felfogását irányítja a vallás, melynek szentkönyveiben határozott kijelentéseket talál ebben a vonatkozásban.¹ „Az ember munkára született, mint a madár repülésre.” (Jób. 5, 7.) „Az én Atyám mindeztől munkálkodik, én is munkálkodom.” (Jn. 5, 17.) — „Aki nem akar dolgozni, ne is egyék.” (Szent Pál, II. Thess. 3, 10.) — A népek apostola más leveleiben is szorgalmas munkára inti a híveket. (Ef. 4, 28; I. Thess. 4, 11.) — Kitűnik ezekből az idézetekből, hogy Isten akarata hogy dolgozzunk, Isten maga is dolgozik és az ember feladatává is a munkavégzést tette. Szent Pál különös nyomatékkal hangsúlyozza ezt.² XIII. Leó pápa *Rerum novarum körlevele* szerint a

¹ A teremtő Isten munkálkodásra hívja föl a paradicsomi emberpárt, mikor parancsot ad a föld meghódítására; a bűnbeesés után pedig kimondja az ítéletet a fáradságos munkáról: „Órcád verejtékével eszed kenyered.” — Az evangélium más helyein is olvashatunk a munkáról.

² Az egyház is megszenteli a munkát. Szerzetes rendjeinek nagy része megalapítása idején testi munkával is foglalkozott; ők tanították meg az embert arra, hogy a keresztény élet dióhéjban: ora et labora. Az egyháznak imádságai vannak munka előtt és munka után; a sikeres munkáért hálaadást tart az egyház. Az újkorban sem hiányzik az egyház útmutatása a munkáról.

munka természetünkől folyó elemi kötelességünk. Erkölcsi törvény a vallásos ember számára a munkavégzés, amelynek végrehajtása egyéni, családi, nemzeti és nemzetközi érdek. Nemcsak az egyén és szűkebb környezete, családja érdekében szükséges a munkavégzés, hanem a nemzet és az állam javára, sőt ezen túlmenően minden embertársunk, az egész világ javára. A társadalom rétegei kölcsönösen függnek egymástól és egymás jólétét, érdekeit kölcsönösen kötelesek előmozdítani.

Az embernek vállalnia is kell földi küldetését, a munkát. Kötelességünk a munkavégzés, ebbe bele kell törődnünk akkor is, ha a munka nem felel meg ösztöneinknek, hajlamainknak, ha a munka kedvünk ellen van és rákényszerített tevékenység is. Kötelességünkké teszi a munkálkodást minden körülmények között, akár sikerrel jár és elismerést arat, akár eredménytelen és gáncsolják. Mindenkinek tehetsége szerint hozzá kell járulnia az egyén és a világ helyzetének javításához.

A vallásos hit és az erkölcsi törvény nemcsak munkára kötelez bennünket, hanem egyenesen minőségi munkára: a munkát legjobb tudásunk szerint lelkiismeretesen kell végeznünk. Ezt biztosítja az is, hogy földi életünk végétével el kell számolnunk sáfárkodásunkról, végzett munkánkról. Nemcsak egyéni érdekből, anyagi hasznból, nemcsak a közösség iránti tekintetből kell jól végezni munkánkat, nemcsak azért, mert rossz munkánknak hamar kárát látjuk, hanem mert a végítéletben Isten elszámoltat minket végzett munkánkról is. Ez a végső számonkérés biztosítja, hogy jól munkálkodjunk saját érdekünkben is, de a közösség érdekében is. A mi munkánktól nemcsak saját boldogulásunk függ, hanem mások sorsa, jóléte és élete, szóval felelősek vagyunk másokért is. Ez a fölfogás inkább biztosítja a jó munkavégzést, mint munkafelügyelők serege, állandó külső ellenőrzés, magas bér vagy külön jutalom. A mélyen vallásos érzés nem elégszik meg látszatomunkával, felületes eredményekkel. Ez a mélyebb, átfogó szemlélet visz rá arra, hogy munkánkban hivatásunkat megtaláljuk. A hivatás fogalmában benne van az elérni kívánt cél tudata és szeretete, továbbá az a meggyőződés, hogy nekünk való munkát végzünk, alkalmasok vagyunk rá. A hivatás érzése kárpótol a munkával járó sok fáradalomért, kényszerért, a hivatás teljesítése könnyűvé teszi a hajlamainkkal ellentétes munka végzését is.

A vallásos életszemlélet munkára irányítottága azután érzeteti hatását hangulati és akarati vonalon is. Munkakedv nélkül nem lehet jó munkát végezni; tökéletes munka csak a kedvvel végzett munka lehet. A munka vallásos fölfogása a munkakedvet is magával hozza, ösztönzi. A középkor templomépítő mesterei és munkásai évekig, évtizedekig dolgoztak a most is csodált templomokon. Természetfölötti szemléletük képesítette őket arra, hogy imádságos lelkülettel kitartó és elsőrangú munkát végezzenek Isten nagyobb dicsőségére. Ha nem kedvvel végezték volna munkájukat, sohasem alkottak volna olyan remekműveket. Örömlüket találták abban, hogy szép művel, jó munkával szolgálják Isten dicsőségét. Egész lényüket áthatotta a vallásos életszemlélet, életüket irányította a vallás irányítóje, ami aztán minden tevékenységükben megnyilvánult. A jól végzett munka számukra tiszta öröm forrása volt, mert életfeladatukat jól végezték. Sajnos, a középkor után változás állt be ezen a téren. Míg a középkorban megvolt a munkakedv, addig az újkorban kiveszett a munkásokból, sőt mindent meg is tettek, hogy kiöljék belőlük. A munkát mint rossz sorsot, kényszerűséget, sőt csapást állították be. Természetes, hogy ezáltal kiölték a munkakedvet és a munkás nem találhatott örömet sem munkájában. A lélek mélyében megvolt emiatt az állandó kedvetlenség, lehangoltság, ami a munkaképességet csökkentette, a munka minőségét rontotta. Hozzájárult ehhez a munkamódszerek és a munkavégzés teljes átalakulása is; a munka apró részletekre osztása folytán a munkás nem látja a kész gyártmányt és így az alkotás öröme elvész számára. Hogy mindez milyen hátrányosan befolyásolta a teljesítményt is, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy most már iparkodnak a munka maga-

sabb szempontú beállítással, közösségi érdekek előtérbe helyezésével a munkakedvet fölkelteni és fokozni.

A munkakedv azonban nincs meg mindig, az ember sokszor kénytelen akkor is munkát végezni, ha nincs hozzá kedve és ilyenkor a munkát valóban kényszernek tartja. Ilyenkor lép előtérbe a munkaakarata. Ha az embernek erős elhatározása van munkájának elvégzésére, kötelességének teljesítésére, akkor elvégzi a munkát minden kezdeti gátlás ellenére és iparkodik jó munkát végezni. Az ember akarata sokszor gyöngé, kivált — ha mint láttuk — természetén kell kényszerrel alkalmazni. Akaratunkat világi szempontok, anyagi indítók sem mindig képesek fölkelteni, állandósítani és erősíteni. Az akarat legbiztosabban vallásos alapon gyökeredzik. A vallás a legjobb akaratnevelő, egész beállítása arra irányul, hogy az akarat uralmát biztosítsa az ember esendő, gyöngé teste és uralomra törő ösztönei fölött. A vallásos akarat képesít minket arra, hogy a munkát elvégezzük és jól végezzük el.

Az eddig említett lelki mozzanatokról tudomásunk van, tudatosak. Nem kevésbé fontosak azonban azok a lelki mozzanatok, amelyekről nem veszünk tudomást, tudattalanok. Lelki életünk igen nagy része a tudattalanban játszódik le. A tudatos és tudattalan lelki működések sokszorosan kapcsolódnak. A legtöbb lelki ténynek vannak tudatos és tudattalan részei. A tudatos lelki tevékenységek gyakran tudat alatt folytatódnak, gyakran a tudattalanban oldódik meg valami, ami minket foglalkoztatott. A tudatos lelki mozzanatok a tudattalanba süllyedhetnek le és alkalomadtán ismét felbukkannak. A tudatos és tudattalan állandóan hatnak egymásra. A tudattalan nemcsak mennyiségileg nagy része a lelki életnek, hanem minőségileg is nagyon értékes tevékenységek mennek végbe benne. Még a magasabbrendű szellemi működések jelentékeny része is a tudattalanban megy végbe.

A tudattalan az ember jellemvonásainak gyűjteménye, tudat alatt őrzi az ember vágyainak, ösztöneinek, régi hagyományainak, benyomásainak, tanultságának összességét. Vallásos benyomások, élmények, erkölcsi törvények is megmaradnak a tudattalanban még akkor is, ha az illető már régen eltávolodott a vallástól. A tudattalan sokszor jobban megfelel az ember valódi lényének, mint a kifelé mutatott és állandóan ellenőrzött megjelenés. Cselekedeteinkben, magatartásunkban állandóan meglátszik mindaz, ami reánk életünk folyamán hatással volt. Megmutatkozik a tájnak, nemzetnek, társadalmi osztálynak, világnézetnek, vallásnak a szelleme, amelyhez tartozunk, meglátszik a gyerekszoba, amelyben életünk első és maradandó benyomásait nyertük. Mindezek a hatások nincsenek állandóan tudatunkban, a tudat alatt működnek, ill. a tudat alattit alakítják át a maguk módja szerint. Cselekvéseinkben is sokszor iránytmutatólag érvényesül a tudattalan, sokszor olyankor is előtör, amikor nem várjuk vagy nem volna kíváncsi. Olyan érzelmek is kormányozhatják cselekedeteinket, amelyekről nem is tudunk, hatásukról sejtelmünk sincs. A lélekelemzés sok esetben kimutatta, hogy milyen nagy szerepe van a tudattalan érzelmeknek és indítóoknak. Sokszor teljesen tudattalan indítóok hatnak döntően elhatározásainkra.

A tudattalan azonban nem örök és megváltozhatatlan, az is összetevődik az ember vágyaiból, ösztöneiből, tanultságából, fölvetett szokásaiból. Már most nyilvánvaló, hogy a vallásnak is nagy szerepe van a tudattalan alakításban és a vallás ereje tudattalanul is érvényesül az emberi cselekvés irányításában. Hogy ez mennyire így van, azt mutatja a vallástól eltávolodott rétegek sokszor öntudatlan vallásos magatartása, ami az évszázadokon át velük nőtt és beléjük nevelt vallásosság feltörő maradványa.

Az ember élete nem egymástól független, apró mozzanatok összege, hanem törekvés bizonyos nagyobb cél elérésére. Cselekedetei nem elszigetelt aktusok, hanem ennek a célnak megvalósítására irányulnak. Ilyen cél a munkafeladat elvégzése, a hivatás beteljesítése. Ennek megvalósításában együtt működnek az

ösztön és akarat, a tudattalan és tudatos lelki tényezők. Együttműködésükből alakul ki az automatikus cselekvés, amikor már külön akarat elhatározás nélkül tudattalanul megy végbe a cselekvés. A mindennapi munkában sokszor kialakul ez az automatikus munkamód. Jelentőségét az adja meg, hogy — jó munkavégzés mellett — kevésbé terheli a szervezetet. De automatikus munkamód csak akkor alakulhat ki, ha tudatos és tudattalan lelki tényezők nem gátolják a munkavégzést, sőt mindenképen elősegítik.

A tudományos megfigyelések igazolják a fent kifejtettek hatását a munkavégzésben. Weber megfigyelése szerint azok a munkások, akik vallásos társulat tagjai voltak, nagyobb buzgalommal dolgoztak, mint a vallástalannak ismertek; előbbiek munkateljesítménye 38—40%-kal nagyobb volt. Az a munkás, aki türelmesen hordja munkaterhét, könnyebben dolgozik, mint aki egyéb gondjain kívül még ellenszenvvel van munkája iránt. A munka erkölcsi jellegének kidomborítása együttjár azzal, hogy a munka nem okoz belső küzdelmeket, állandó konfliktusokat, sőt letompítja a munkára vezető külső kényszernek hatásait is. A vallás és a munkaöröm összefüggését mutatják még *Levenstein* adatai is. Kérdőívekkel tanulmányozta a munkások viszonyait. A válaszok szerint a munkások 7—17%-a talált örömet munkájában, 60—75%-a nem. Ezzel az adattal összevág, hogy a kérdezett munkások 7—12%-a hitt Istenben és élt vallásos életet. Ezeknek más fölfogásuk volt munkájukról, mint a többieknek, ami tevékenységüket is irányította. Istenhit és vallás teszi lehetővé, hogy a munkateljesítmény kielégítő legyen.

Láng Sándor

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ELSŐ SZENTJE — FRANCESCA XAVIER CABRINI NÖVÉR

„Ne keletre, hanem nyugatra menj, lányom!” — szólt XIII. Leó pápa *Francesca Xavier Cabrini* nővérhez, amikor az pápai áldását kérve bejelentette, hogy a Távolkeleten akar missziós házakat létesíteni. S *Cabrini* nővér, a Szent Szív Missziós Nővérei Kongregációjának alapítója átkelt az Atlanti Óceánon, hogy az Újvilágban a szinte rabszolgasorban élő honfitársainak elvigye Jézus Szent Szíve vigasztalását. Talán a Szentatyának ezek a szavai voltak egy nem mindennapi egyéniség kibontakozásának elindítói.

Megnyugtató tudat az, különösen manapság, amikor jobban mint egyébként, oly nagy szükségünk van a szentség nagyszerű látványára, hogy Szent *Francesca Xavier Cabrini* nővér alakja világszerte nem származása, vagyona vagy hatalma következtében vált híressé, hanem erénye tette azzá! — jelentette ki XII. Pius pápa *Cabrini* nővér szentté avatása alkalmával.

Ez az olasz származású nővér tipikusan amerikai szentté vált, mert éppen azokat a jellegzetesen amerikai sajátosságokat testesítette meg magában, amelyekkel a világ közvéleménye a született y a n k e e t jellemzi: céltudatosan tört kitűzött feladatai megvalósítására és nem vesztegette idejét hiábavaló této-vázással. Nem hátrált vissza semmiféle akadálytól, hanem még olyan vállalkozásokba is belefogott, amelyektől erős, tapasztalt férfiak visszaretentek. Minden tettét és a meggyőződés vezette, hogy Jézus szent Szíve nem hagyja el és Vele feltétlenül diadalmaskodnia kell...

Francesca Xavier Cabrini a lombardiai Sant' Angelo Lodigianóban, Lodi egyik külvárosában, 1850 július 15-én született, mint szülei tizenharmadik gyermeke. Apja, Agostino, mélyen vallásos férfiú volt, akit falujában „cristianone”-nek hívtak. A milánói születésű édesanyja igen jámbor lélek volt, naponta hallgatott misét és esténként egy órát virrasztott elmélkedve. Ebben a vallásos kör-

nyezetben nőtt fel Francesca, ez a félénk, szelíd gyermek, tizenöt évnél idősebb nővérének, Rosának szeretetteljes gondozásában, aki második édesanyaként öröködött kishuga felett.

Kilencéves korában vette először magához az Urat és a következő évben Mária Gyermekai kongregációjának iskolájába került. Tizenegy éves volt, amikor szüzességi fogadalmat tett és azt évente megújította, míg végre tizenkilenc éves korában örökös fogadalmat tett. Fordulópontot jelentett életében első találkozása a misszionáriusokkal, akik 1863-ban látogattak el Lodiba, hogy beszámoljanak hittérítő tevékenységükről. Akkor támadt fel benne először a gondolat, hogy missziós munkának szenteli az életét. Nővére azonban lebeszélte erről, hiszen olyan törékeny, gyenge gyermek volt.

Ekkor már elég idős volt ahhoz, hogy középfokú tanulmányokat folytasson és az arlunói Szent Szív Leányai tanítónőképzőjének lett növendéke. Tanulmányait 1868-ban Lodiban fejezte be és — noha egészsége igen gyenge lábon állott —, megszerezte az oklevelet. Az 1872. évi himlőjárvány idején egy megbetegedett tanító helyettesítésére Vidardóban vezette az elemi iskolát és szabad idejében önfeláldozóan ápolta a betegeket. A betegség őt sem kímélte meg, de ritka önfegyelemmel és zokszó nélkül tűrte a fájdalmakat. Amikor felgyógyult, a plébános ajánló levelével felfegyverkezve jelentkezett a Szent Szív Leányai főnöknőjénél és felvételét kérte. Kérelmét azonban, gyenge egészségi állapotára való hivatkozással, visszautasították.

A Gondviselés azonban Francescát már kiszemelte, hogy eszköze legyen a földön. A lodii egyházmegye püspöke Francescát Codognóba küldi, hogy ott szervezze újjá az árvaházat. Hideg, szűklátókörű, ellenséges környezetbe kerül Francesca. Betolakodónak tekintik. A törékeny kis tanítónő nem retten vissza az akadályoktól, hanem beleveti magát a munkába és rövid idő alatt csodát tesz: újjáteremti a „Gondviselés Házáát” és püspöke felszólítására, aki tudott Francesca hő vágyáról, megalapítja Misszionárius Intézetét (1880). Ebből fejlődött ki azután kongregációja, melynek 1881-ben a Szent Szív Missziós Nővérei nevet adta.

Cabrini nővér ezt követőleg még számos iskolát alapított Olaszországban. Szíve mélyén azonban keletre, Kínába vágyódik. Amikor egyszer püspöke magához hivatja és felveti előtte a gondolatot, hogy New-Yorkba menjen, s ott vegye gondozásába az olasz kivándorlókat, akik emberhez nem méltó körülmények között élnek, kijelentette: „New-York túl kicsi nekem!” — hiszen az is volt, mert Cabrini nővér az egész világot felölelő tevékenységről álmodozott. XIII. Leó pápa azonban, a kínai missziós tevékenységnél sokkal fontosabb feladatnak tartja az olasz hazától elszakadtak istápolását és megfellebbezhetetlen paranccsal Cabrini nővért Amerikába küldi. 1888 március 31-én őt nővér kíséretében megérkezik New-Yorkba és ezzel új fejezet kezdődik Cabrini nővér életében.

Semmi anyagi eszköz nem áll rendelkezésére, senkit sem ismer New-Yorkban Cabrini nővér, azonban haladéktalanul munkához lát. Már 1889-ben megalapítja a Columbus-kórházat és ezt iskolák, árvaházak és egyéb jótékony intézmények követik. Mi a sikerének titka? A Szent Szív iránt érzett feltétlen bizalma. „Mindent meg tudok tenni Benne, aki erőt ad nekem!” — jelenti ki, és Ő valóban nem hagyja el a Benne bízókat.

Cabrini nővér nem lenne hű önmagához, ha megelégedne azzal, hogy New-Yorkban tevékenykedik. Ez a ragyogó szellemi képességgel, elpusztíthatatlan energiával és rendíthetetlen hittel megáldott törékeny asszony tevékenységét mind jobban és jobban kiterjeszti az egész kontinensre, sőt Dél-Amerikára és Közép-Amerikára is. Előbb Chicagóban alapít kórházat, árvaházat és iskolát, majd pedig Denverben, Seattleban, Los Angelesben, New Orleansban, Philadelphióban, Scrantonban és Newarkban létesít hasonló intézményeket, melyek faji és vallási különbség nélkül, mindenki számára nyitva állanak.

Nem törődve az utazás fáradalmaival, Dél-Amerikába megy, ahol lóháton kel át az Andok hegyláncain. Itt is intézményeket alapít, s magában Argentínában hét háza van a kongregációnak, de Braziliában és Nicaraguában is alapított intézményeket Cabrini nővér. Közben Kínába küldött rendtestvérei ott alapítanak intézményeket és a Szent Szív Missziós Nővéreinek Franciaországban, Angliában és Spanyolországban is létesülnek házai. Cabrini nővér 1917-ben bekövetkezett haláláig összesen 67 kórházat, árvaházat, rendházat és iskolát alapított. Ma a rendnek 122 nagyobb és nagyszámú kisebb intézménye van, s a rendtagok száma meghaladja a 4000 főt.

Nehéz feladat Cabrini anyának az életrajzát megírni, mert belső életéről olyan keveset tudunk. Még akik legjobban ismerték, azok sem képesek beszámolni életszentségéről. Áthatolhatatlan fátyolt borított az Úrhoz való kapcsolata és ezt a fátyolt csak nagy ritkán lebontotta fel egy-egy megjegyzésével.

Az állandóan betegeskedő, törékeny teremtmény soha nem látott erővel vetette magát bele a munkába, mert rendületlenül hitt Jézus szent szívének támogatásában. Nem volt munka, amitől visszarettent volna. Ha kellett, főzött, takarított, meszelt és sürolt, hogy valamelyik általa alapított intézménye minél hamarabb megkezdhesse munkáját. Máskor pedig lótot-futott, pénzemberekkel tárgyalt és adományokat gyűjtött, hogy kórháza, iskolája vagy árvaháza működésében ne legyen semmi fennakadás. Példája magával ragadta társait is, s a Szent Szív Missziós Nővérei emberfeletti feladatok elvégzésére voltak képesek.

Hatvan éves volt, amikor újra Olaszországba látogatott. Beteg volt és halálosan fáradt. Át akarta adni a főnökkasszonyi tisztséget egyik rendtársának, de a nővérek tiltakoztak ez ellen, és 1919 július 10-én a rend dekrétumot adott ki, melyben Cabrini anyát nemcsak a rend alapítójának nevezték, hanem generális anyának élete végéig.

Az első világháború kitörése Cabrini nővér munkája elé még több akadályt gördített. Ennek ellenére nem csökkenő erővel folytatta tevékenységét. A megfeszített munka, kiújuló maláriája azonban teljesen aláásta egészségét. Betegen tért vissza 1917 őszén Chicagóba. Ekkor már látszott rajta, hogy elérkezett élete vége. Ennek ellenére nem volt hajlandó abbahagyni a munkát. Ragaszkodott ahhoz, hogy — már amennyire képes volt —, folytassa szokott tevékenységét. Karácsonyi készülődés közben, 1917 december 22-én halt meg hatvanhétéves korában. Kedvenc karosszékében ülve hunyt el, kötésével a kezében.

Mundelein, chicagói bíboros 1938-ban nyújtotta be a Szentszékhez Cabrini nővér boldoggáavatásának iratait és az eljárás lefolytatása után, még abban az évben boldoggá is avatták. További nyolc év telt el, míg az Egyház, a szenttéavatási per sikeres befejezése után, 1946 július 7-én szentté avatta. A per során két csodát vettek tekintetbe. Az egyik egy newyorki fiúcska esete, aki Cabrini nővér imádságára visszanyerte a szemevilágát, a másik eset pedig egy seattlei missziós nővér csodálatos gyógyulása volt.

Halála után egymás után jelentek meg az életrajzok, melyek mind az elhunyt amerikai szent jellegzetesen amerikai voltát hangsúlyozták. Ebben az életrajz-sorozatban egyik legkedvesebb Mabel Farnum* műve, mely őszinte hittel és mély átérzéssel dolgozta fel Cabrini nővér életét az amerikai katolikus ifjúság számára. A szépen illusztrált kötet a newyorki Didier kiadásában jelent meg.

* The Life of Mother Cabrini — American Saint — a Story for Youth by Mabel Farnum. Introduction by Monsignor Aristeo V. Simoni Vice-Postulator of Mother Cabrini's Canonization: Didier, New-York, 1947. — Illustrated by La Verne Riess.

KÖNYVEK

A SZERETET BREVIÁRIUMA. *Sík Sándor és Juhász Vilmos* összeállítása. — (Új Idők kiadása.)

Aligha tévedünk, ha ezt a vaskos kötetet, amelyet Sík Sándor és Juhász Vilmos most az olvasó asztalára tett, a maga nemében az egész világitóadalomban páratlan és újszerű kezdeményezésnek mondjuk. Az antológiák, különösen az utóbbi évtizedekben, kedvelt műfajává váltak az irodalomnak. Az antológia összeállítója rendszerint valamilyen egységes szempontot választ ki, amely köré csoportosítva mutat be nekünk írókat és műveket. Se szeri, se száma a nemzeti antológiáknak, de vannak olyanok is, amelyek átnyúlva a nemzeti határon, egy-egy kor, vagy egy-egy témakör jellegzetes műveit gyűjtik egybe. A lényeg mindig az, hogy a szerző úgy érzi, hogy van valami közösen érvényes az általa bemutatott művekben, ami indokoltá teszi együttes szereplésüket és így mondhatni többet mondanak el magukról, mint magukban állva.

A két neves szerző is ezt az utat választotta, amikor kötetét összeállította, de az igény, amivel fellépnek, messze túlhaladja az ilyen művek szokványos kereteit. Nem elégedtek meg azzal, hogy térben átlépják az országok, sőt a kontinensek határait is, hanem időben is átfogták az emberi művelődés egész történelmét, hogy összegyűjtsék mindazt, ami emberi nyelven valaha a szeretetről elhangzott. Lehet-e időszzerűbb feladatot elképzelni? Nem arra gondolunk most itt, ami a lendületes vezércikkeknek olyan kedvelt, de oly sokszor üresen kongó szövege, t. i. hogy a nagyszerű tudományos és technikai eredményekkel dicsekedő ember sokkal inkább rabja a gonosz indulatoknak, mint bármelyik elődje volt. Jól tudjuk, hogy a gyűlölet, a kegyetlenség, a kapzsiság, az erőszak mindenkor jelentős — sőt sokszor döntő tényezők voltak — az emberi történelem alakulásában. De

szembe kell szállni azzal a felfogással, amely hajlandó volna arra, hogy ne is lásson egyebet a történelemben, mint gyűlölködést, gonoszságot és irigységet. Mert bármennyi legyen is ezekből felhalmozva a történelem hatalmas mérlegének egyik serpenyőjében, az egyensúlyt az tartja fent, hogy a másik oldalon ott van a szeretet, amely talán nem mutat annyi változatot, mint a vele szemben álló gonosz indulatok, mégis elég erős ahhoz, hogy egymagában szembeszálljon a sötétség hatalmaival.

A szeretet — jól tudjuk — nagyon egyszerű valami, talán a legegyszerűbb az összes emberi indulatok között. Azért van ez, mert az igazi szeretet sohasem feltételhez kötött, vagy körülményektől függő, hanem egyetemes, mindenre és mindenre egyformán érvényesül. A szeretetnek voltak lángelkű apostolai, nagyszerű költői, voltak és vannak névtelen, csak néhány által ismert gyakorlóit, de alapjában soha nem volt idegen az embertől és mint valami szelíd vigasztalás ott kísért mindenkor az embert, rögzös, botladozó útjain.

Ezt akarja bizonyítani ez a breviárium, amelyet mint a szerzők bevezetésükben mondják, azért neveztek el így, mert ezzel is dokumentálni akarták, hogy nem a szokványos antológiát nyújtják az olvasónak, hanem egy olyan könyvet, amelyet nap-nap után forgatni lehet és forgatni kell, hogy erőt merítsünk a küzdelemhez. Azt akarják bebizonyítani, hogy nincs olyan pontja a világnak és nem volt olyan vad és kemény korszaka az emberiségnek, nem volt olyan kultúrkör, amelyben ne adtak volna hangot a szeretetnek.

Már az eddig elmondottakból is látszik, hogy a feladat, amire Sík Sándor és Juhász Vilmos vállalkoztak, nagyobb, mint amire ebben a műfajban valaha bárki is vállalkozott. Ők maguk is kénytelenek belátni, hogy kiemíthetetlen anyagból válogattak és

így eleve le kellett mondaniok arról, hogy teljeset nyújtsanak. De talán éppen azért, mert a teljesség amúgyis elérhetetlen cél volt itt, talán indokolt lett volna, hogy a teljességre való törekvéssel még nagyobb mértékben szaksítsanak. Egy kicsit az az érzése az embernek, hogy őket sem kerülte el az antológia összeállítók hagyományos kísértése. T. i. az, hogy a szempont fontosabbá válik, mint maguk a művek, mert a fontos az, hogy bebizonyítsunk, kimutassunk valamit, jelen esetben azt, hogy a szeretet egyetemes emberi jelenség, ami nem kiváltsága egy vallásnak vagy kultúrkörnek. Pedig tudjuk, hogy a szeretetet, mint egész emberi magatartásunk legfőbb követelményét csak a kereszténység állította fel. Szeretni sokszor nagyon nehéz és mégis éppen az a szeretet az igazi, ami nehezünkre esik, ehhez azonban — mi keresztények legjobban tudjuk ezt — saját erőink legtöbbször nem elegendőek és természetfeletti segítségre, kegyelemre van szükségünk. A szeretet igazi megvalósítói nem is voltak mások, mint csak a szentek. És mindaz, amit a szeretetről nem keresztényi alapon vagy nem keresztény módon mondtak el, csak homályos tapogatózás, megsejtése valaminek, amit a maga teljes fényében és tisztaságában csak az Üdvözítő tanítása adott az emberiségnek. Ez a könyv bizonyítja ezt legjobban. A bevezetés különben maga is utal erre, de talán az egyes fejezetekhez adott külön magyarázatok és jegyzetek, vagy az egész anyagnak nem szigorúan történeti sorrendben, hanem oly módon való csoportosítása, hogy az egyes szövegek mennyire közelítik meg a szeretet abszolút keresztényi eszményét, harmonikusabbá és nevelő hatásúbbá tette volna a kötetet. És ha már itt tartunk, szeretnénk még egy hiányságra rámutatni, ami egy esetleges második kiadásban feltétlenül pótolandó volna, és ez egy áttekinthető tartalomjegyzék, valamint a kötet végén a szerzők betűrend szerinti felsorolásában utalás arra, hogy hol lehet megtalálni az ott ismertetett szövegrészt.

Mindezek az észrevételek azonban korántsem érintik a mű lényegét és igazi jelentőségét, amit nem lehet kellőképpen méltatni. Talán azzal lehet legjobban kifejezni azt az érzést, amivel az ember a Szeretet Breviáriumban lapozgat, hogy valami elmondhatatlan bensőség, a szépségnek valami egészen különleges áhítata járja át a lelkét és úgy érzi, több és jobb lett általa. És lehet-e nagyobb érdeme könyvnek, mint éppen ez?

Doromby Károly

BRIGHTON ROCK. *Graham Greene* regénye.

Az új katolikus regénynek egészen különös fajtája: egzisztencialista problémalátás, a katolikus lelkiesség komoly megéreztetése és detektív-história egyszerre. A nagy angol regényíró ezt a három, látszólag annyira össze nem férő szemléletmódot nagyszerű regényben egyesíti, akaratlanul is azt bizonyítva vele, hogy a rém-história, az egzisztencializmus és a katolicizmus is oly tények, amelyek elől már csak azért sem lehet jól elskatulyázott rendszereknek jól óvó tételei mögé bújni, mert — nagyonis megvan a lehetőség arra, hogy mindhármukkal egészen a bőrünket érintő módon találkozhatunk.

Rémtörténet: hogy bandavezérük elvesztéséért bosszút álljon, a Fickó (Pinkie), a tizenhét éves új „főnök”, rejtélyes módon halálba kergeti Fredet (a rendes nevén: Charles Hale), a kis ujságírót. Aztán még rejtélyesebb utakon arra törekszik ez a bortól és nőktől is irtózó Fickó, hogy mindenkit eltüntessen, aki csak tudhatna a gyilkosságról. „Tevékenysége” során már Rose-ra kerülne sor, pedig ez — a nő ösztön minden melegével ragaszkodik hozzá. Rose még a Fickó biztatására sem mer öngyilkos lenni, eldobja a már-már elsülő pisztolyt; de a felbukkanó rendőrség (amelyet Frednek idealista-ábrándos barátja, Ida küld utánuk) már csak a szikláról leugró Fickó után — egy halott után bámulhat az ürbe. Rose gőgös nyakassággal akar osztozni a hite szerint pokolba

jutott Fickó sorsában, s ezért a gyónatószekben csak vitát keresne egy öreg pappal. Az öreg pap szeliden beszél neki a kifürkészhetetlen isteni irgalomról. Rose megindultan látja, hogy ha gyermeke lesz a Fickótól, akkor neki szól a pap szava: „Ha a Fickó igazán szeretett, „akkor ez majd meg is fog látszani”. — S a regény végső két sora: „Hirtelen fölkelt, s a júniusi napfényben elindult a legszörnyűbb borzalom felé”. Elégé az olvasónak a fantáziájára (helyesebben: választására) van bízva, hogy ez a „legszörnyűbb borzalom” mit jelent: vajjon azt-e, hogy követi a Fickót a pokolba, vagypedig, hogy egy rendes élettel — amelyben a születendő gyermekét felneveli — azt az üdvösséget érdemli ki, amely egy örökkévalóságra elválasztja őt a Fickótól.

Maga a rémhistoria oly tökéletes kalandossággal folyik le a regény lapjain, hogy — a detektívregényhez szokott olvasók számára — tökéletesen elég maga a pokolian izgalmas történet. Minden kis mozdulatnak megvan a maga értelme és fontossága a rákövetkező események detektív szempontú megértésében. Graham Greene újságírói praxisa csak a lényegesre szorítkozik, mellőzve minden anekdotászerű vagy túlfilozofáló magyarázatást. Ida, Halse, Rose stb. mind-mind oly reálisan festett alakok, akárcsak Dickens személyei. Nemcsak maga a történet, hanem a személyek realitása is önmagában tökéletesen elegendő, anélkül, hogy bármit is jelentene.

S minden józan olvasó mégis azt érzi meg, hogy a rémhistoria mögött egy egészen más síkon, egy szoros értelemben vett metafizikai távlatban egy egészen más dráma játszódik le: a remekül leírt borzalmak alján egy egészen más, egy sokkal komolyabb borzalomról is szó van: két ember metafizikai sorsáról, két ember „existenciájáról” (oly értelemben, ahogy ezt az új filozófia érti: az existenciát, az igazi létezőemet magam teremtem meg magamnak a szabadsággal). Graham Greene regénye *existencialista* abban az értelemben, hogy a metafizikai síkon ugyanazt érezteti,

mint amit Faulkner, Steinbeck és Camus: az embernek világhelyzetében az abszurdum az utolsó igazság; a véges emberi létezés nem más, mint egység- és szükségességnélküli események össze nem függő láncolata. Irodalmi síkon ez azt hozza magával, hogy az eseményekkel tömött történetnek egy végleges jelentést nem lehet adni; az író sem ad ily értelmezést, de az olvasó is csak a maga választása szerint teheti meg ezt. A modern regényben nincs többé jellemállandóság, oksági hatás vagy magyarázó értékmérce. De mert mégis kell lennie a történetben valami összefogó benső szálnak: a Fátum helyettesíti a hagyományos pszichológiai motivációt; ez lesz a történetnek reális — de végleg kimagyarázhatatlan — rúgója, hajtóereje. A Fátum ténye: a rémhistoria mögött lévő „valódi megfelelés”, vagyis az igazi hajtóerő. Egy existencialista szemléletmódban ez a Fátum csak azt jelentheti, hogy a Fátum nem más, mint egy konkrét embernek konkrét helyzete, amelyben szabadnak hiszi magát, s ahol mégis egy érthetetlen lökés visz előre mindent. Hale igen sokféleképpen kikerülhetné az őt fenyegető veszélyt, ő maga is jól tudja a lehetőségeket; mégis állhatatosan követi azt az utat, amely — amint már a regény első sorai is éreztetik — a halálba viszi. Hale saját maga marad, vagyis az marad, akinek magát választotta: újságíró, aki kitarat ebben, akármily körülmények között is, még ha halálos veszélyben tudja is magát. Ha nem vállalná többé ezt a „veszélyben lévő újságíró”-i helyzetet, akkor az egész existenciáját rúgná föl ezzel. S ez a „konverzió” is csak illuzórikus maradna, mert ugyanakkor, amikor hivatását megtagadná (vagyis amikor hűtlenül megszöknék a megbízatása elől), még akkor is megmaradna a feje fölött lebegő veszély, maga a Fátum: nem annyira az eredeti veszélyeztettség és üldözöttség állapota, hanem a hűtlenségnek még nyomasztóbb súlya, az igazi metafizikai lesújtottság, maga a végső Fátum. Hasonló Fátum a Fickó fölött: elfuthatna Brightonból, — de ugyanakkor képtelen is elmenni onnan, mert az egész

lénye tökéletesen hozzáfórtott, és másutt már nem lenne többé önmaga. Halálösabb fatalitás van itt, mint Platon Állam-ának X. könyvében; vagy legalább is oly fatalitás, amelyennek még elképzelni sem merte Platon: helyzetét, és a helyzet ellen dolgozó saját tettét az ember csak elfogadhatja; az egész ellen egy fikarcnyit sem tehet. Graham Greene regényének címe nem más, mint annak az árpacukornak a neve, amely oly jellemző Brightonra, és amelybe úgy bele van írva a Brighton név, hogy akárhol törjük is szét a cukorbotocskát, mindig a Brighton név látszik ki belőle. Ugyanígy: akárhol is nézünk bele a regényébe, mindenütt ott mered ránk a banális és kérlelhetetlen fatalitás. Az egzisztencialista értelemben vett ilyen fatalitás (az emberi helyzetéből ki nem szabadulhatóság) azért marad mélyen emberi, azt mondhatnók: humanista színerezetű, mert nemcsak azt hangsúlyozza, hogy nem tudok kiszabadulni az emberi világhelyzetemből (vagyis — amint Heidegger mondaná: a halálomig megmaradok világban élő embernek, Dasein-nek), hanem azt is, hogy ugyanakkor én vagyok az abszolút ura a saját helyzetemnek, vagyis hogy a szabadságom abszolút. Sartre-nak, az ateista egzisztencializmus atyamesterének 724 lapnyi könyve az abszolút szabadságra teszi a hangsúlyt; a keresztény egzisztencializmus ugyanezt megtoldja a lépéssel, amelyet „metafizikai hűség”-nek nevez, s amely nem más, mint ragaszkodni a Szeretethez, a fűző élő viszonyomhoz, az Abszolútumhoz, akitől mindent — még a saját szabadságomat is — ajándékként kapom. Az abszurditás (abs-ordine: rendnélküliség) itt már a kégyelmi rendbe bekapcsolódó önátadássá változik. (V. ö. Gabriel Marcel egész keresztény egzisztencializmusát.) A „Fátum” itt is megmarad, csakhogy olyan értelemben (ezért kell idézőjelbe tennünk), hogy valamit föltétlenül választanom kell, és pedig mindig azt választom, amit — a saját szabadságommal — a javamnak találok. Az abszurdum és a fátumos tragikum tehát a keresztény egzisztencializmusban úgy fordul visszajára,

mint mikor az érmet a másik lapjára fektetjük: marad ugyanaz az érmet (ugyanaz az emberi helyzet), de értelmesen olvasható vonalakat, mégpedig a „boldogságra ítéltség rendjét” veszszük észre rajta.

Van-e ebből valami Graham Greene-nek ebben a regényében? Nagyon sok! Így fogalmazhatnók meg: Greene művészetében a tragikus elem csak evilági, csak időleges; e tragikum mellett van egy evilágon túli, — igaz, hogy csak egy szárnyacsapásszerű — elem, amelyet *főlemelően nagyszerűnek* nevezhetnénk. Ez Greeneben a *katolikus elem*, amely — még ha sok szereplő szájában a megvetést és a gúnyt kapja is meg — kétségtelenül ott él, ott alkot egy örökkévalóságra szólóan, főleg Rose személyében. Idában a jóság automatikus; a Fickóban a gonoszság esztelenül gőgös; Rose végigjárta mindkét utat (a gyerekkor megszokottságát és a Fickó embertelen következetességét a gonoszságban vagyis a vak-ságba sodró következetlenséget). A könyv egyik legszebb jelenete (83. lap), amikor Rose és a Fickó a hitről beszélgetnek:

— Az egyetlen igaz dolog — mondta a Fickó. Mi lenne más? Ez az egyetlen, ami klappol. Az ateisták nem tudnak semmit. Világos, hogy van pokol, lángok és elítéltség, a pokol kínjai, — és mereven nézett a feketén folyó esővízre, meg a fekete falombok alatt fénylő lámpákra.

— És van mennyország is? — kérdezte Rose aggódva.

— Talán — felelte a Fickó —, talán.

Mindenki abban merül el, amiben hisz: a Fickót a „hite” viszi a pokolba. Greene érezteti, hogy az ilyen, pokolba vívó „hit” eredeti bűne — amely a saját gőgös makacssága: bezárkózni minden elől, amiben mások boldogságot találnak. A Fickó útálattal fordul el minden szerelemtől; Rose is csak azért kell neki, hogy — ha a leány már a felesége lesz — ne legyen senki, aki őt feljelenhetné. Mikor a mulatóhelyekről ismert üres dalok mellett az *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, dona nobis pacem* dallama merül föl a gyerekkor homályából, a Fickó szürke

és gögös tekintettel néz bele a tükörbe: arca ott fekszik az üvegen, a szappantartó és a piszkos víz fölött. A lövészenyen a *Memento Mori* nevű ló is egy végtelenség távlatát nyitja meg a Fickó előtt: a halál nem vég. De a végtelenségben ő csak a poklot látja meg. Amikor üldözik, képtelen arra, hogy bánattal készüljön a halálra; pedig ezt akarja, ezt szeretné. Mikor elmúlik a veszély, már csak arra gondol, hogy futott, nyöszörgött. Nem a protestáns sötét predesztináció van itt, hanem egy oly képtelenség, amelynek a Fickó gögje, a bezártsága a teljes forrása. Az egzisztencialista értelemben vett Fátum és az abszolút szabadság egybeesnek: teljes szabadsággal valószínűleg meg azt, ami a nyakamba szakad. Fatálisnak mégis azért nevezhető a Fickó szabadsága, mert az ő szabadságának csak gögje van, esztelen vak-sága, de nincsenek kitárt ablakai és kitáruló karjai, éppen a gögje miatt, a sajátmaga által választott gög miatt. Így láthatja egyben ezt a kettőt a Fickó: „egyetlen hamis lépést nem tett és mégis minden lépését, mintha egy oly hatalom rakta volna rája, amelyet még lokalizálni sem tudott”. — A Fickónak szinte teológiailag mély fogalma van a bűnről: az időleges biztonságért egy örökkévalóságot adni el. Érti és tudja, hogy a világi hatóság előtt aláírt papír és a néhány szerencsekívánó udvariasság nem tette őket házastársakká. Fájó gúnyjal és undorral néz a nászéjszaka tapasztalatára. Mert — nem lettek igazán házastársak, hiszen nem akart elmenni a templomba Rose-al. Miért nem akart? Nem tud rá világos választ adni. Ki érti meg a bűnt?

„Ó nem a békére termett. Nem sikerült eljutnia addig, hogy a békében higgyen. Az ő számára az ég csak üres szó maradt. A pokol — az igen, ebben lehet hinni. A szellem arra képes, amit fel tud fogni; és nem tudja fölfogni azt, amit soha meg nem tapasztalt.” A Fickónak ezt a hitvallását érzi meg Rose is. Nem akarja egyedül hagyni őt ebben a szörnyű sötétben. Mennek tehát a közösen szándékolt öngyilkosság felé. „Autójuk körül a *Dona nobis*

pacem gigantikus szárnycsapásait érzi”, a Fickó is. Megáll az autójuk, a Fickó Rose kezébe adja a töltött revolvért; örült harc kezdődik — mozdulatlan csöndben. Végül Rose elveti magától a fegyvert, jön a rendőrség, a Fickó leugrik a szikláról... Rose, a gögjében, a Fickótól kapott gögijével már-már megkeményedő — már-már csak a poklot hívó — Rose ott térdel a gyóntatószékben, vitatkozni akar a pappal, csak a gögjét akarja megpecsételni, csak a kárhozatot akarja ő is választani. — A könyv utolsó lapjait sorról-sorra idézhetnők. Elég, ha befejezésül ezt a pár sort nem felejtjük el:

„A katolikus ember minden más embernél képesebb a rosszra. Mivel mi hiszünk abban is, hogy van ördög, talán ezért mi, katolikusok, könnyebben kapcsolatba kerülünk vele, mint a többi emberek. De nekünk megvan a remény, meg az imádság — mondja a pap a gyóntatószékben. — Most nem adhatok még feloldozást, de majd jön vissza. És ha gyermeke lesz... Tisztaságát és erejét egyesítve... neveljen belőle egy szentet, aki imádkozni fog az apjáért... Gyermekek, — folytatja a pap Rose-hoz szólva —, senki föl sem foghatja, mily rendkívüli, mily elképzelhetetlen az Isten irgalma... És, jó leányom, imádkozzék majd értem is...”

— Igen, atyám — feleli Rose megbékélten.

Kevés mai regény állít minket ennyire a végső nagy választás elé. Az ilyen könyvet élvezettel olvassák az autótaxisok is, meg az érettleklű értelmiség is. Igaz, hogy egészen katolikusnak is kell lenni ahhoz, hogy a regény olvasása után — a magunk életében — mindig a jobbik részt is válasszuk. Saját „egzisztenciánk megalkotásában” pedig csak ez az egy a szükséges.

Rezek S. Román

A BEFEJEZETLEN MONDAT. Déry Tibor regénye. — (Hungária, Budapest.)

Az olvasó ne riadjon vissza Déry regényének első oldalaitól, ahol a „három képzetvilág burkában” elnyúló Csáky-utcával találkozik. A

Csáky-utca leírása nem tudós analízis, aminek első pillanatban vélni lehet, hanem az epika legforradalmibb megújítása: a hagyományos leírás kiküszöbölése. Észleletek sorakoznak föl egymás után s ahogyan folytatódnak és alakulnak az időben, megelevenedik a tér, az események helyszíne maga is eseménnyé valósul: történik. Ez a történés ebben a regényben kitágítja az epikát s tökéletesen eltünteti az életelen diszletet s egyáltalán az életlenséget, amely legtöbb olvasmányunkban oly közönyösen áll a változó embersorsnak áradatában, mintha nem lenne maga is főszereplője életünknek. A modern regény fölfedezte már az élő időt, most fölfedezi az élő teret. Kétségtelen, hogy az első fölfedezés nélkül Déry sem jutott volna a másodikra, lévén — mint minden élőnek — az élő térnek is lényege az időbeli változás, az ő fölfedezése azonban az epikus valóságábrázolásnak azt a mérhetetlenül gazdag lehetőségét aknázza ki ebben a regényben, amit az „idő forradalma” nemhogy megtalálni nem tudott, hanem teljesen elvesztett. Az emlékezés technikája Proust nyomán belső monológgá nyomorította a valóságot s az epikát már-már menthetetlenül szubjektív, pszichikus formák közé kényszerítette s teljesen megfosztotta a tapasztalás és a tapasztalhatóság dimenzióitól: a kiterjedéstől. Déry Tibor újra teret s ezzel tapasztalható, érzékletes anyagot ad az időnek. Iródmunkának gazdag nyeresége az ő epikus valóságábrázolása, mely azon a lehetőségen alapul, hogy a tapasztalás jelenségeinek objektív leírása mindent életre tud kelteni, ha mindent térre kiterjeszkedő jelenségnek tekint s ugyanakkor mindent az idő tekintetével követ: stílusa objektív, mivel mindent jelenségnek, tárgynak tekint, s megelevenítő, epikus, mivel, tárgyában az időt tapasztalja. Példát idézni regényéből époly nehéz, mint Proust könyvéből kiválasztani azt a körmondatot, amely helytállhat a többiért is.

Írásainak legdöntőbb jellegzetessége a figyelem. Stendhal vándor tükörnek nevezte a regényt, Déry regé-

nyét a vándorló figyelem építi föl. Expresszionista iskolázottságának nem csak az a haszna van, hogy a világot újra visszavetíti a világba, hanem az is, hogy a világnak nincsen az a részlete, amiben ne látná és ne mutaná meg a teljességet: a pillanatnak az ember életében való pillanatnyi fontosságát. Egy példát csak a könyvből, — minden mondata példa lehetne: „...nem tudta, hogy komor elérzékenyülésének egyetlen oka e pillanatban a kályha melletti kis zsámoly volt, amelyen ült, s amely hajszálpontosan ugyanolyan magas volt, mint az ott-honi, s testére ugyanazt a tartást kényszerítette, mint amilyent számtalan év óta otthon a konyhában megszokott, nem tudta, hogy a zsámoly mintegy talpköve lett a haza fogalmának s ő maga, rajta ülve s minden emléket hirtelen magába sűrítve, maga a Haza tűnődő szobra: egy határjelző-kő, amelyre önkéntelenül még egyszer lepihen, mielőtt átlépné a natárt. A testtartás volt ezúttal a hazája...” Így írja le egy asszonynak egyik pillanatát, amikor az egy elhagyatott szobában arra várakozik, hogy átszökessék a határon. Ez a pillanat azonban nemcsak az asszonyé, hanem a sorsába belekapcsolódó tárgyaké is, amelyek a maguk számára kérnek helyet az életükben. Az író figyelme osztatlan tárgyilagossággal tér ki minden külső, belső, dologi és személyi eseményre s tehetségének éppen az a titka, hogy e kitérőkből, akárcsak Dosztojevszkij-nél, regény lesz. Majdnem tudományosnak mondható szenvedélye, amely a tapasztalás legeliramlóbb tükenyét is föl akarja kutatni a nyelv eszközével, már a regény atómjaiban is rászorítja a tárgyilagosságra és az a művészi vagy tudományos gondosság, mellyel a Csáky-utca három megváltozását figyelemmel kíséri, megrázó arányokban érvényesül emberlátásában. Ritkán akad író, akiben egy töről fakad a stílus gazdagsága és az erkölcsi képzelet nagysága, úgy mint nála, aki nyelvének leleplezhetetlen erejével tárja elénk a társadalom morális küzdelmeinek purgatóriumát. Soha nem leplezi le magát, egyetlen

szentenciával vagy célzatossággal nem fejele meg a regényt, legfőbb szándéka, hogy amit ad, a valóság helytálljon önmagáért. Az anyagi és természeti világ eseményei között végigvonulnak a harmincas évek, méhükben a rettenetes történelmi teherrel, az akkori magyar társadalommal és a háborúval, az abortált, elnyomott munkásosztállyal és az erkölcsi züllésbe induló nagypolgársággal; azokkal, akiket tönkretesz az elnyomás és azokkal, akiket tönkretesz a szabadság.

Déry művében új értelmet, új távlatot nyer a realizmus tárgyilagossága, nem csak a tárgyszerűséget jelenti, hanem azt is, hogy az érzékszervek hatalmas, sokértelmű és eleven felfogó rendszerét hozza mozgásba s epikus hatását azzal éri el, hogy e fiziológiaiilag pontos működést teszi a személytelen, tanulmányzerű írásmód alapjává. Ezekre az alapokra építi föl a sorsokat, jellemeket, viszonyokat. Úgy érzékelteti a sorsot, ahogyan az érzékeli, aki benne áll; a regény úgy kekedik ki, ahogyan az élet, múltékony, alakuló pillanatokból, megfoghatatlan és megmáshíthatatlan kompozícióvá. Aki olvassa, az mélyebben és teltebben kezd látni tőle és úgy érzi, hogy erőteljesebben kell élnie, közelebb a valóság kútforrásához.

A romló testek, az öregedés, a megalkuvás hatalmas haláltáncfigurái a kérlelhetetlen történelmi erők bűvöletében hanyatlanak lefelé, de ugyanakkor fölfelé nyomul rajtuk az idő örök frissessége, szétbontja őket s kiterjeszti anyagukat a költői látás csodálatos spektrumára. Ha igaz az, hogy az ember porból vétetett és porrá icsz, igaz az is, hogy a nagy író alkotásában hasonló kétértelműség, a tenyészet és enyészet cseréje dolgozik az emberen. Közel ezeroldalas ez a regény; — ritkán sikerül így kihasználni ekkora terjedelmet. Majd minden mondatában halálos öleléssel kulcsolódik egymásba a múlt és a jövő, hogy megszülethessék a soha vissza nem térő pilanat, az élet és halál serpenyőin pontosan kimérlegelt valóság. Ezekben a pillanatokban résztvesznek a tárgyak, az emberek, a fogalmak, a lélek

tüneményei, a rossz, a jó, a szép, az ocsmány, a jelentékenység és a jelentéktelenség között hullámzó világ, az ember egész világa.

Rozgonyi Iván

KEDVES CSIRKEFOGÓK; A KÉK OBOL. *John Steinbeck* két regénye. — (Új Idők.)

Steinbecket a magyar olvasók legnagyobb része mint divatos bestseller-író tartja számon. Regényeit, főleg az „Érik a gyümölcs”-öt sokan olvasták, a dramatizált „Egerek és emberek” pedig az elmúlt színházi évad legnagyobb irodalmi sikere volt.

A legtöbb bestseller a regény iparosodásának terméke; nem rózsaszínű ponyvaromantika, nem filléres detektív-izgalom, de nem is igazi irodalom, jóhiszemű szórakoztató olvasmány csupán, s nem is akar ennél több lenni. Egészen ritka az olyan bestseller, mely jó szórakoztató olvasmány s egyben igényes irodalmi mű is. Steinbeck könyvei ilyenek. A szó legtisztább értelmében vett szórakoztató olvasmány valamennyi, de van a mese vonalán túlmutató művészi mondanivalójuk is, amit sommásan talán így fogalmazhatnánk meg: A felvilágosult modern ember teljesen szabad és független akar lenni. Független még a természetföltti erőktől, s az erkölcsi törvényektől is. Sikerült is felszabadulnia, de ugyanakkor keserves csalódással vette észre, hogy látszólagos szabadsága valójában a legnyomasztóbb és legkínzóbb rabszolgaság: a magáramaradottság, a magány rabszolgasága. Védtelenül dideregve új fényeket, új erőket kénytelen tehát keresni, azok talán feloldják majd szorongó magányát. Az „Érik a gyümölcs” honfoglaló vándorai az ősi telepes-család törzsi hagyományaiban, a „Mohos szikla” hősei a földdel és a természettel való pateisztikus együttélésben, az Egerek és emberek magánosságára ítelt két csavargója pedig a férfi-barátságban keresik és próbálják megtalálni a valakihez való tartozás boldogító élményét. Egyiküknek sem sikerült, az ember örökre magános marad s ezért verődik ki arcára az „élet szomorúsága”.

Két új regény hősei is a magánytól akarnak megszabadulni, a magánosság ellen keresnek védelmet egy különös életforma, valami furcsa baráti közösség „szervezetében”. A „Kedves csirkefogók” egy kis kaliforniai város, Tortilla Flat keverékverű lakóiról, a paisanokról szól: „Dannyról, Danny házáról és Danny barátairól és arról, hogy miképpen lett ez a három egyetlen fogalom”. Arról az egységről, „amelynek részei emberek, akikből kedvség, öröm, emberszeretet s végül valami titokzatos szomorúság árad. Mert Danny háza hasonlatos a Kerek Asztalhoz és Danny barátai a Kerek Asztal lovagjaihoz. És ez a történet éppen azt meséli el, hogy jött létre ez az egység, hogy virágozott ki s nőtt egyetlen szép és bölcs szervezetté. Elmondja Danny barátainak kalandjait, jótetteit, gondolatait és céljait. S végül elmeséli azt is, hogy veszett el a talizmán, s hogy hull szét a szövetség”. A „Kék öböl” folytatása vagy egyik fejezete lehetne a „Kedves csirkefogók”-nak. Csavargói ugyanolyan „parlagi hercegek”, mint Danny és barátai. Ők is egy egész fajta örömet és bánatát, bűneit és erőneit ledozzák magukban. A bevezető fejezetben így mutatja be őket az író: „Azt mondják róluk, hogy szajhák, kerítők, kártyások és kurafiak. Vagyis emberek. Mert ha valaki állát rajtuk, szenteknek, angyaloknak, mártíroknak, jámboroknak nevezheti őket”.

Steinbeck regényalakjainak életmódja s erkölce nem rokonszenves egy csöppet sem. Nem ismernek sem isteni sem emberi törvényt; henyélnek, lopnak, csalnak, hazudnak, paráználkodnak és részegeskednek. Bűneiket oly természetesen és magátólértetődően követik el, mint ahogy lélegznek, esznek, isznak vagy alusznak. De ugyanakkor az önismeret megdöbbentő élességével tudják magukról — s őszinte bánattal be is vallják —, hogy bűnösök. Tetteikben, bűneikben csak ugyan szabadok, szinte valami idillikus anarchiában élnek állandóan, a természetfelettitől, a divinumtól — mondjuk meg nyíltan: — az Istentől azonban

éppúgy nem tudnak és nem is akarnak elszakadni és megszabadulni, mint bárki a kegyelemmel, és kegyelemből élő hívők közül. Bűnös emberségükben is egy keresztény kultúrától s hagyományoktól mélyen átitatott latin Kalifornia gyermekei. Kereszténységük époly természetes és magátólértetődő, mint bűneik. Nagyon jól tudják, hogy a legnagyobb jóra hajlamos lélek hajlamos egyszersmind a legnagyobb gonoszra is, s hogy nincs olyan bűnös, aki bünbocsánatot ne nyerhetne. Érzik és tapasztalják, hogy a legnagyobb boldogság a földön a tisztaság derült békessége, s hogy a legnagyobb emberi érték a szeretet. Lapozzuk fel a két könyv legragyogóbb jeleneteit, melyek emberileg s művészigleg is egyaránt a leghitelesebbek — s éppen a katolikus olvasó szemében azok: — a „Kedves csirkefogók”-ból például Pilon bűnvallomását, a Kalóz szentmiséjét, vagy a „Kék öböl”-ből a doktor tisztelére rendezett s rosszul végződő estély történetét s a kudarcot követő mély levertség és kétségbeesettség leírását, — varázsuktól sokáig nem tud szabadulni az olvasó.

Idézhetnénk másfajta részeket és jeleneteket is, elszórt mondásokat, első olvasásra meghökkentő, talán meg is botránkoztató félmondatokat. Kétségtelen: Steinbeck egyenetlen író, írástechnikában s világnézetben egyaránt. Nem tökéletes művész, de könyveiben sok a tökéletes részlet. Még így is mekkora utat kellett megtennie, míg az „Érik a gyümölcs” és a „Mohos szikla” komor, kietlen pantheizmusától eljutott a „Kék öböl” életkedvtől, mely emberi részvétől és szeretettől sugárzó — félve írjuk le, de így van — szentferenci világáig. Örülünk, hogy eddig már eljutott, s bízunk abban, hogy meg tudja majd tenni a következő lépést is, s megérti ő is, hogy az emberi boldogtalanság és magány legtökéletesebb feloldója a földön a részvét és a szeretet ugyan, de nem a természettel azonosuló, omlékony panteista szeretet — ez fonákjára fordít minden jószándékot, hanem az örök

Szeretútból, a személyes Istenből táplálkozó, hittel vallott és étellel élt szeretet. A Poverelló szeretete.

Steinbeck két új könyve így is újra felveti a régi kérdést: lehet-e az irodalmon — ebben az esetben a regényen — belül külön katolikus irodalomról, külön katolikus regényről beszélni? Mert vannak művek, amelyek egyenesen és szándékosan katolikusnak készülnek, s vannak olyanok, amelyekben minden szándéktól, sőt minden tévedéstől függetlenül él és hódít a katolikum. A „Kedves csirkefogók” és a „Kék öböl” kétségtelenül az utóbbiak közé tartozik.

Iványi Sándor

HATÁRON. Vidor Miklós versei.

Vidor Miklós új kötetében — a második lépés jelentőségre és érzelmi fontosságra nézve nem egyszer felér az első lépéssel — úgy érzi, hogy most már a férfilíra nagy épületének falait húzza fel, s minden eddigi csupán ujjgyakorlat volt. Természetesen a váltás nem megy egyik évről a másikra, a költők ott szokták folytatni legtöbb szőr, ahol elhagyták. Csak éppen a vonalvezetés biztonságán, a felkiáltójeleken, kérdőjeleken, gondolatjeleken (ez természetesen mind metaforikusan értendő) érezhető meg, hogy a költő a szavak válogatásának, elhelyezésének, hangsúlyozásának új titkait tanulja meg.

Úgy csapsz telten a lant húrjába,
akár a szívedbe,
száz ujjával az élet, a tünde világ,
kusza fények,
illatok és ízek mondhatlan,
szertecikázó,
villámos, csupa-mámor hangok, a
szűz viharokkal
szállva, a parttalan ifjúság örök
új tavaszában.

Igy fordul sajátmagához, miközben érzi, hogy „földközelve” jutott, talán egy kicsit kiábrándultabb földközelve, amelyben már nem „az égbe törő kamasz” szertelenségei uralkodnak, ezzel szemben minden plasztikusabb szint nyer. Két nagy érzelm foglalja

el különben a kötet két jelentős ciklusát, a harmadikon kívül, amelyik, mint már említettük, a földközelségről szól, tehát a költő saját lényének nem annyira nárcisztikus, mint inkább tisztázó megmutatása, — ez a kettő pedig egy barátság és egy szerelem, tehát valódi tárgy, valódi érzelmekkel. Az előbbi tennysoni *In Memoriam*-mal emlékszik meg az elveszett barátról, sorsának nagy szövetségeséről, s ő hozzá írta többek közt a kötet címadó versét is, amelyben egyúttal összeolvad a történelem is az érzélemmel, felásott tankcsapdák és előretörő gépkocsik, győzelmet dörgő és kegyelmet hörgő ágyúk közt sajtolja ki önmagából az érzelmet, a fájdalmas *Ave atque valét*. Van különben ilyen búcsúzásszerű szerelmében is: nem a felismerés pillanatait örökíti meg, hanem az önmarcangolást és az emlékkéfoszlást. Így nyer akut szenvedélyből és reminiszcenciákból ötvözött érzelmek barokk jelleget, a barokkságnak kötelező modernségével: a pszichológiával. E mellett persze benne van a tiszta szemlélet és játék, a képbeolvadás, mint a *par excellence* jellegzetes koranyag, hogy csak egyetlen strófáját idézzük az *Ezüst varázs-ból*:

A templom, fönny az ormon,
a fényben, karcsún áll,
ezüst harangja kondul,
a hangja: holdsugár —
s a kis harangtoronyban
vár némán, álmodón,
az Isten, színezüstben
s a vén harangozó...

Vajda Endre

A TERMÉSZET REJTETT ARCA.
Kállai Ernő könyve. — (Misztótfalusi kiadás.)

Az absztrakt és szürrealista művészet lassan kilép a „beavatottak”, a „hozzáértők” szűkebb köréből. A művész a befeléforduló, kíséreltező évek után — szabadabb levegőt szimatolva — elhagyja műtermét és állja a „kívülállók” profán kérdéseinek, fejcsóvá-

lásának és nemritkán megbotránkozásának pergőtüzét. A kiállításokat viták követik, a viták anyagából cikkek, tanulmányok, könyvek üllepednek le: művészek vallomásai, kritikusok magyarázatai, — teóriák születnek és törvények fogalmazódnak.

Kállai Ernő könyve egyéni jelenségként hat az absztrakt és szürrealista irányok képzőművészeti megnyilatkozásaival foglalkozó munkák között. Sajátságos jellegét mindenekelőtt stílusa, hangneme adja: annyi nehézkes és elvont fejtegetés után, végre egyszerűen, tisztán, népszerűen hallunk az absztrakt művészetről. Kiinduló pontja is azt boggazza: *miért népszerűtlen a modern képzőművészet?* Válasza optimista: idő kell ahhoz, hogy a forradalmi újításokat szélesebb rétegek befogadják. Így fogadták az impresszionistákat is... Az egész könyv ebből a reményből táplálkozik: alaptendenciája a népszerűsítés.

A stílus és a téma kezelése mellett, magában a témában, a könyv tartalmában és mondanivalójában találjuk *Kállai* eredetiségét. Sok példa felsorakoztatásával bizonyítja, hogy az absztrakt képzőművészet nem szakadt el a természet valóságától, csupán a természetbeli és emberi valóságok felületi, külső ábrázolását vetette el. „A képzeletből sarjadó festmény vagy szobor is lehet valóságos — mondja —, a valóság mélyebb szerkezetéhez és lelki alkatához idomuló... A modern művészetben a valóság új tudata nyilvánul. Ez a tudat nem a tárgyak külső alkatán, hanem belső szerkezetén, struktúráján alapul. Azokon az erőkön és működéseken, amelyek a tárgyi világot létrehozzák, életbentartják és elemésszik.”

Az ötlet felvetése nem meglepő. Baránszky-Jób László a modern művészet egyik jellemző megnyilatkozását abban látja, hogy „nem egyfelől, sok oldalról ostromolja a valóságot”. Rabinovszky Máriusz a „konzervatív” és absztrakt művészet vitájával kapcsolatban írta, hogy „gyakorlatilag éles választóvonalat az absztraktok és a „naturalisták” között megvonni lehetetlen. *Kállai Ernő* könyvét nemcsak az

ötlet felvetése teszi eredetivé, hanem gazdag és meggyőző példatára is: — Paul Klee „kristályos tájai” és „kusza tengeri növényei”, Hans Eltzbacher bimbózást, virágba fakadást érzékeltető, színesen felsugárzó jelképes festői arabeszkjei, Lossonczy Tamás rajzó sejtparányokra emlékeztető látomásai, Kurt Séligmann bujaszirmú virágokat, iriszeket és orchideákat asszociáltató képei — mint illusztrációk — támogatják *Kállai* tételét.

A fejtegetések során nem áll meg a párhuzamok felfedezésénél és illusztrálásánál, a végső okokat is megfogalmazza: „a természet és az ember lelke mélyében az életnek ugyanaz az egyetemes árama lüktet, amely következésképp itt is, ott is önkénytelenül rokonalkatú és rokonlendületű formák révén jut kifejezésre”. Néhol úgy érezzük, hogy *Kállai* túllépi a reális megállapítások és az alig bizonyítható elképzelések elmosódó határát.

Érdekesen érzékelteti, hogy a természettudományok modern vívmányai (mikroszkópia, atomfizika stb.) miként hatnak — többnyire öntudatlanul — a művészetek fejlődésére. Több futólagos megjegyzés érinti a tudomány és a művészetek együttlélegzését, egyhelyen a modern zene és a képzőművészet rokonjelenségeire mutat. Az olvasó önkénytelenül kiegészíti *Kállai* párhuzamait irodalmi vonatkozásokban is: a vizuális élmény mikroszkópikus szemléletéről olvasva — akarva, nem-akarva — Joyce jut eszünkbe, egy-egy kép leírásánál Weöres versei. Picasso riadt látomásai épűgy tükrözték saját korukat, mint nálunk Kassák vagy Radnóti versei. A szürrealisták nemcsak a képzőművészetben, az irodalomban is vészmadarai voltak a nagy európai katasztrófának.

Vajjon *Kállai Ernő* könyve megfelel-e céljának: közelebb hozza-e a laikus olvasóhoz a modern művészeti irányok kimagasló alkotásait? Vagy csupán érdekesen levezetett, de a modern művészetet csak egy szempontból szemlélő tételét — *a modern művészet a természet rejtett arcát fejezi ki* — sikerült népszerűsíteni? Az utóbbi a valószínű, de remélhetőleg, közvetve

— egyéni elméletén keresztül — az egész modern művészetet is közelebb hozta a laikus érdeklődőhöz.

Vargha Kálmán

HATAN VOLTAK. *Alfred Neumann.*
— (Új Idők kiadása.)

Szépen megírt, értékes dokumentumregény a hitleri Németországról. Hat főhőse van, akik a sztalingrádi katasztrófa után a tirannizmus ellen szövetkeznek és világosságot akarnak gyujtani az elnyomottakban. „Még a legostobább németnek is fel kellett, hogy nyíljon már a szeme ennek a rettenetes vérfürdőnek láttára, amelyet a Szabadság és a Becsület jelszavával zúdítottak egész Európára...” írják röplapjukban. De a röplap az államrendőrség kezébe kerül s az fogcsikorgatva oltja el ezt a kis fényt és tapossa el a világítani akarókat.

Borzalmas írás, dermesztő és iszonyatos. De nincsen szárnya. Megragadja az olvasót, s lidércnyomásként tér vissza álmaiban is, de nem emeli fel oda, ahonnan a fényességekbe tágluló láthatáron csak egy porszem a világ, s ahol a lélek harmóniáját nem zavarják meg a földi káosz hullámai. A szárnyatlan gondolatok nem fogják át az Egészet, nem érzik maguk körül a Kozmoszt, csak a Harmadik Birodalmat s felfelé se hatolnak a felhőkön túl. Nem tudnak semmit a csillagokról. A félbajuszos és féleszű Hitlert és a kitenyészett állkapcsokkal bíró SS-t látjuk itt, nem a Sötétséget, s nem az Idiotizmust és a Bestializmust vigyorog ránk a lapokról, hanem maga a konkrét és sunyi Népjelentőszolgálat és a tökefejű, de szadista Népbíróság. A megőrült történelem csak a tér és az idő szinpadán dühöng itt, a felvonások és a kulisszák szűk határai között, s vastag falak választják el a határtalan Valóságtól. Mondhatnánk, A. Neumann kioperálta ezt a betegség-gócot a mindenség testéből, elmetélt inakat és idegeket, izmot és véredényt, ami ahhoz kötötte, s most 300 oldalon prezentálja ezt a koncot a közönségnek, akár az ügyes sebész, aki egy nagy gyomorrákot operált ki és tett spirituszba. S

ahogyan a szakorvos, aki megnézi, azt mondja rá: „Gyönyörű egy rák!”, úgy mondja a kritikus erre a könyvre, hogy: „Szép és értékes dokumentum”. Igen, szép és értékes, mert hiszen valószínűleg szükségünk lesz rá néhány évtized múlva, éppen szárnyatlan tárgylagossága és adatainak fényképszerű hűsége miatt, éppen azért, hogy nem vizionál, nem hallucinál, nem izgat és nem jajveszékkel, hanem ábrázol. Ilyen dokumentumra lesz szüksége annak, aki majd a lángok kialvása után a pusztába vonul megfajteni, hogy tulajdonképpen mi is történt velünk a XX. században?

A nem kritikus persze egyszerűen borzalmas írásnak mondja, s neki is igaza van. Az igaz embereket durva dörömbölés riasztja fel ebben a dokumentumban hajnali álmukból:

— Kinyitni! Titkos államrendőrség!

S három nap múlva már a siralomházban nyit rájuk egy hivatalos közeg:

— Csak a borbély vagyok, kérem...

Aztán leborotvált tarkóval a vérpad előtt áll az Ember s egy feketeruhás, fehérnyakkendős alakot bámul, aki fehér-cérnakesztyűs kezében egy hóhérbárdot tart.

E kép mögött pedig a háttér egy hallgataggyá vált ország, ahol az emberek suttogva beszélnek és minden mondat után jobbra-balra fordítják a fejüket. Ez az új népi-félelem mozdulata: nézik, nem áll-e valaki a hátuk mögött? Nincs-e a közelükben egyik másik törpe-vezér, „akiket a megölt egyéniségek és megnyomorított lelkek protoplazma tömegéből szűrtek ki, s akik már csak egyedül a félelemteli életet ismerik, akiknek önállóságát már csak a júdási jog-kötelesség jelzi...” Egy hallgataggyá tett ország a háttér, amelynek népe megadta magát az Okölnek és a Hazugságnak, s elfogadta és betartja már az embertelenség Tízparancsolatát. Egy ország, ahol taglóval ütik le a gondolat- és sajtószabadságot, — s a népnek tapsolni kell hozzá —, ahol felrobbantanak minden hidat, amelyen át a Világosságba lehetne még jutni.

A fordítást, ami nem volt könnyű munka, Kertész K. Róbert végezte hibátlanul.

Fodor Béla

SOMMAIRE.

Antoine Schütz: L'année de Notre Dame.

Alexandre Sík: Poésies.

Tempefői: Travailleurs et affamés. (Conte rendu sur la situation d'alimentation du monde.)

Nicolas Kállay: Poésie

André Birkás. Nouvelle.

Aragon: Poésie.

Claire Kardos: Louis Tolnai. (Le premier romancier réaliste hongrois.)

Tomas Tüz: Poésies.

Joseph Füsi: Monastère en lumière. (Nouvelle sur Assissi.)

Julien Ágoston: Poésie.

CHRONIQUES.

Mercedes Sprenger: Ernest Psichari.

Ladislós Noszlopi: Analystes psychologiques de la sorte humaine. (Jung et Szondi, imitateurs de Freud.)

Alexandre Láng: Travail et religion. (Motifs religieux du travail.)

Aloïs Pongrácz: Françoise Xavier Cabrini — première sainte de l'USA.

LIVRES: *Alexandre Sík* et *Guillaume Juhász*: Bréviaire de l'amour. — *Graham Greene*: Brighton Rock. — *Tiburce Déry*: Roman. — *John Steinbeck*: Deux romans parus dernièrement en hongrois. — *Ernest Kállai*: La figure cachée de la nature. (Un essai sur l'art abstraitif et surréaliste.) — *Alfred Neumann*: Roman. — *Nicolas Vidor*: Poésies.

COURRIER HONGROIS

SERVICE DE PRESSE SEMI-OFFICIEL CATHOLIQUE
POUR L'EUROPE SUD-EST

Editions aussi en français,
anglais et allemand

Directeur: **DESIRÉ JÁMBOR**

Adresse: Budapest, IV., Ferenciek-tere 7.

Minden

könyvet

megkaphat

a

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT

könyvesboltjaiban

Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2. szám.

BALASSAGYARMAT, Rákóczi fejedelem-utca 22. sz.,

CEGLÉD, Kossuth Ferenc-utca.,

DEBRECEN, Szent Anna-utca 10–12. sz.,

GYŐR, Deák Ferenc-utca 2. sz.,

PÉCS, Széchenyi-tér 17. sz.,

SZEGED, Kárász-utca 14.

Könyvárjegyzéket készségesen küld a kiadóhivatal,

Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 30.

KEGYTÁRGYAKAT,

PLAKETTEKET, ÉRMEKET, CORPUSOKAT,
KERESZTEKET ÉS OLVASÓKAT legolcsóbban
Ezüst kitűzhető kereszt kapható.
Viszonteladónak árendemény.

OROSZ JÁNOS

díszmű- és kegytárgykereskedőnél,
Budapest, VIII., Práter-utca 1. sz.
alatt lehet beszerezni.

ARANY, EZÜST, ÉKSZER VÉTEL, ELADÁS

Kehely, ciborium, szentségtartó
nagy választékban.

Dr. BAJMÓCZINÉ WINTERMANTEL TERÉZ
Budapest, VII., Rákóczi-út 10., I. 2.

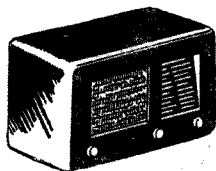
FÉRFIKALAPOT KÖSZEGI kalaposmestertől

Főüzlet és műhely: IX., RÁDAY-U. 26. Fiók: CALVIN-TÉR. Múzeum-kr. sarok.

Nagy bel- és külföldi kalapraktár. **JAVÍTÁS.**

SCHUBAUER BÉLYEGZŐK és MITICZKY JELVÉNYEK

Budapest, Duna-
utca 6. Telefon.

Ingyen képes ismertető.

Gyári új RÁDIÓK nagy választékban

6—9 havi részletre is. Használt rádiók
olcsó árban

MOLNÁR MIHÁLY

S Z A K Ü Z L E T É B E N

Bp, XI., Bartók Béla-út 41. Tel.: 258-214.

PUTNOKI JENŐ

rum- és likörgyára ajánlja:

«Gyomorbarát», Meggy, Chery-Brandy, Triple-Sec, Kávé,
Csokoládé, Cacao, Chatreuse likörkülönlegességeit,

«Házi Dió» pálinkáját, «Putnoki Brandy»-t, «Családi
Rum»-ot 45, 50, 55 és 60% szesztartalommal,

Barack, Cseresznye,
Szilvapálinkáit.

Gyár: IX., FERENC-KÖRÚT 22.

Telefon: 187—085, 181—372.